

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra filozofie a společenských věd

Rozvoj klíčových kompetencí ve výuce Výchovy k občanství

Diplomová práce

Autor:	Hana Kuchařová
Studijní program:	M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - německý jazyk a literatura Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - výchova k občanství
Vedoucí práce:	Paleček Martin, Mgr. Ph.D
Oponent práce:	Kapustová Irena, Mgr.
Konzultant z univerzity:	Šebestová Hana, Mgr.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použitelné prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 21.03.2019

Anotace

KUCHAŘOVÁ, Hana. *Rozvoj klíčových kompetencí ve výuce Výchovy k občanství*. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 91 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá rozvojem zkoumaných klíčových kompetencí sociální a personální a občanské v rámci vybraných kompetenčních okruhů Kořeny a zdroje evropské civilizace, Kde se rozhoduje o světě kolem mě a Etika: já, ty, on. Analýza je provedena na základě výběru vhodných aktivit ze sad učebnic Fraus a Nová škola, které jsou dle zkoumaných parametrů zhodnoceny a porovnány.

Klíčová slova:

Klíčové kompetence, průřezová témata, výukové metody, organizační formy vyučování

Annotation

KUCHAŘOVÁ, Hana. *The Development of Key Competencies in Lessons of Civics*. Hradec Králové: Faculty of Philosophy University of Hradec Králové, 2019. 91 s. Diploma thesis.

The Diploma thesis deals with the development of the examined key social, personal and civic competencies within the selected competence areas of European civilisation roots and resources, Where is decided about the world around me and Ethics: me, you, he. The analysis is based on the selection of appropriate activities from the sets of textbooks Fraus and Nová škola, which were evaluated and compared according to the examined parameters.

Keywords:

key competences, cross-curricular topics, teaching methods, organizational forms of teaching

Obsah

Úvod.....	8
Teoretická část	
1 Charakteristika klíčových kompetencí.....	9
1.1 Kompetence sociální a personální.....	10
1.1.1 Hladiny klíčových kompetencí sociální a personální.....	11
1.2 Kompetence občanská.....	12
1.2.1 Hladiny klíčové kompetence občanské.....	12
2 Kompetenční okruhy.....	13
2.1 Kořeny a zdroje evropské civilizace.....	13
2.2 Kde se rozhoduje o světě kolem mě.....	13
2.3 Etika: já, ty, on.....	16
3 Průřezová témata.....	18
3.1 Osobnostní a sociální výchova.....	18
3.2 Výchova demokratického občana.....	19
3.3 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.....	19
3.4 Multikulturní výchova.....	20
4 Inovativní výukové metody.....	21
4.1 Brainstormingové metody.....	22
4.1.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV.....	23
4.1.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého.....	23
4.2 Inscenační metody.....	23
4.2.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV.....	24
4.2.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého.....	24
4.3 Metoda situační.....	25
4.3.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV.....	25
4.3.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého.....	26
4.4 Diskusní metody.....	26
4.4.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV.....	27
4.4.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého.....	28
4.5 Didaktická hra.....	28
4.5.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV.....	29
4.5.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého.....	29

4.6 Projektové výukové metody.....	29
4.6.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV.....	30
4.6.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého.....	31
4.7 Metoda práce se zdroji informací.....	31
4.7.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV.....	31
4.7.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého.....	32
5 Organizační formy vyučování.....	33
5.1 Frontální výuka.....	34
5.2 Skupinová forma výuky.....	34
5.3 Kooperativní výuka.....	35
5.4 Práce ve dvojících.....	35
Praktická část.....	37
6 Didaktická analýza vybraných aktivit – kompetenční okruh Kořeny a zdroje evropské civilizace.....	37
6.1 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Fraus).....	37
6.2 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Fraus).....	40
6.3 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Fraus).....	42
6.4 Praktické námítky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení.....	44
6.5 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Nová škola).....	44
6.6 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Nová škola).....	46
6.7 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Nová škola).....	49
6.8 Praktické námítky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení.....	51
7 Didaktická analýza vybraných aktivit – kompetenční okruh Etika, já, ty, on.....	52
7.1 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Fraus).....	52
7.2 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Fraus).....	54
7.3 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Fraus).....	57
7.4 Praktické námítky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení.....	59
7.5 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Nová škola).....	60
7.6 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Nová škola).....	62

7.7 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Nová škola).....	65
7.8 Praktické námitky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení.....	67
8 Didaktická analýza vybraných aktivit – kompetenční okruh Kde se rozhoduje o světě kolem mě.....	68
8.1 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Fraus).....	68
8.2 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Fraus).....	71
8.3 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Fraus).....	75
8.4 Praktické námitky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení.....	77
8.5 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Nová škola).....	77
8.6 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Nová škola).....	79
8.7 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Nová škola).....	82
8.8 Praktické námitky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení.....	84
Závěr.....	86
Seznam použitých informačních zdrojů.....	88
Přílohy.....	91

Úvod

Jak rozvíjet klíčové kompetence u žáků během výuky? Od aplikace Rámcového vzdělávacího programu do českého školství je jedna z nejvíce diskutovaných otázek mezi pedagogy. Během svých příprav na výuku se zabírají nejenom učební látkou, ale také aktivitami, pomocí nichž ji efektivně předají a zároveň tak přispějí k rozvoji klíčových kompetencí u žáků. V dnešních učebnicích existuje celá řada aktivit obsahující inovativní výukové metody, které na rozdíl od klasických neboli tradičních výukových metod napomáhají rozvíjet klíčové kompetence daleko komplexněji. Vyučující tak získává nepřehlednou škálu možností výběru vhodné aktivity. Je pouze na něm, které dovednosti má za cíl u žáků rozvíjet.

V rámci diplomové práce byla provedena analýza vybraných aktivit, které byly zaměřeny na rozvoj klíčové kompetence sociální a personální a občanské v rámci kompetenčních okruhů Kořeny a zdroje evropské civilizace, Kde se rozhoduje o světě kolem mě a Etika: já, ty, on.

Teoretická část se dělí do pěti hlavních kapitol, které obsahují jednotlivé podkapitoly. První část je nejprve zaměřena na vymezení klíčové kompetence obecně a poté sledované klíčové kompetence dle RVP ZV a dle Běleckého hladin. Druhá kapitola popisuje jednotlivé kompetenční okruhy, které se odráží v odpovídajících tematických okruzích z RVP ZV. Třetí kapitola charakterizuje nalezené průniky průřezových témat Osobnostní a sociální výchovy, Výchovy demokratického občana, Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech a Multikulturní výchovy dle RVP ZV. Následující kapitola se zabývá problematikou dnešních inovativních metod jako takových a dále vymezuje vybrané inovativní metody a jejich rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV a dle Běleckého hladin. Poslední kapitola teoretické části popisuje organizační formy vyučování na obecné rovině a poté uvádí výčet vybraných organizačních forem, které byly vybrány pro rozvoj sledovaných klíčových kompetencí.

V rámci praktické části byla provedena analýza vybraných aktivit ze sady učebnic Fraus a Nová škola zaměřená na rozvoj klíčové kompetence sociální a personální a občanské. Selektace aktivit se odvíjela od sledovaných kompetenčních okruhů Kořeny a zdroje evropské civilizace, Kde se rozhoduje o světě kolem mě a Etika: já, ty, on. Z každého kompetenčního okruhu byly vybrány tři vhodné aktivity na úrovni 6. ročníku, meziúroveň a 9. ročníku z učebnic řady Fraus a Nová škola.

Teoretická část

1 Charakteristika klíčových kompetencí

“Takzvané klíčové kompetence popsal poprvé Mertens v roce 1974. Teprve dnes však nabývají na významu také ve školním a mimopodnikovém vzdělávání” (Belz, Siegrist, 2015, s. 27). Podle německého serveru KOMPETENZ.RAHMEN.DE definovala Evropská unie v roce 2006 Evropský referenční rámec tzv. Klíčových kompetencí pro celoživotní vzdělávání. Ve kterém, jak uvádí, se nachází osm klíčových kompetencí. Klíčová kompetence mateřského jazyka, klíčová kompetence cizího jazyka, matematická kompetence a základní přírodovědecko-technická kompetence, počítačová kompetence, kompetence k učení, sociální a občanská kompetence, kompetence vlastní iniciativy a podnikání, kompetence kulturního uvědomění a schopnost kulturního vyjádření.

Současné znění klíčových kompetencí popisuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání z roku 2017. *„Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělání, spokojenému a úspěšnému životu a k posilování funkcí občanské společnosti“* (RVP ZV, 2017, s. 10 [online]).

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání definuje klíčové kompetence jako *„kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní“* (RVP ZV, 2017, s. 10 [online]). Klíčové kompetence pro ZŠ se mezi sebou vzájemně mísí. *„Proto k jejich utváření a rozvíjení musí směřovat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají“* (RVP ZV, 2017, s. 10 [online]). Z hlediska RVP ZV je učivo *„chápano jako prostředek k osvojení činnostně zaměřených očekávaných výstupů, které se postupně propojují a vytvářejí předpoklady k účinnému a komplexnímu využití získaných schopností a dovedností na úrovni klíčových kompetencí“* (RVP ZV, 2017, s. 10 [online]).

Jako primární způsob nabytí daných kompetencí uvádí Belz a Siegrist (2015) zejména vzdělávání. Dělí ho na tři základní typy. Jako první uvádí školní vzdělávání, protože právě během něho nabývá spojení výchovy a vzdělání větší efektivity než ve dvou zbylých, jimiž jsou podnikové vzdělávání a další vzdělávání.

Mnoho vyučujících si k této nové problematice klade nejrůznější otázky. Barbara Hansen Čechová (2009) se věnuje některým z nich ve své publikaci. Jak efektivně rozvíjet klíčové kompetence u žáků a současně s nimi zvládnout plánované učivo, bývá mezi učiteli nejčastěji diskutovanou otázkou. Nejoptimálnější způsob shledává autorka v propojení klíčových kompetencí s aktivitou zaměřenou na danou látku. „*Pokud v dějepise rozvíjíme u dětí dílčí dovednosti klíčové kompetence komunikativní, můžeme jim dát za úkol, aby diskutovaly o přínosu husitského hnutí. Žáci budou rozvíjet své komunikativní dovednosti a zároveň si budou osvojovat znalosti načerpané odjinud*“ (Čechová, 2009, s.10).

Bělecký (2007) uvádí, že klíčové kompetence mohou být rozvíjeny i během předmětů, u kterých by to vyučující neočekával. „*Například se může zdát, že fyzika a kompetence občanská k sobě mají velmi daleko. Ale i v hodinách fyziky se žáci mohou učit vzájemně spolupracovat, chovat se demokraticky, respektovat názory druhého apod.*“ (Bělecký, 2007, s. 8). Čechová (2009) dále klade důraz na reálné cíle vedoucí k efektivnímu rozvíjení dovedností u žáků. Upozorňuje na důležitost jejich přípravy před zahájením samotné výuky. Této problematice se věnuje i Bělecký. „*To, že RVP zařazuje mezi cíle vzdělávání právě klíčové kompetence, tedy znamená, že naše uvažování jak o cílech, tak o obsahu vyučovacího předmětu bude jiné, než jsme se dříve učili. Naplánovat výuku už nepůjde jenom tak, že si sepíšeme sled témat svého předmětu v daném ročníku. Znalosti z jednotlivých předmětů jsou samozřejmě velmi důležité, ale probírání látky podle dosavadních osnov by nám zaplnilo celý čas výuky, a na práci vedoucí k rozvoji dovedností a postojů by nezbyl čas. Výuka podle RVP má hledat vyvážený poměr mezi množstvím znalostí a zvládáním dovedností i utvářením postojů*“ (Bělecký, 2007, s. 8).

1.1 Kompetence sociální a personální

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání (2017) popisuje sociální a personální kompetenci ve čtyřech bodech. Cílem vyučujícího je zakomponovat dovednosti do aktivit tak, aby je žák na konci svého základního vzdělání uměl ovládat.

Kompetence sociální a personální dle RVP ZV:

„Na konci základního vzdělání žák:

- účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce*
- podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá*
- přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají*
- vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebevědomí a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12 [online])*

1.1.1 Hladiny klíčových kompetencí sociální a personální

Bělecký (2007) popisuje ve své publikaci dvě hladiny klíčových kompetencí pro žáky ZŠ. Uvádí dovednosti, které by měli žáci na konci pátého a na konci devátého ročníku ovládat (viz příloha B). První část věnuje dovednostem, které předchází samotné realizaci práce ve skupině. Žáci si nejenom určí dané role, ale také například stanoví pravidla a spolupodílí se na jejich dodržování. Dále popisuje činnosti během práce ve skupině. Uvádí například pracovní pořádek, o který se žáci řádně starají, rozpoznání stavu plněného úkolu nebo jednání při potížích, které mohou nastat v průběhu práce. Ve třetí části zmiňuje dovednost žáků reflektovat práci ve skupině po jejím skončení. Následně žáci předkládají návrhy pro zlepšení a odstranění nedostatků. V následujícím bodě klade důraz na respekt a úctu k ostatním členům, protože jenom to, jak uvádí, vede k utužování dobrých vztahů. Pátá část dovedností směřuje podle autora ke schopnostem žáka vytyčit si své reálné cíle a umět naslouchat doporučením od ostatních. Nakonec předkládá práci s emocemi v případě, že se u žáků objeví.

1.2 Kompetence občanská

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (2017) popisuje občanskou kompetenci ve pěti bodech. Cílem vyučujícího je zakomponovat dovednosti do aktivit tak, aby je žák na konci svého základního vzdělání uměl ovládat.

Kompetence občanská dle RVP ZV:

„Na konci základního vzdělávání žák:

- respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí*
- chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu*
- rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka*
- respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit*
- chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti“* (RVP ZV, 2017, s. 12 [online])

1.2.1 Hladiny klíčové kompetence občanské

Bělecký (2007) dělí hladiny kompetence občanské do devíti skupin (viz příloha A). V první se věnuje respektu k ostatním lidem nejenom ve třídě, ale i ve společnosti. Další pojednává o vzájemné toleranci a nastolení určitých pravidel, která nemusí být vždy v souladu s představou žáka. V rámci třetí uvádí prosociální jednání vůči napadané osobě a odmítání agresivního jednání během řešení sporů. Aktivní pomoc je tématem čtvrté skupiny. V páté uvádí dovednosti žáků v rámci samostatného jednání. Šestý bod popisuje respekt k právům jednotlivce, jejichž znalost vede žáky ke správnému postoji a rozpoznání v případě jejich omezování. Následující zpracovává dovednosti jednotlivce vedoucí k ohleduplnému chování vůči naší planetě. V osmém bodě pojednává o dovednostech, které by měl žák ovládat

v případě různých krizových situací. Poslední se zaměřuje na úctu k národu, národním tradicím a památkám.

2 Kompetenční okruhy

Klíčové kompetence jsou v praktické části analyzovány v rámci kompetenčních okruhů Kořeny a zdroje evropské civilizace, Kde se rozhoduje o světě kolem mě a Etika: já, ty on. Kompetenční okruhy odpovídají jednotlivým tematickým okruhům v RVP ZV 2017.

2.1 Kořeny a zdroje evropské civilizace

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* zahrnuje pojmy, jako jsou kultura, tradice, úcta k odkazu předků, národ a stát, vlastenectví a nacionalismus. V rámci RVP ZV odpovídá tematickému okruhu Člověk ve společnosti. Nacházíme zde průnik s učivem:

- *naše obec, region, kraj - důležité instituce, zajímavá a památná místa, významní rodáci*
- *naše vlast – pojem vlasti a vlastenectví; zajímavá a památná místa, co nás proslavilo, významné osobnosti; státní symboly, státní svátky, významné dny*
- *kulturní život - rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice; kulturní instituce” (RVP ZV, 2017, s 58, [online]).*

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu Kořeny a zdroje evropské civilizace v tematickém okruhu Člověk ve společnosti jsou:

„Žák:

- *objasní účel důležitých symbolů našeho státu a způsoby jejich používání*
- *rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu*
- *zodpovídná nepřijatelnost vandalského chování a aktivně proti němu vystupuje*
- *zhodnotí nabídku kulturních institucí a cíleně z ní vybírá akce, které ho zajímají” (RVP ZV, 2017, s 57 [online]).*

2.2 Kde se rozhoduje o světě kolem mě

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* zahrnuje pojmy, jako jsou právní a společenské normy, participace, instituce, informovanost vzhledem k tématu, politická či

volební gramotnost. V rámci RVP ZV odpovídá tematickému okruhu Člověk, stát a právo, ve kterém nacházíme průnik s učivem:

- *“**právní základy státu** – znaky státu, typy a formy státu; státní občanství ČR; Ústava ČR; složky státní moci, jejich orgány a instituce, obrana státu*
- ***státní správa a samospráva** – orgány a instituce státní správy a samosprávy, jejich úkoly*
- ***principy demokracie** – znaky demokratického způsobu rozhodování a řízení státu; politický pluralismus, sociální dialog a jejich význam; význam a formy voleb do zastupitelstev*
- ***lidská práva** – základní lidská práva, práva dítěte, jejich ochrana; úprava lidských práv a práv dětí v dokumentech; poškozování lidských práv, šikana, diskriminace*
- ***právní řád České republiky** – význam a funkce právního řádu, orgány právní ochrany občanů, soustava soudů; právní norma, předpis, publikování právních předpisů*
- ***protiprávní jednání** – druhy a postihy protiprávního jednání včetně korupce, trestní postizitelnost; porušování předpisů v silničním provozu, porušování práv k duševnímu vlastnictví*
- ***právo v každodenním životě** – význam právních vztahů; důležité právní vztahy a závazky z nich vyplývající; základní práva spotřebitele; styk s úřady” (RVP ZV, 2017, s. 61 [online]).*

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu Člověk, stát a právo jsou:

“Žák

- *rozlišuje nejčastější typy a formy států a na příkladech porovná jejich znaky*
- *rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu*
- *objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů*
- *vyloží smysl voleb do zastupitelstev v demokratických státech a uvede příklady, jak mohou výsledky voleb ovlivňovat každodenní život občanů*
- *přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod, rozumí povinnostem občana při zajišťování obrany státu*

- *objasní význam právní úpravy důležitých vztahů – vlastnictví, pracovní poměr, manželství*
- *provádí jednoduché právní úkony a chápe jejich důsledky, uvede příklady některých smluv upravujících občanskoprávní vztahy – osobní přeprava, koupě, oprava či pronájem věci*
- *dodržuje právní ustanovení, která se na něj vztahují, a uvědomuje si rizika jejich porušování*
- *rozlišuje a porovnává úkoly orgánů právní ochrany občanů, uvede příklady jejich činnosti a spolupráce při postihování trestných činů*
- *rozpozná protiprávní jednání, rozliší přestupek a trestný čin, uvede jejich příklady*
- *diskutuje o příčinách a důsledcích korupčního jednání” (RVP ZV, 2017, s. 60 [online]).*

Kompetenčnímu okruhu odpovídá dále tematický okruh Mezinárodní vztahy a globální svět. Nacházíme zde průnik učivem:

- *“**evropská integrace** – podstata, význam, výhody; Evropská unie a ČR*
- ***mezinárodní spolupráce** – ekonomická, politická a bezpečnostní spolupráce mezi státy, její výhody; významné mezinárodní organizace (Rada Evropy, NATO, OSN aj.)*
- ***globalizace** – projevy, klady a zápory; významné globální problémy včetně válek a terorismu, možnosti jejich řešení” (RVP ZV, 2017, s. 61 [online]).*

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu Mezinárodní vztahy a globální svět jsou:

“Žák

- *popíše vliv začlenění ČR do EU na každodenní život občanů, uvede příklady práv občanů ČR v rámci EU i možných způsobů jejich uplatňování*
- *uvede některé významné mezinárodní organizace a společenství, k nimž má vztah ČR, posoudí jejich význam ve světovém dění a popíše výhody spolupráce mezi státy, včetně zajišťování obrany státu a účasti v zahraničních misích*
- *uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory*
- *uvede některé globální problémy současnosti, vyjádří na ně svůj osobní názor a popíše jejich hlavní příčiny i možné důsledky pro život lidstva*
- *objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu*

- *uvede příklady mezinárodního terorismu a zaujme vlastní postoj ke způsobům jeho potírání, objasní roli ozbrojených sil ČR při zajišťování obrany státu a při řešení krizí nevojenského charakteru” (RVP ZV, 2017, s. 61 [online]).*

2.3 Etika: já, ty, on

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* zahrnuje pojmy, jako jsou respekt k druhým, multikulturalismus a osobní zodpovědnost. V rámci RVP ZV odpovídá tematickému okruhu Člověk ve společnosti, ve kterém nacházíme průnik s učivem:

- *“naše škola – život ve škole, práva a povinnosti žáků, význam a činnost žákovské samosprávy, společná pravidla a normy; vklad vzdělání pro život*
- *lidská setkání – přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi, rovnost a nerovnost, rovné postavení mužů a žen; lidská solidarita, pomoc lidem v nouzi, potřební lidé ve společnosti*
- *vztahy mezi lidmi – osobní a neosobní vztahy, mezilidská komunikace; konflikty v mezilidských vztazích, problémy lidské nesnášlivosti*
- *zásady lidského soužití – morálka a mravnost, svoboda a vzájemná závislost, pravidla chování; dělba práce a činností, výhody spolupráce lidí” (RVP ZV, 2017, s. 58 [online]).*

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu Člověk ve společnosti jsou:

“Žák

- *zhodnotí a na příkladech doloží význam vzájemné solidarity mezi lidmi, vyjádří své možnosti, jak může v případě potřeby pomáhat lidem v nouzi a jak pomoci v situacích ohrožení a obrany státu*
- *uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem*
- *objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám*
- *rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášlivosti*
- *posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině, ve škole, v obci” (RVP ZV, 2017, s. 57 [online]).*

Kompetenčnímu okruhu odpovídá dále tematický okruh Člověk jako jedinec. Nacházíme zde průnik učivem:

- *“podobnost a odlišnost lidí – projevy chování, rozdíly v prožívání, myšlení a jednání; osobní vlastnosti, dovednosti a schopnosti, charakter; vrozené předpoklady, osobní potenciál*
- *vnitřní svět člověka – vnímání, prožívání, poznávání a posuzování skutečnosti, sebe i druhých lidí, systém osobních hodnot, sebehodnocení; stereotypy v posuzování druhých lidí*
- *osobní rozvoj – životní cíle a plány, životní perspektiva, adaptace na životní změny, sebezměna; význam motivace, aktivity, vůle a osobní kázně při seberozvoji”* (RVP ZV, 2017, s. 58 [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu Etika: já, ty, on v tematickém okruhu Člověk jako jedinec jsou:

“Žák

- *objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života*
- *posoudí vliv osobních vlastností na dosahování individuálních i společných cílů, objasní význam vůle při dosahování cílů a překonávání překážek*
- *rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání*
- *popíše, jak lze usměrňovat a kultivovat charakterové a volní vlastnosti, rozvíjet osobní přednosti, překonávat osobní nedostatky a pěstovat zdravou sebedůvěru”* (RVP ZV, 2017, s. 58 [online]).

3 Průřezová témata

V rámci analýzy kompetenčních okruhů nacházíme průniky s průřezovými tématy v RVP ZV:

- *“Osobnostní a sociální výchova*
- *Výchova demokratického občana*
- *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*
- *Multikulturní výchova”* (RVP ZV, 2017, s. 126 [online]).

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání definuje problematiku spojenou s potřebou zařadit průřezová témata do výuky základního vzdělávání. *“Průřezová témata reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot”* (RVP ZV, 2017, s. 126 [online]).

RVP ZV (2017) klade důraz na prolínání tematických okruhů průřezových témat se vzdělávacími oblastmi, v rámci nichž dochází k *“propojení vzdělávacích obsahů oboru”*. *Tím přispívají ke komplexnosti vzdělávání žáků a pozitivně ovlivňují proces utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků. Žáci dostávají možnost utvářet si integrovaný pohled na danou problematiku a uplatňovat širší spektrum dovedností.”* (RVP ZV, 2017, s. 126 [online]). Rámcový vzdělávací program (2017) ukládá povinnost škole zařadit veškerá průřezová témata do ŠVP. Dále konstatuje, že žáci by se měli seznámit se všemi tématy v průběhu povinné školní docházky postupně. Není tedy žádoucí, jak uvádí, začlenit je do každého ročníků. *“Podmínkou účinnosti průřezových témat je jejich propojenost se vzdělávacím obsahem konkrétních vyučovacích předmětů a s obsahem dalších činností žáků realizovaných ve škole i mimo školu”* (RVP ZV, 2017, s. 126 [online]).

3.1 Osobnostní a sociální výchova

“Tematické okruhy Osobnostní a sociální výchovy jsou členěny do tří částí, které jsou zaměřeny na osobnostní, sociální a mravní rozvoj. Pro jejich realizaci je užitečné zařazovat

do výuky ta témata, která reflektují aktuální potřeby žáků, popřípadě vycházejí ze vzájemné domluvy s nimi. Všechna uvedená témata se uskutečňují prakticky, prostřednictvím vhodných her, cvičení, modelových situací a příslušných diskusí” (RVP ZV, 2017, s. 128-129 [online]). V rámci analýzy jsou nalezeny průniky všech třech tematických okruhů osobnostního, sociálního a mravního rozvoje.

“Vzhledem k tomu, že se jedná o živá setkání dotýkající se osobní existence, je třeba počítat s tím, že na různé věci budou mít žáci různé názory, že se může objevit odmítání témat či technik, ostých, případně že některé hry nebudou mít požadovaný efekt” (RVP ZV, 2017, s. 128 [online]). Proto právě aktivity zaměřené na Osobnostní a sociální výchovu umožňují dle Rámcového vzdělávacího programu (2017) odhalit nejružnější problémy u žáků

3.2 Výchova demokratického občana

Rámcový vzdělávací program (2017) dělí tematické okruhy do čtyř částí, které nazývá Občanská společnost a škola, Občan, Občanská společnost a stát, Formy participace občanů v politickém životě a Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování. V rámci analýzy nalézáme průniky všech třech tematických okruhů výchovy demokratického občana.

“Tematické okruhy průřezového tématu jsou zaměřeny na utváření a rozvíjení demokratických vědomostí, dovedností a postojů potřebných pro aktivní účast žáků – budoucích dospělých občanů – v životě demokratické společnosti” (RVP ZV, 2017, s. 130-131 [online]). Rámcový vzdělávací program (2017) dále doporučuje vztahovat tematické okruhy na zkušenosti žáků z reálného života, který je jim během vstřebávání nových informací nejbližší.

3.3 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Rámcový vzdělávací program (2017) dělí tematické okruhy do třech částí, které nazývá Evropa a svět nás zajímají, Objevujeme Evropu a svět a Jsme Evropané.

V rámci analýzy jsou nalezeny průniky s tematickým okruhem Jsme Evropané.

“Tematické okruhy průřezového tématu podněcují zájem žáků o Evropu a svět a zprostředkovávají jim poznání Evropy a světa jako uspořádaného prostředí, měnícího se v čase, v němž se lidé setkávají, společně řeší problémy a utvářejí svůj život. Prostřednictvím

tematických okruhů si žáci zpřesňují obraz Evropy, uvědomují si souvislosti řešení běžných situací občana s globálními problémy a možnosti utváření své vlastní životní perspektivy v evropském a globálním prostoru” (RVP ZV, 2017, s. 133 [online]).

3.4. Multikulturní výchova

Rámcový vzdělávací program (2017) dělí tematické okruhy do pěti částí, které označuje jako Kulturní difference, Lidské vztahy, Etnický původ, Multikulturalita a Princip sociálního smíru a solidarity.

V rámci analýzy jsem našla průniky se všemi pěti tématy Multikulturní výchovy.

“Tematické okruhy Multikulturní výchovy vycházejí z aktuální situace ve škole, reflektují aktuální dění v místě školy, současnou situaci ve společnosti” (RVP ZV, 2017, s. 135 [online]). Rámcový vzdělávací program (2017) doporučuje vyučujícím při výběru témat z Multikulturní výchovy vzájemnou domluvu s ostatními vyučujícími, žáky, popřípadě zákonnými zástupci.

4 Inovativní výukové metody

„Pojem **metoda** je odvozený z řeckého slova *methodos* – cesta k něčemu, postup k určitému cíli (lze konstatovat, že v obecné rovině je možné chápat metodu jako rozhodující prostředek k dosahování vytyčených cílů v jakékoliv uvědomělé činnosti)“ (Vališová, Kasíková eds., 2011, s. 191). Vališová a Kasíková označují vyučovací metodu jako „specifický způsob uspořádání činností učitele (lektora) a žáků (studentů), rozvíjející vzdělanostní profil žáky a působící v souladu se vzdělávacími a výchovnými cíli“ (Vališová, Kasíková eds., 2011, s. 191).

Autorky Vališová a Kasíková (2011) upozorňují na historický vývoj jako jeden z faktorů, který silně ovlivnil interpretaci výukových metod. Po druhé světové válce, jak uvádí, je pozornost směřována více na žáky, kteří se podílí na průběhu činností v rámci aktivit. Dále poukazují na problematiku dnešních alternativních metod, „které však ve své podstatě reprezentují a rozvíjejí humanistické rysy vyučování ve škole a demokratické společnosti“ (Vališová, Kasíková eds., 2011, s. 193). Různorodost vyučovacích procesů brání, podle Vališové a Kasíkové (2011), vytvořit jednotnou klasifikaci vyučovacích metod.

Zormanová (2012) poukazuje na totožnost označení, které popisuje Maňák (1997, 2003) ve své publikaci, inovativních výukových metod s alternativními metodami. „**Mezi inovativní výukové metody tedy řadíme** výukové metody, které Maňák a Švec (2003) označují jako **aktivizační výukové metody**, tj. výukovou metodu diskuse, situační výukovou metodu, inscenační výukovou metodu, metodu problémové a didaktické hry, a také některé z metod, jež Maňák a Švec (2003) označují jako **komplexní výukové metody**, tj. skupinovou a kooperativní výuku, partnerskou výuku, individualizovanou výuku, metody kritického myšlení, projektovou výuku, výuku dramatem, otevřené učen, učení v životních situacích, výuku podporovanou počítačem, sugestopedii a superlearning, hypnopedii“ (Zormanová, 2012, s. 55). Realizace inovativních výukových metod je podle Zormanové (2012) mnohem náročnější, než užití klasických výukových metod. Důraz klade především na přípravu učitele, který musí disponovat nejenom velkým množstvím materiálů, ale také schopností postupnému naučení žáků daných inovativních výukových metod. Zormanová (2012, s. 55) konstatuje, že „žák je ve výuce, v níž se používají inovativní výukové metody, aktivním činitelem celého procesu, převážně se učí samostatným objevováním a zjišťováním informací, učí se vyhledávat a

zpracovávat informace, aktivně spolupracuje s ostatními žáky, učí se týmové práci, organizaci, kooperaci a komunikaci s lidmi v týmu

V rámci analýzy sledovaných učebnic (viz praktická část) byly pro rozvoj sledovaných kompetencí použity především následující inovativní výukové metody:

- brainstormingové metody
- inscenační metody
- metody situační
- diskusní metody
- didaktická hra
- projektové výukové metody
- metoda práce se zdroji informací
- metoda s použitím škály

4.1 Brainstormingové metody

„Je to metoda, která vznikla v třicátých letech 20. století v USA. Brainstorming v překladu znamená „bouře mozků“. Autor této metody – Alex Osborn předpokládal, že člověka napadají mnohé myšlenky, které z důvodu obav nebo strachu ani nevysloví. Zábrany v myšlení totiž brzdí tvořivost lidí“ (Pecina, 2008, s. 40).

Čapek (2015) popisuje brainstormingové metody jako činnost, během níž se shromažďují nejruznější nápady žáků, které vedou k řešení stanoveného problému. Metoda podle něj *„podporuje tvůrčí, divergentní myšlení, vzájemný respekt, kreativitu, snižuje konformitu ve skupině a má i další pozitivní přínos“* (Čapek, 2015, s.38). Metoda se dělí, jak uvádí Čapek (2015), na dvě části. První označuje jako shromažďování nápadů, což může být realizováno buď ve skupinách, ve dvojicích nebo samostatně. Druhou část popisuje jako hodnocení a výběr vhodných návrhů. Čapek (2015) předkládá ve své publikaci nejruznější typy brainstormingových metod, jako například klasický brainstorming, lístečková metoda, branka nápadů, diamant, brainpool, brainwriting do kruhu, delfská metoda, diskusní pavučina, generátor otázek, gordonova metoda, hierarchizační technika brainstormingu, delto, HOBO metoda a metoda 635. Dále konstatuje, že za brainstormingovou metodu lze brát kteroukoliv metodu, během níž dochází k hledání řešení určitého problému.

4.1.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV

Brainstormingové metody významně přispívají nejen k rozvoji kompetence sociální a personální, ale také kompetence občanské dle RVP ZV (2017). U kompetence sociální a personální dle RVP ZV dochází v rámci brainstormingových metod k rozvoji dovedností jako jsou komunikace, ohleduplnost, empatie, sounáležitost, spolupráce a respektování názorů ostatních členů v malé či velké skupině nebo práce celé třídy.

Během realizace brainstormingových metod je kladen důraz na respektování názorů ostatních lidí, schopnost vcítit se do pocitů druhých a umět zacházet s kompromisy. Žáci dodržují stanovená pravidla a základní principy společenských norem. Díky tomu dochází v rámci brainstormingových metod k rozvoji kompetence občanské dle RVP ZV.

4.1.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého

Brainstormingové metody rozvíjejí hladiny dovedností sociální a personální, které popsal Bělecký (2007). Metoda přispívá k interakci s ostatními žáky a práci ve skupině, ve které je daný problém řešen. S tím souvisí názorová tolerance a úspěch celé skupiny, ne pouze jednotlivých žáků.

Pomocí brainstormingových metod jsou rovněž rozvíjeny hladiny dovedností občanské kompetence vymezené dle Běleckého (2007). První etapa spočívá v hromadění nápadů, což přispívá k tomu, aby si žáci navzájem nevstupovali do svých názorů, ale dokázali je vyslechnout až do jejich konečného sdělení. V rámci následující etapy žáci rozvíjí dovednost přijímat a uznat vhodná řešení stanoveného problému, která jimi nemusela být v předchozí fázi navržena. Během celé metody se žáci učí chovat podle pravidel tak, aby ostatní neomezovali a nerušili v jejich práci.

4.2 Inscenační metody

„Inscenační metody jsou známy již ze starého Říma, kde byly používány ke školení právníků a rétorů. Byly oblíbené i u jezuitů a jejich stoupencem byl také J. A. Komenský“ (Pecina, 2008, s. 52).

Pecina (2008) popisuje inscenační metody jako vcítění se do určité reálné situace nebo zobrazení určitého lidského charakteru, pomocí níž se hledá řešení k danému problému. *„V předváděné dramatizace problémových situací se fixuje osvojené učivo, objasňují se otázky*

lidských osudů, osvětlují se motivy a city lidí, umožňuje se pochopení a prožití hloubky mezilidských vztahů, a to prostřednictvím vlastního jednání a prožívání. Pro žáky to představuje získat nové prožitky, osvojit si adekvátní způsoby chování a jednání, seznámit se s formami vystupování typickými pro budoucí profesi apod.“ (Pecina, 2008, s. 52).

Zormanová (2012) uvádí průběh inscenačních metod, který dělí do třech částí. První popisuje jako sdělení témat, postupu, rolí, včetně stanovení cílů. Prostřední část náleží, jak uvádí, přípravě žáků a samotné realizaci inscenace. Autorka klade důraz na poslední část, během níž probíhá hodnocení, které by mělo být uskutečněno přímo po inscenaci.

4.2.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV

Inscenační metody významně přispívají nejen k rozvoji kompetence sociální a personální, ale také kompetence občanské dle RVP ZV (2017). V rámci inscenační metody dochází k rozvoji kompetence sociální a personální dle RVZ ZV pomocí empatie, prosociálního citění, spolupráce, solidarity, ohleduplnosti a vzájemné komunikace vedoucí k nalezení společného stanoviska, které žákům pomůže vyřešit problémovou situaci.

Neopomenutelný aspekt během realizace inscenačních metod spočívá v dodržování základních společenských norem a pravidel stanovených vyučujícím. S tím souvisí odmítání útlatku a hrubého zacházení s ostatními spolužáky, díky čemuž dochází k rozvoji kompetence občanské dle RVP ZV.

4.2.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého

Pomocí inscenačních metod jsou rozvíjeny některé z dovedností kompetence sociální a personální, které popisuje Bělecký (2007). Jedná se zejména o prohloubení práce ve skupině. V přípravné fázi přerozdělí role, které poté zodpovědně přijmou. Po realizaci inscenace, jak uvádí, žáci ocení nápady ostatních, uplatní toleranci vůči nezdařenému výkonu a kritiku přijímají jako doporučení pro budoucí zlepšení, nikoliv jako urážku. V případě, že žák nedokáže ovládnout své emoce, omluví se svým spolužákům za své chování.

V rámci inscenačních metod dochází také k rozvoji dovedností kompetence občanské. Dle Běleckého (2007) se během samotné inscenace žáci setkávají s různými návrhy a nápady na vyřešení konkrétní situace. Na problém a stanoviska ostatních by měli nahlížet z různých úhlů pohledu.

4.3 Metoda situační

„Vznik situačních metod se datuje na 20. až 30. léta dvacátého století a je spojován s harvardskou vysokou školou obchodní (Harvard Business School). Zde byly uplatňovány v právních disciplínách a v ekonomických oborech“ (Pecina, 2008, s. 50). Podle Peciny (2008) je hlavním cílem situační metody najít řešení konkrétní problematiky, která je žákům předložena.

Zormanová (2012) popisuje čtyři fáze realizace průběhu situačních metod.

1. *„Volba tématu – učitel zvolí téma, které je v souladu s cíli výuky.*
2. *Učitel seznámí žáky s materiály (dokumenty, písemnosti, obrazy, nahrávky, ...), které jim mohou být užitečné pro řešení dané situace, daného problému, a také s důležitými fakty, jež jsou nutné k řešení situace. Pro efektivnost této výukové metody, tedy proto, aby byli žáci schopni správně vyřešit situaci, je nutné, aby učitel studenty do dané problematiky správně uvedl, vytyčil sledované cíle a poskytl úvodní rady a pokyny.*
3. *Po důkladném seznámení se situací a s fakty, které se jí týkají či z ní vyplývají, nastává fáze vlastního studia případu.*
4. *Poté, co žáci vymysleli svá řešení situace (samostatně nebo ve skupinách), nastává fáze diskuse o návrzích řešení. Při této diskusi klademe za cíl najít nejlepší, nejpropracovanější a nejvěrohodnější postup. Studenti prezentují své názory, návrhy a závěry, které učitel konfrontuje s realitou. V této fázi si lze řešení případu ukázat pomocí hraní rolí“ (Zormanová, 2012, s. 61).*

4.3.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV

Aktivity zaměřené na situační metody významně přispívají nejen k rozvoji kompetence sociální a personální, ale také kompetence občanské dle RVP ZV (2017). Během realizace situačních metod dochází k rozvoji kompetence sociální a personální dle RVP ZV pomocí součinnosti společné práce, během níž dochází k upevňování vztahů ve skupině, čemuž významně napomáhá nejenom respektování názoru ostatních, ale také jejich ocenění.

Brainstormingové metody podporují rozvoj kompetence občanské dle RVP ZV prostřednictvím dodržování společenských norem, pravidel stanovených vyučujícím, odmítání utiskování a chování vedoucí k záměrnému poškození spolužáka.

4.3.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého

Pomocí situačních metod jsou rozvíjeny dovednosti dle Běleckého (2007) zaměřené na kompetence sociální a personální. Metoda situační prohlubuje vzájemnou interakci žáků ve skupině. Dále pozitivně přispívá k názorové toleranci, schopnosti ocenění nápadů ostatních spolužáků a dovednosti umět přijímat kritiku, kterou chápe jako návrh pro zlepšení.

Během situačních metod také dochází k rozvoji dovedností kompetence občanské, které popisuje Bělecký (2007) ve své publikaci. Žák respektuje názory ostatních, neopovrhne jimi ani v případě, že k dané osobě zaujímá nepřátelský postoj. Při řešení konkrétních situací se dívá na danou problematiku z více úhlů pohledu. Díky tomu získává větší toleranci a nadhled na přijaté stanovisko. V průběhu samotné práce se žák chová ohleduplně a podle zažitých pravidel, které neomezují ani neohrožují ostatní skupiny.

4.4 Diskusní metody

Pecina (2008) zahrnuje mezi diskusní metody rozhovor a diskusi. Realizaci rozhovoru charakterizuje jako komunikaci mezi mluvčím a adresátem, která řeší určitý problém. Klade důraz na správnou formulaci otázek, neboť jedině tímto způsobem se dostaneme k požadovanému cíli a přinutíme tak adresáta, aby adekvátně reagoval. „*V časovém vývoji se vyčlenilo několik druhů rozhovoru. Nejdelší tradici má sokratický (vyvozovací) rozhovor, jejímž se proslavil Sokrates (469-399 př. n.l.). Spočíval v tom, že k novým poznatkům se dostaneme pomocí logického úsudku, zkušenosti, pozorování a zkoumání. Heuristický (objevovací) rozhovor spočívá v experimentování a řešení problémů. Ve středověké škole se uplatňoval katechetický (otázkový) rozhovor, který byl založen na pamětném osvojování učiva. Další druhy rozhovoru můžeme rozlišit např.: podle fází výuky (motivační, fixační, ...atd.)*“ (Pecina, 2008, s. 39).

Metodu diskuse označuje Pecina (2008) jako činnost, do níž jsou zapojeni všichni členové skupiny a vzájemně si kladou otázky na stanovené téma. Zároveň konstatuje, že každý účastník má právo odpovídat a reagovat. Cílem diskuse je, jak uvádí mimo jiné, také respektování a sdílení osobních postojů k dané problematice.

Diskuse musí mít podle Peciny (2008) určitá pravidla, a to nejenom pro žáky, ale i pro vyučujícího. „*Vedoucí diskuse (může to být nejen učitel ale i schopný žák) dohlíží na to, aby*

se dostali ke slovu všichni žáci. Také je třeba dbát na to, aby si účastníci neskákali do řeči, neosočovali se, mluvili pokud možno krátce a srozumitelně. Je velmi prospěšné, když vedoucí vyzvedne hodnotné příspěvky a toleruje i názory krajně kritické. Na konci diskuse potom shrne a zopakuje (popřípadě sepíše) dosažené výsledky“ (Pecina, 2008, s. 39).

Pecina (2008) popisuje podle Maňáka (1997) pravidla, kterými by se měli žáci během diskuse řídit.

1. *„Tvůj oponent není nepřítel, ale partner při hledání pravdy. Cílem diskuse je hledání faktu, ne soutěžení.*
2. *Snaž se druhého pochopit, pokud se ti to nepodaří, nemůžeš jeho výrok vyvrátit ani uznat.*
3. *Tvrzení bez věcných důkazů není argument, jde jen o tvůj názor.*
4. *Drž se zvoleného tématu a neodváděj diskusi jinam.*
5. *Nechtěj mít za každou cenu poslední slovo. Počet slov nenahradí argument, „překřičení“ oponenta neznamena vyvrácení jeho argumentů.*
6. *Neurážej oponenta, pokud to uděláš, ztrácíš právo účastnit se diskuse.*
7. *Diskuse vyžaduje dodržení disciplíny. Svá tvrzení a úsudky formuluj klidně, vážně a srozumitelně.*
8. *Všichni mají právo vyjádřit své myšlenky. Buď k ostatním ohleduplný a mluv stručně a k věci“ (Pecina, 2008, s. 40).*

4.4.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV

Aktivity zaměřené na diskusní metody významně přispívají k rozvoji nejen kompetence sociální a personální, ale také kompetence občanské. Rozvoj kompetence sociální a personální dle RVP ZV spočívá během realizace diskusních metod v komunikaci mezi členy v malé či velké skupině nebo ve třídě. Dále pak v respektování a uznávání nápadů ostatních, díky čemuž dochází k utužování vztahů, budování příjemné atmosféry a sebedůvěry jednotlivců v týmu.

Během diskusních metod dochází k rozvoji kompetence občanské dle RVP ZV pomocí odmítání hrubého chování vůči ostatním spolužákům. Dodržování vnitřních společenských norem a pravidel stanových vyučujícím vede ke zkvalitnění práce v rámci diskusních metod.

4.4.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého

Pomocí diskusních metod dochází k rozvoji dovedností v rámci kompetence sociální a personální, které popisuje Bělecký (2007) ve svých hladinách. Během diskusní metody dochází k interakci žáků v rámci práce ve dvojici, skupinové práce nebo práce celé třídy. Jeden z hlavních cílů spočívá ve vzájemné domluvě, která s sebou přináší toleranci názorů a prospěch celé skupiny, nikoliv jedince. Žák používá vhodnou argumentaci, která neuráží, ani neponižuje ostatní. Zároveň zhodnotí daný problém ze všech úhlů pohledu a díky tomu tak přijme konečné stanovisko, které nemuselo být jím navrženo. Pokud žák nezvládá své emoce, omluví se ostatním za své chování.

Dle Běleckého (2007) přispívají diskusní metody také k rozvoji dovedností kompetence občanské. V průběhu samotné realizace žáci dodržují stanovená pravidla, která zabraňují omezování nejenom mluvčího, ale také ostatních posluchačů. Své argumenty dostatečně zváží, ověří si dané informace, které by mohly vést ke konečnému rozhodnutí. Výpovědi ostatních neodsuzují, ale dále se jich doptávají, aby zjistili, co je vede k jejich názoru.

4.5 Didaktická hra

„Již Jan Amos Komenský před několika stoletími říkal, že škola má být hrou. Ovšem česká škola přesto, že si je toho vědoma, se tím bohužel neřídí. Stále přežívá nezáživné „biflování“ údajů a informací“ (Pecina, 2008, s. 54).

Pecina (2008) uvádí, že hra je aktivita založená nejenom na dobrovolnosti, zábavě, rozvoji myšlení a kognitivních funkcí, ale zároveň během ní dochází k řešení stanoveného problému. Klíčovou roli dle něj hraje výběr vhodné aktivity, která musí být přiměřená věku žáků. Jako důležitý aspekt didaktických her vyzdvihuje vzdělávací a výchovnou funkci.

Pecina (2008) formuluje přípravnou fázi, na kterou by měl vyučující dbát před zahájením samotné didaktické hry.

1. *„Stanovení cíle hry a objasnění volby konkrétní hry.*
2. *Ověření připravenosti žáků na hru. Žáci musí mít potřebné znalosti a dovednosti a hra musí mít přiměřenou náročnost.*
3. *Stanovení pravidel hry. Žáci je musí znát.*
4. *Volba vedoucího hry. Může jím být i žák. Ale musí na to mít zkušenosti.*

5. *Vymezení způsobu hodnocení a diskuse s žáky na toto téma.*
6. *Příprava prostorových i materiálních potřeb. Zahrnuje uspořádání místností, pomůcek a materiálů.*
7. *Stanovení časového průběhu a časových možností účastníků hry“ (Pecina, 2008, s. 54)*

4.5.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV

Aktivita zaměřená na didaktickou hru významně přispívá nejen k rozvoji kompetence sociální a personální, ale také kompetence občanské dle RVP ZV (2017). Didaktické hry rozvíjí kompetenci sociální a personální dle RVP ZV prostřednictvím komunikace mezi členy skupiny, vnášejí mezi ostatní příjemnou atmosféru, která spolu se schopností ocenění nápadů ostatních vede k pozitivnímu ovlivnění práce.

Dále během realizace didaktických her dochází k rozvoji kompetence občanské dle RVP ZV pomocí dodržování stanovených pravidel a společenských norem, které vedou k odmítání násilí a záměrnému ubližování ostatních žáků.

4.5.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého

Dle Běleckého (2007) hladin dochází během didaktických her k rozvoji dovedností kompetence sociální a personální. Jedná se nejčastěji o práci ve skupině. Žáci společně řeší problémovou situaci, jejíž cíl spočívá mimo jiné ve společné práci, domluvě, komunikaci, toleranci, hledání pomoci, pokud si nevědí rady a zároveň ochota ji poskytnout. Jedním z hlavních faktorů rozvoje kompetence sociální a personální nespočívá v úspěchu jednotlivce, ale skupiny jako celku.

Didaktické hry dle Běleckého (2007) hladin dále přispívají k rozvoji dovedností kompetence občanské. Přestože žáci pracují za úspěch celé skupiny, vyhýbají se posměškům, urážkám a pohrdavým poznámkách vůči ostatním skupinám. Zároveň jejich chování směřují tak, aby neomezovali práci ostatních členů ve skupině. Během realizace didaktické hry dbají na stanovená pravidla a vyžadují od ostatních jejich dodržování.

4.6 Projektové výukové metody

Pecina (2008) ve své publikaci uvádí výklady projektové výuky podle J. Valenty (1993) a podle O. Šimoníka (2003). J. Valenta charakterizuje projekt jako „účelně organizovaný

souhrn myšlenek seskupených kolem důležitého střediska praktického vědění, směřující k určitému cíli“ (Valenta, 1993, s. 4-5). Dále předkládá formulaci O. Šimoníka, který „definuje projekt jako komplexní pracovní úkol, při kterém žáci samostatně řeší určitý problém“ (Pecina, 2008, s. 48).

Čapek označuje za projektové metody „pouze ty činnosti, které obsahují tyto znaky:

- ☐ žáci přebírají **odpovědnost** za splnění úkolů projektu;
- ☐ projekt obsahuje výrazné **mezipředmětové** (respektive **mezioborové**) **znaky**;
- ☐ zaměření projektu je praktické, opravdově **spjaté s realitou**;
žáci mohou sami svobodně volit, jak zadané úkoly plnit – tedy produkty žákovské práce (respektive řešení projektů) budou v jednotlivých skupinách odlišné;
- ☐ v případě $\Rightarrow$ skupinové práce mají žáci **volbu**, jak se budou rozhodovat, jaké činnosti se budou věnovat (respektive ve skupině existuje dělba práce)“ (Čapek, 2015, s. 377).

Učitel zastává během projektového vyučování dle Čapka (2015) roli pozorovatele a nechává žáky, aby se naplno věnovali své činnosti.

4.6.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV

Aktivita zaměřená na projektové výukové metody významně přispívají nejen k rozvoji kompetence sociální a personální, ale také kompetence občanské dle RVP ZV (2017). Projektové výukové metody rozvíjí kompetenci sociální a personální dle RVP ZV prostřednictvím spolupráce v týmu, či ve skupině, komunikací mezi členy, empatií, dovedností uznat a ocenit nápady druhých, vnášet příjemnou atmosféru, která pozitivně ovlivní výsledek společné práce.

Během realizace projektové výukové metody je rozvíjena kompetence občanská dle RVP ZV za pomoci dodržování stanovených pravidel a zažitých společenských norem, které vedou k odmítání násilí a hrubého zacházení se spolužáky. Pokud by však taková situace nastala a některý ze spolužáků by utrpěl poranění, žák poskytne včas potřebnou pomoc.

4.6.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého

Dle Běleckého (2007) hladin rozvíjí projektové výukové metody kompetence sociální a personální. Metoda je realizována nejčastěji jako práce ve dvojici, ve skupině anebo práce celé třídy. Dochází během ní k interakci a vzájemné spolupráci žáků. Za výsledek projektu odpovídá skupina jako celek, a proto hraje významnou roli rozdělení dílčích úkolů a zodpovědnost za jejich plnění v rámci skupiny. Žáci ocení práci ostatních skupin. Přestože dílo není příliš zdařilé, pochválí alespoň snahu a píli, kterou skupina vynaložila. Dovedou provést reflexi vůči sobě i celé skupině. V rámci ní vyzdvihnou úspěchy a z neúspěchů vyvodí poučení.

Projektová výuková metoda dále rozvíjí dle Běleckého (2007) hladin i dovednosti kompetence občanské. Aby nabyla práce větší efektivity, dodržují žáci ve skupině daná pravidla, která jsou buď již zažitá nebo před zahájením činnosti stanovená. Proto jejich chování neomezuje a neruší práci ostatních. Úkoly řeší rozvážně, nejprve si ověří veškeré informace, dívají se na daný problém z různých úhlů pohledu a akceptují názory ostatních.

4.7 Metoda práce se zdroji informací

Vališová a Kasíková eds. (2011) se ve své publikaci zabývají problematikou práce se zdroji informací. Nejdříve poukazují na množství informací a poznatků, kterými jsou žáci dennodenně zahlcováni. Je pochopitelné, že není v jejich silách, aby si vše zapamatovali. Proto je podle nich žádoucí, aby se žáci ve škole učili efektivně pracovat se zdroji informací. Jejich náplň popisují nejenom jako práci s internetovými zdroji, ale také orientaci a porozumění psanému textu, obsahu, rejstříku, práce s encyklopediemi, slovníky, orientace v knihovně, schopnost výpisků hlavní myšlenky textu atd.

4.7.1 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle RVP ZV

Aktivita zaměřená na metody práce se zdroji informací významně přispívá nejen k rozvoji kompetence sociální a personální, ale také kompetence občanské dle RVP ZV (2017). Metody práce se zdroji informací rozvíjí kompetenci sociální a personální dle RVP ZV pomocí schopnosti efektivní spolupráce, vzájemném rozdělení rolí a úkolů, zodpovědnosti za jejich

plnění, poskytnutí pomoci, vnášení příjemné pracovní atmosféry a oceňování nápadů ostatních členů skupiny.

Během realizace práce se zdroji informací dochází k rozvoji kompetence občanské dle RVP ZV pomocí schopností žáků dodržovat nejenom společensky zažité normy, ale také pravidla, která stanoví vyučující. Díky tomu žáci odmítají fyzický či psychický útlak, což vede k efektivním výsledkům společné práce.

4.7.2 Rozvoj sledovaných klíčových kompetencí dle Běleckého

Metoda práce se zdroji informací také přispívá dle Běleckého (2007) hladin k rozvoji dovedností kompetence sociální a personální. Může být realizována ve dvojici nebo ve skupině. Žáci si přerozdělí úkol tak, aby se každý podílel na určité činnosti, která povede k úspěchu celé skupiny. Jestliže si žáci neví rady, poprosí o radu nejprve spolužáky a snaží se najít informace v relevantních zdrojích. Pokud jim ani oni nedokáží pomoci, obrátí se na vyučujícího. V případě, že se skupině nepodaří najít pravdivé nebo věrohodné informace, nejsou odměněni posměšky, ale radami ostatních, aby věděli, které zdroje mají příště využívat.

Během realizace metody práce se zdroji informací dochází také dle Běleckého (2007) hladin k rozvoji dovedností kompetence občanské. Žáci dodržují stanovená pravidla během práce ve skupině a svým chováním neruší ostatní spolužáky ve třídě. Nad návrhy ostatních přemýšlí a dokud nemají dostatek informací, které by mohly být použity jako argumenty, neodsuzují je. Využívají různé zdroje k získání dostatečného množství informací, aby mohli zaujmout konečné stanovisko.

5 Organizační formy vyučování

Vedle výukových metod označují Vališová a Kasíková eds. (2011) organizační formy vyučování jako nejdůležitější nástroj pro dosažení výukových cílů. „*Výuka je systém, kde jeden prvek je vázán k druhému. Určujícím elementem je tu cíl výuky: k celkové účinnosti výuky přispívá promyšlení vazby cíle a jeho prostředku – organizační formě. (Například: Dosáhneme konkrétního cíle úspěšněji v lavicích třídy, nebo pojedeme s žáky na exkurzi?) Ve vztahu k učivu tvoří organizační formy vyučování **konkrétní organizační rámec, v němž se uskutečňuje proces přetváření učiva**, tj. soustavy poznatků a činností obsažených v učivu do soustavy vědomostí a dovedností žáků*“ (Vališová, Kasíková eds., 2011, s. 173).

Vališová, Kasíková eds. (2011) poukazují na jednotlivé aspekty, které dohromady utváří organizační formu vyučování. Uvádí „*prostředí, ve kterém se vyučování uskutečňuje, časové formy organizace a organizace vzájemné součinnosti učitele a žáků*“ (Vališová, Kasíková eds., 2011, s. 174). Organizační formy nám nabízí, jak uvádí, značnou škálu možností, pomocí nichž můžeme vyučovací proces dle našeho uvážení uspořádat.

Vališová a Kasíková eds. (2011) dělí organizační formy výuky do dvou hledisek. Jako první uvádí hledisko způsobu řízení učení činnosti žáků ve výuce. Jedná se o prostředky, díky nimž vyučující uskuteční organizaci výuky a zapojí tak žáky do různých aktivit. Řadí sem zejména frontální, individuální, individualizované, párové či skupinové vyučování. U každého způsobu uvádí názorný příklad, pomocí něhož lze dobře identifikovat fungování komunikačního vzorce mezi vyučujícím a žáky v rámci uvedených forem vyučování. Další způsob organizační formy uvádí hledisko časové a prostorové. Nakonec zdůrazňují, že obě hlediska tvoří během praxe nedílný celek.

V rámci analýzy sledovaných učebnic (viz praktická část) byly pro rozvoj sledovaných kompetencí použity především následující organizační formy:

- frontální výuka
- skupinová forma výuky
- kooperativní výuka
- práce ve dvojicích

5.1 Frontální výuka

Čapek (2015) označuje za frontální vyučování to, „*které je vedeno s celou třídou, zpravidla s učitelem většinou stojícím čelně proti sedícím žákům, především formou $\Rightarrow$ výkladu nebo $\Rightarrow$ řízené diskuse. Organizační forma frontální výuky neumožňuje individuální práci s žáky nebo diferenciaci podle schopností žáků*“ (Čapek, 2015, s. 202). Upozorňuje na úskalí frontálního vyučování, které nepřináší takovou efektivitu práce jako například skupinová práce nebo práce ve dvojicích, během nichž jsou žáci aktivně zapojeni do činnosti. Problematikou frontálního vyučování se zabývá také Vališová a Kasíková eds. (2011). Jako jeden z hlavních faktorů, kvůli kterému zařazují vyučující frontální výuku do svých hodin je podle autorek úspora času.

5.2 Skupinová forma výuky

Pecina (2008) ve své publikaci uvádí hlavní rysy skupinové výuky podle Maňáka a Švece (2003), jimiž je rozdělení žáků do menších skupin, ve kterých společně řeší problémové situace.

„Pro skupinovou výuku jsou typické tyto rysy:

- *Spolupráce žáků při řešení obvykle náročnější úlohy nebo problému,*
- *dělbá práce žáků při řešení úlohy,*
- *sdílení názorů, zkušeností a prožitků ve skupině,*
- *odpovědnost jednotlivých žáků za výsledky společné práce“* (Pecina, 2008, s. 58).

Zormanová (2012) uvádí optimální počet 3-5 žáků ve skupině. Dle výkonosti předkládá dva typy dělení. Jako první uvádí homogenní skupiny, ve kterých si jsou žáci rovni. Přínosem této skupiny uvádí možnost předložit žákům úkol stejné obtížnosti. Druhé dělení do skupin spočívá v různorodosti výkonů žáků a označuje ho za heterogenní. Poukazuje na vzájemnou podporu a pomoc, kterou mohou silnější žáci nabídnout. Dělení skupin podle Peciny (2008). Mimo heterogenního a homogenního třídění uvádí také dělení podle sociálních vztahů, podle zájmů žáků nebo náhodný výběr.

5.3 Kooperativní výuka

Pecina (2008) uvádí charakteristiku kooperativní výuky podle Maňáka a Švece (2003), kteří ji vykládají jako „*komplexní výukovou metodu, která je založena na kooperaci (spolupráci) žáků mezi sebou při řešení různě náročných úkolů a na spolupráci žáků s učitelem*“ (Pecina, 2008, s. 58).

Pecina dále uvádí specifické rysy kooperativní výuky.

„Činnost učitele:“

- *Rozděluje žáky do skupin.*
- *Zadáva jim úlohy, popř. vyžaduje při formulaci úloh aktivitu žáků. Učební úlohy jsou rozdílné svým obsahem a náročností a umožňují spolupráci žáků.*
- *Podněcuje žáky ke spolupráci.*

Činnost žáků:

- *Spolupráce při řešení úloh.*
- *Vzájemná pomoc, diskuse a hodnocení své práce. Komunikace je mnohostranná mezi žáky ve skupině i mezi skupinami a učitelem.*

Uspořádání třídy:

- *Flexibilní, umožňující uspořádání pracovních míst žáků podle velikosti skupiny i charakteru úloh a poskytující prostor pro komunikaci s učitelem“* (Pecina, 2008, s. 58).

5.4 Práce ve dvojicích

Maňák a Švec (2003) mluví o práci ve dvojicích jako o partnerské výuce, kterou popisují dle charakteristiky W. H. Peterssena (1998) jako „*spolupráce žáků při učení v dyadických (dvoučlenných) jednotkách. V rámci frontální výuky partnerská výuka představuje krátkodobé pracovní společenství dvou žáků, usměrňované učitelem, podle jehož instrukcí žáci plní úkoly v souladu s celkovým vyučovacím postupem ve třídě*“ (Maňák, Švec, 2003, s. 149). Maňák a Švec dále uvádí výčet aktivit, které lze během partnerské výuky realizovat:

- *„opakování, procvičování a upevňování učiva,*
- *příprava a formulace otázek pro následný rozhovor nebo diskusi,*
- *kontrola správnosti různých písemných elaborátů a artefaktů, domácích úkolů (např. diktátů, řešení matematických příkladů, úprava výrobků aj.),*

- *shromažďování informací, údajů, příkladů, materiálů apod.,*
- *společné zpracování některých cvičných úkolů, vyplňování pracovních listů,*
- *vzájemná spolupráce při zhotovování modelů, kreseb, při přípravě a provádění pokusů, zhotovování výrobků, pořizování zvukových nahrávek,*
- *práce s počítačem,*
- *učební hry ve dvojicích, řešení hádanek apod.,*
- *partnerský dialog o zadaném problému,*
- *cizojazyčná konverzace atd. “ (Maňák, Švec, 2003, s. 150-151).*

Praktická část

Praktická část se zabývá analýzou aktivit v rámci kompetenčních okruhů Kořeny a zdroje evropské civilizace, Etika: já, ty, on a Kde se rozhoduje o světě kolem mě. U každého kompetenčního okruhu jsou analyzovány tři aktivity z řady učebnice Fraus a tři aktivity z řady učebnice Nová škola. Aktivity na úrovni 6. ročníku jsou vybrány z učebnic pro 6. ročník, aktivity na meziúrovni jsou vybrány z učebnic pro 7. nebo 8. ročník a aktivity na úrovni 9. ročníku jsou vybrány z učebnic pro 9. ročník.

Vybrané aktivity doprovází didaktická analýza, která se skládá z názvu učebnice, z nichž byla aktivita zvolena. Dále z výčtu sledovaných a ostatních klíčových kompetencí, které aktivita rozvíjí. Kompetenčního okruhu zvoleného na základě tématu a k němu i odpovídajícímu tematickému okruhu dle RVP ZV. Následuje popis charakteristiky učiva dle RVP ZV a průběhu celé aktivity z analyzované učebnice. Didaktická analýza obsahuje očekávané výstupy dle RVP ZV, které vybrané aktivity naplňují. Stanovené cíle se odrážejí nejenom na rovině vzdělávací, ale především i výchovné. Dále uvádí průřezová témata, kterých se dotýká. V rámci analyzovaných aktivit můžeme sledovat různé mezipředmětové vztahy, díky nimž dostávají nabyté znalosti mnohem větší komplexnosti a provázanosti. V neposlední řadě je uveden výčet metod a organizačních forem analyzovaných aktivit, s jejichž pomocí dochází k rozvoji sledovaných klíčových kompetencí. Didaktickou analýzu uzavírá reflexe k rozvoji sledovaných kompetencí obsahující výčet naplněných hladin dle Běleckého, kterých lze realizací aktivit dosáhnout.

6 Didaktická analýza vybraných aktivit – kompetenční okruh Kořeny a zdroje evropské civilizace

6.1 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Fraus)

Učebnice:

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-397-9.

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-402-0.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace

Tematický okruh dle RVP: Člověk ve společnosti

Téma: Místo, kde žijeme

Učivo dle RVP ZV:

„Naše obec, region, kraj – místní tradice“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh): (návrh na jinou aktivitu v učebnici str. 15 z příručky učitele)

„Pokud vaše obec znak nemá, vymysli ho, nakresli a zdůvodni použitou symboliku.

Tato aktivita je pochopitelně pouze pro obce, které vlastní znak nemají. Před samotným výtvarným vyjadřováním je dobré v krátké diskuzi upřesnit, co je pro obec typické a dá se použít do znaku. V třídních kolektivech, kde jsou žáci zvyklí prezentovat své práce, může po tvorbě znaku následovat jeho prezentace a zdůvodnění toho, proč byl znak autorem nebo autory (možná je i práce ve skupinách) vytvořen právě tímto způsobem. Můžete také dětem připravit obrys znaku vaší obce a úkolem dětí bude znak dokreslit“ (Janošková a kol., příručka učitele, 2013, s. 18).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině, ve škole, v obci“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Cíle aktivity:

Žák si prohloubí znalosti o důležitých historických událostech a památkách v obci.

Žák si uvědomuje odlišnosti a zvláštnosti, které činí jeho obec jedinečnou a výjimečnou a snaží se vnést do návrhu znaku obce.

Žák pracuje účinně ve skupině a zodpovědně plní svoji roli, přispívá svým jednáním k dobrým vztahům a vnáší do ní pozitivní atmosféru.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova

Mezipředmětové vztahy: Dějepis, Přírodopis

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, pracovní

Metody a organizační formy: metoda diskuse, projekt, metoda kooperativní spolupráce, skupinová forma výuky

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák než začne pracovat, probere vlastními slovy s ostatními ve skupině zadaný úkol. (4.1)*
- *Žák si rozdělí ve skupině role, které jsou v zadání vymezeny, případně použije známé role. (4.2)*

- *Žák upraví pracovní místo, aby se skupině dobře pracovalo, půjčuje pomůcky (4.4)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).
- *„Žák při potížích se svou prací hledá pomoc nejprve u spolužáků, či v knihách a v jiných zdrojích, nakonec u učitele. (4.8)*
- *Žák v případě potřeby nabízí svou pomoc a ochotně vyhoví při žádosti o pomoc. (4.9)*
- *Žák se postará o hotové dílo v rámci zadání nebo na pokyn učitele. (4.10)*
- *Žák po dobu práce udržuje pracovní pořádek, po skončení práce se v čase vymezeném učitelem nebo pravidly postará o úklid (4.11)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).
- *„Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchů celé skupiny. (4.14)*
- *Žák neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informaci a nikoli na osobu. (4.15)*
- *Žák při potížích nebo nezdaru neshazuje vinu na druhé (4.16)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí. (5.1)*
- *Žák při posuzování konkrétních a nepříliš komplikovaných jevů, procesů, událostí a problémů ve svém okolí se ptá: „Jak bych se na to díval, kdybych byl někým jiným (tím druhým, jiným žákem, rodičem, učitelem)?“ (5.3)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- *„Žák v konfliktní situaci navrhuje, jak by bylo vhodné jednat – připomíná pravidla soužití, nezahajuje vážné útoky na druhé a neúčastní se jich, neponižuje druhé (5.7)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).
- *„Žák nad návrhy ostatních o společných záležitostech uvažuje a neodmítá je rovnou, podává své osobní návrhy k diskusi a zvážení, neodmítá realizovat přijatá řešení, i když nejsou jeho (5.12)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

6.2 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Fraus)

Učebnice:

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-899-8.

KRUPOVÁ, T. a kol. *Občanská výchova 8: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-900-1.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk a společnost

Téma: Státní symboly

Učivo dle RVP ZV:

„*Naše vlast – státní symboly*“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„*Ve dvojici se spolužákem/spolužačkou vyjmenuj alespoň pět příležitostí, při kterých se užívá některý ze státních symbolů České republiky*“ (Urban a kol., 2013, učebnice, str. 70).

Očekávaný výstup dle RVP:

„*Žák objasní účel důležitých symbolů našeho státu a způsoby jejich používání*“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Cíle aktivity:

Žák si uvědomí smysl existence státních symbolů a nutnost jejich důstojného užívání.

Žák pracuje v týmu účinně, přičemž svého spolužáka/spolužačku neodmítá, ani nemá nevhodné narážky, vnáší příjemnou atmosféru a svým chováním přispívá k dobrým mezilidským vztahům.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana

Mezipředmětové vztahy: Dějepis

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: metoda diskuze, práce ve dvojici (možná i skupinová)

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- „*Žák ze zadaných hledisek sleduje práci celé skupiny, jednotlivců i sebe a hodnotí ji podle modelu, s pomocí pracovního listu nebo podle kritérií připravených učitelem (4.12)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).

- „Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchu celé skupiny. (4.14)
- Žák neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informaci a nikoliv na osobu. (4.15)
- Žák pokud jedná impulsivně a nezvládne své jednání, omluví se za to, že nezvládl své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- „Žák reflektuje a hodnotí práci svého týmu, jednotlivců i sebe podle kritérií, která si skupina vytvořila ve fázi přípravy; podle potřeby projednává i další hlediska (4.12)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).
- „Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním stereotypům nebo rivalitám ani osobním preferencím ve vztahu ke spolužákům; raduje se z úspěchu celé skupiny i tehdy, když se na něm nepodílel nebo když zvítězilo řešení, které sám neprosazoval. (4.14)
- Žák se zdržuje posměšků nebo opovržení nad prací druhých, mluví o práci a jejím výsledku a nikoliv o vlastnostech nebo povaze osoby. (4.15)
- Žák pojmenuje své emoce v daném okamžiku, omluví se při jejich nezvládnutí ve skupině, používá jednoduché postupy jak zvládat své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- „Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí (5.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák za pomoci učitele žák ve skupině posuzuje, zda má dost informací k tomu, aby se mohl rozhodnout (5.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- „Žák přijímá názory nebo přesvědčení druhých jako možné, svůj názor překládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty (5.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).

- „Žák samostatně posuzuje, zda už má dost informací, aby se mohl rozhodovat; zvažuje pro i proti v daném problému, odmítá zaujmout konečné stanovisko, pokud neměl dost času k rozvaze (5.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

6.3 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Fraus)

Učebnice:

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-012-3.

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-013-0.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk a společnost

Téma: Občanem své obce

Učivo dle RVP ZV:

„Naše obec, region, kraj – důležité instituce, zajímavá a památná místa, významní rodáci, místní tradice, ochrana kulturních památek, přírodních objektů a majetku

Vztahy mezi lidmi – osobní a neosobní vztahy, mezilidská komunikace

Zásady lidského soužití – morálka a mravnost, pravidla chování; výhody spolupráce lidí“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„Představ si, že se rodina tvého kamaráda z většího města rozhoduje, zda se nepřestěhovat k vám do obce. Pozvali tě na večeri a chtěli by vědět, proč by bylo dobré se přestěhovat právě do vaší obce. Jaké přednosti tvoje obec má?“ (Urban a kol., 2014, učebnice, str. 6).

„Žáci utvoří dvojice, pokud je to možné, každý bude z jiné obce, jiné části města. Dostanou podle možností 1 minutu na přípravu argumentů a pak bude jejich úkolem během 2-3 minut druhému vysvětlit, co je na jejich obci, části města dobrého. Poté si role vymění. Následně můžeme nechat některé žáky představit jejich hlavní argumenty před celou třídou“ (Urban a kol., 2014, příručka pro učitele, str. 11).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák zhodnotí nabídku kulturních institucí a cíleně z ní vybírá akce, které ho zajímají“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

„Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Cíle aktivity:

Žák zhodnotí místní tradice a kulturní události své obce či svého města, které by se mohly stát lákadlem pro nové obyvatele.

Žák si uvědomí, jak obec přispívá ke zkvalitnění života svých občanů.

Žák aktivně naslouchá argumentům svého spolužáka, respektuje pravidla slušného chování.

Žák vhodně argumentuje a dokáže obhájit svůj názor.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana

Mezipředmětové vztahy: Dějepis, Zeměpis

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: metoda diskuze, inscenační, práce ve dvojici, frontální

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák k úkolu vytváří kritéria toho, jak bude vypadat dobře odvedená práce (4.3)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *„Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním stereotypům nebo rivalitám ani osobním preferencím ve vztahu ke spolužákům. (4.14)*
- *Žák se zdržuje posměšků nebo opovržení nad prací druhých, mluví o práci a jejím výsledku a nikoli o vlastnostech nebo povaze osoby. (4.15)*
- *Žák při nezdaru nebo potížích neshazuje vinu na druhé, k příčinám nezdaru se dostává společným rozbořením postupu nebo podmínek. (4.16)*
- *Žák podle svého uvážení využívá zpětnou vazbu pro své další jednání (4.19)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák názory nebo přesvědčení druhých přijímá jako možné, svůj názor předkládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty. (5.1)*
- *Žák vyjadřuje své vlastní pocity, nedotýká se citů druhých v různých situacích (5.2)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).*

- „Žák rozšiřuje osobní vztah k prostoru, kde žije nejen na blízké okolí, ale i mimo vlast; zvažuje realisticky výhody i omezení rodiště nebo bydliště. (5.19)
- Žák sleduje a vybírá si kulturní události v obci, zvažuje jejich kvalitu (5.21)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 58).

6.4 Praktické námitky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení

Učebnice z řady Fraus lze hodnotit jako velmi vydařené. Pro každou z nich existuje metodická podpora v podobě příručky učitele, ve které se nachází mimo jiné modifikované aktivity úkolů z učebnic. Pro lepší orientaci jsou v příručce na základě stálé struktury vymezeny znalosti, dovednosti a postoje, ke kterým jsou žáci vedeni. Z hlediska organizačních forem své místo zde má samostatná práce, práce ve dvojici i práce ve skupinách. Z hlediska metod je častá řízená diskuse, brainstorming, projektová metoda, komunitní kruh, výuková hra, argumentační cvičení, analýza obrázků, dramatizace, pantomima, práce s textem a informačními zdroji aj. Složení aktivit je díky tomu velice pestré a přehledné.

Jednotlivé kapitoly se v rámci kompetence sociální a personální a kompetence občanské zaměřují na rozvoj spolupráce mezi žáky, upevňování dobrých mezilidských vztahů, vedou k aktivnímu naslouchání, učí respektu vůči ostatním, dodržování společenských pravidel a norem. Řešení problémových situací se nabízí z různých úhlů pohledu, např. i za pomoci dramatizace. Žáci nahlíží na svět kolem sebe otevřenými očima, propojují souvislosti. Ctí kulturní dědictví národa.

6.5 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Nová škola)

Učebnice:

SKÁCELOVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2017. ISBN 978-80-7289-886-2.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk ve společnosti

Téma: Život v čase

Učivo dle RVP ZV:

„Naše vlast – státní svátky, významné dny“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„Rozdělte se ve třídě do 12 skupin, stejně jako je měsíců v roce. Ve skupince vyhledejte k přidělenému měsíci co nejvíc zajímavostí, lidových tradic a svátků (křesťanských, židovských a muslimských). Diskutujte vzájemně o jednotlivých obdobích roku a o tom, co s sebou který měsíc v naší zemi přináší“ (Skácelová a kol., 2017, s. 11).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Cíle aktivity:

Žák dokáže k přidělenému měsíci vyhledat vhodné křesťanské, muslimské a židovské zvyklosti.

Žák účinně pracuje ve skupině, pozitivně ovlivňuje kvalitu práce a vnáší do skupiny dobrou atmosféru.

Žák respektuje ve skupině i ve třídě daná pravidla.

Žák se aktivně zúčastní diskuse a zaujímá tolerantní postoj k nalezeným informacím ostatních.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova, Multikulturní výchova

Mezipředmětové vztahy: Dějepis

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: metoda práce se zdroji informací, skupinová forma výuky

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák než začne pracovat, probere vlastními slovy s ostatními ve skupině zadaný úkol. (4.1)*
- *Žák upraví pracovní místo, aby se skupině dobře pracovalo, půjčuje pomůcky. (4. 4)*
- *Žák dodržuje termín splnění úkolu, plní mezitermíny dohodnuté s učitelem. (4.5)*
- *Žák se spolupodílí na vytvoření pravidel spolupráce; domluvená pravidla dodržuje, upozorní na jejich porušení (4.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *„Žák plní jednoduché úkoly s menším počtem kroků, plní jasné role s návodem, a dotahuje je do konce; rozpozná, že jednoduchý úkol (jeho část) je hotov. (4.7)*

- *Žák při potížích se svou částí práce hledá pomoc nejprve u spolužáků, či v knihách a v jiných zdrojích, nakonec u učitele. (4.8)*
- *Žák po dobu práce udržuje pracovní pořádek, po skončení práce se v čase vymezeném učitelem nebo pravidly postará o úklid (4.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).*
- *„Žák neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informaci a nikoli na osobu. (4.15)*
- *Žák při potížích nebo nezdaru neshazuje vinu na druhé (4.16)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí. (5.1)*
- *Žák se emocím druhých neposmívá, nedělá opovrhlivé poznámky (5.2“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).*
- *„Žák se nevyjadřuje pohrdavě nebo s předsudky o skupinách lidí nebo jejich příslušnících (5.4)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).*
- *„Žák navrhuje, co konkrétního by třída mohla podniknout, aby byl odstraněn nějaký nežádoucí jev či nešvar. (5.10)*

Žák za pomoci učitele ve skupině posuzuje, zda má dost informací k tomu, aby se mohl rozhodnout (5.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

6.6 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Nová škola)

Učebnice:

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-852-7.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk ve společnosti

Téma: Vlastenectví

Učivo dle RVP ZV:

„Naše vlast – pojem vlast a vlastenectví; zajímavá a památná místa, co nás proslavilo, významné osobnosti“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„Napište ve skupině co nejvíce příkladů, kdy jste byli a kdy můžete být pyšní na to, že jste Češi, že pocházíte z České republiky“ (Lunerová a kol., 2016, s. 30).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu.

Žák zhodnotí nabídku kulturních institucí a cíleně z ní vybírá akce, kterého ho zajímají“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Cíle aktivity:

Žák vysvětlí význam vlastenectví a uvede příklady, díky nimž můžeme být pyšní na to, že jsme Češi.

Žák účinně pracuje ve skupině a svými nápady přispívá ke společné práci.

Žák svým pozitivním přístupem zkvalitňuje mezilidské vztahy členů skupiny.

Žák respektuje názory a nápady ostatních členů.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova

Mezipředmětové vztahy: Dějepis, Zeměpis

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: brainstorming, skupinová forma výuky

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- *„Žák než začne pracovat, probere vlastními slovy s ostatními ve skupině zadaný úkol (4.1)“* (Bělecký a kol., 2007, s. 44).
- *„Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchu celé skupiny. (4.14)“*
- *Žák neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informaci a nikoliv na osobu. (4.15)“*
- *Žák pokud jedná impulsivně a nezvládne své jednání, omluví se za to, že nezvládl své emoce (4.20)“* (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- „Žák analyzuje ve skupině problémovou situaci a určí, co je úkolem (použije svou klíčovou kompetenci k řešení problémů) (4.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).
- „Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním stereotypům nebo rivalitám ani osobním preferencím ve vztahu ke spolužákům; raduje se z úspěchu celé skupiny i tehdy, když se na něm nepodílel nebo když zvítězilo řešení, které sám neprosazoval. (4.14)
- Žák se zdržuje posměšků nebo opovržení nad prací druhých, mluví o práci a jejím výsledku a nikoliv o vlastnostech nebo povaze osoby. (4.15)
- Žák pojmenuje své emoce v daném okamžiku, omluví se při jejich nezvládnutí ve skupině, používá jednoduché postupy jak zvládat své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- „Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí (5.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák se chová tak, aby důsledky jeho chování neomezovaly druhé lidi a nepoškozovaly prostředí (5.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).
- „Žák osobní vztah k prostoru, kde žije, projevuje znalostí místa, neničením památek, výzdoby, přírody, užitných objektů. (5.19)
- Žák ke hře i spolupráci přijímá ostatní a neodmítá nikoho (5.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 58).

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- „Žák přijímá názory nebo přesvědčení druhých jako možné, svůj názor překládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty (5.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák se chová v různých situacích, kde nejsou přesně stanovena pravidla tak, aby neobtěžoval a neškodil; respektuje, že jeho svoboda končí tam, kde začíná svoboda druhého (5.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).
- „Žák osobní vztah k prostoru, kde žije, rozšiřuje nejen na blízké okolí, ale i mimo vlast; zvažuje realisticky výhody i omezení rodiště nebo bydliště. (5.19)

Žák rozpozná a posuzuje extremistické projevy národní hrdosti s odkazem na lidská práva, nalézá souvislosti s tragickými příklady z historie i současnosti (5.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 58).

6.7 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Nová škola)

Učebnice:

LAICMANOVÁ, A. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 9. ročník základní školy nebo pro odpovídající ročník víceletého gymnázia*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-835-0.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk ve společnosti

Téma: Křesťanství

Učivo dle RVP ZV:

„Naše vlast – státní svátky“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„Jaké dodržujete velikonoční zvyky? Co je symbolem Velikonoc“ (Laicmanová, 2016, s. 9).

Modifikace aktivity: Žáci vytvoří skupinky. Prodiskutují mezi sebou, jaké velikonoční zvyky dodržují u nich doma. Poté vyhledají za pomoci internetu a odborné literatury tradiční velikonočními zvyky v České republice a porovnají je s tradicemi jedné evropské země, kterou si sami zvolí. Informace si zapisují na papír tak, aby bylo vše přehledné. Dále se zamyslí nad tématem konzum a Velikonoc. Nakonec skupinky prezentují své práce.

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák zhodnotí nabídku kulturních institucí a cíleně z ní vybírá akce, které ho zajímají“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Cíle aktivity:

Žák za pomoci informačních zdrojů objasní velikonoční zvyklosti v jiných evropských státech.

Žák kriticky uvažuje nad otázkou dnešní konzumní společnosti ve vztahu k Velikonocům.

Žák respektuje tradice.

Žák se aktivně podílí na diskusi ve skupině a svým chováním pozitivně ovlivňuje atmosféru.

Žák zodpovědně pracuje dle přidělené role a svou činností přispívá k výsledku společné práce.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v Evropských a globálních souvislostech

Mezipředmětové vztahy: Dějepis

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, pracovní

Metody a organizační formy: metoda diskuse, projekt, skupinová forma výuky

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák analyzuje ve skupině problémovou situaci a určí, co je úkolem (použije svou klíčovou kompetenci k řešení problémů). (4.1)
- Žák si rozdělí ve skupině úkol na části a přijme svou část, včetně zodpovědnosti za její plnění. (4.2)
- Žák k úkolu vytváří kritéria toho, jak bude vypadat dobře odvedená práce. (4.3)
- Žák zajistí podmínky (nástroje, materiál a prostor); dbá, aby komunikace mezi členy týmu byla pro všechny stejně dostupná (4.4)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).
- „Žák se samostatně (individuálně i jako členové skupiny) postará o hotové dílo.(4.10)
- Žák se po skončení práce postará o úklid (4.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).
- „Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním preferencím ve vztahu ke spolužákům; raduje se z úspěchu celé skupiny i tehdy, když se na něm nepodílel nebo když zvítězilo řešení, které sám neprosazoval. (4.14)
- Žák se zdržuje posměšků nebo opovržení nad prací druhých, mluví o práci a jejím výsledku a nikoli o vlastnostech nebo povaze osoby. (4.15)
- Žák při nezdaru nebo potížích neshazuje vinu na druhé, k příčinám nezdaru se dostává společným rozbořem postupu nebo podmínek. (4.16)
- Žák podle svého uvážení využívá zpětnou vazbu pro své další jednání. (4.19)
- Žák pojmenuje své emoce v daném okamžiku, omluví se při jejich nezvládnutí ve skupině, používá jednoduché postupy jak zvládat své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák přijímá názory nebo přesvědčení druhých jako možné, svůj názor předkládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty. (5.1)

- *Žák vyjadřuje své vlastní pocity, nedotýká se citů druhých v různých situacích (5.2)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- *„Žák v různých situacích, kde nejsou přesně stanovená pravidla, se chová tak, aby neobtěžoval a neškodil; respektuje, že jeho svoboda končí tam, kde začíná svoboda druhého (5.6)“* (Bělecký a kol., 2007, s. 55).

„Žák samostatně posuzuje, zda už má dost informací, aby se mohl rozhodovat; zvažuje pro i proti v daném problému, odmítá zaujmout konečné stanovisko, pokud neměl dost času k rozvaze (5.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

6.8 Praktické námitky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení

Učebnice z řady Nová škola lze hodnotit pozitivně. Uvedené aktivity rozvíjí zkoumané kompetence sociální a personální a kompetenci občanskou.

Každá kapitola obsahuje aktivity zaměřené na práci ve skupině, které napomáhají k prohloubení sociálních vztahů, vedou žáky k aktivní spolupráci ve skupině či ve třídě, k respektování názorů, zkušeností, pravidel, společenských norem vůči ostatním spolužákům, k hodnocení problémových situací z různých úhlů pohledu.

Úkoly označené symbolem lupy, sovy a počítače blíže nespecifikují, jestli se jedná o samostatnou nebo skupinovou práci. Je tedy na volbě učitele, jakou výukovou organizační formu zvolí. Symbol chlapce a dívky charakterizuje skupinovou práci, což usnadní lepší orientaci při hledání vhodné aktivity.

V rámci rozvoje kompetence občanské navržené metody a postupy vedou k získávání znalostí občanského života. Pomocí získávání dovedností a postojů se snaží žáky uvést do problematiky různých rozměrů soužití. Žáci se seznamují s vývojem společnosti a společenskými jevy, které se promítají do každodenního života. Jsou vedeni k utváření pozitivních občanských postojů, na kterých stojí dnešní demokratická Evropa.

Některé postupy jsou popsány velmi stroze. Při jejich zrealizování je dán prostor pro vlastní pedagogickou tvořivost, je zapotřebí více fantazie. Učiteli se nabízí možnost aktivity modifikovat.

7 Didaktická analýza vybraných aktivit – kompetenční okruh Etika: já, ty, on

7.1 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Fraus)

Učebnice:

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-397-9.

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-402-0.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on

Tematický okruh dle RVP: Člověk ve společnosti, Člověk jako jedinec

Téma: Rodinný život

Učivo dle RVP ZV:

„*Vztahy mezi lidmi – mezilidská komunikace*“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„*Na co bys v roli rodičů své dítě upozornil (a) v následujících situacích? Jak může rodina své dítě chránit?*“

Lenka dojíždí do školy z vesnice vzdálené 6 km. Jakmile začne být hezky, jezdí na kole, neboť je to pro ni výhodnější než časné vstávání na vlak. Cesta do města je však málo frekventovaná a neosvětlená.

Uměl (a) bys Lence poradit, jak by se měla zachovat, když vedle ní na této opuštěné silnici zastaví auto a řidič se tváří, že se chce na něco zeptat?

Chlapci si hrají na hřišti s míčem. Najednou si jeden z nich všimne, že je z nedaleké cesty pozoruje neznámý muž. Nevěnuje tomu velkou pozornost, ale ten muž tam stále stojí. Pak si muže všimnou i další kamarádi. Snaží se tvářit, že se nic neděje, a hrají si dál. Muž tam ale stále stojí a pozoruje hrající si chlapce.

Co by chlapci měli udělat? Poradte jim.

Bára a Tomáš vyjdou před školu. Z velkého a krásného auta vystoupí člověk a nabídne jim svezení domů.

Jak se mají Bára a Tomáš zachovat? “ (Janošková a kol., učebnice, 2012, s. 39).

*„Úkol str. 39 – Na co bys v roli rodičů ... staví žáka do role rodiče, který má svému dítěti poradit v konkrétních situacích, které následují. Upozorníme žáky, aby se vyhnuli formulacím s předponou **ne-**.*

Žáci si vytvoří dvojice a připraví si návrh řešení. Doporučení zformulují jednou větou nebo souvětím. Můžeme diskutovat po každé situaci, nebo až po vypracování všech tří“ (Janošková a kol., příručka učitele, 2013, s. 37).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Cíle aktivity:

Žák chápe ochrannou funkci rodiny.

Žák využívá pravidla asertivního jednání.

Žák svých chováním pozitivně přispívá k příjemné atmosféře ve skupině a dobrým mezilidským vztahům, aktivně se zapojuje do diskuse, během níž respektuje a oceňuje názory ostatních spolužáků. Na základě vhodných argumentů obhajuje názory své.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: metoda diskuse, metoda situační, práce ve dvojici,

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák než začne pracovat, probere vlastními slovy s ostatními ve skupině zadaný úkol (4.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *„Žák pod vedením učitele nebo podle pracovního listu navrhuje, co by se příště mělo dělat stejně a co jinak (4.12)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).*
- *„Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchů celé skupiny. (4.14)*
- *Žák neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informaci a nikoli na osobu. (4.15)*
- *Žák při potížích nebo nezdaru neshazuje vinu na druhé. (4.16)*

- *Žák vyslechne, co mu druzí nebo učitel o jeho práci říkají, radí se s učitelem, jak zlepšit své další jednání na základě toho, co se dozvěděl ze zpětné vazby (4.19)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí. (5.1)*
- *Žák se emocím druhých neposmívá, nedělá opovržlivé poznámky. (5.2)*
- *Žák při posuzování konkrétních a nepříliš komplikovaných jevů, procesů, událostí a problémů ve svém okolí se ptá: „Jak bych se na to díval, kdybych byl někým jiným (tím druhým, jiným žákem, rodičem, učitelem)?“ (5.3)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).*
- *„Žák se chová tak, aby důsledky jeho chování neomezovaly druhé lidi a nepoškozovali prostředí. Kontroluje hlasitost svých hovorů. Při vzájemném předčítání ve dvojici mluví polohlasem. (5.6)*
- *Žák v konfliktní situaci navrhuje, jak by bylo vhodné jednat – připomíná pravidla soužití, nezahajuje vážné útoky na druhé a neúčastní se jich, neponižuje druhé (5.7)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).*
- *„Žák posuzuje, jak v reálné životní situaci, kterou prožil, byla respektována nebo porušována jeho práva; využije spolupráce s dospělým v situacích, kde svá práva nemůže uplatnit sám (5.13)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 57).*

7. 2 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Fraus)

Učebnice:

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-899-8.

KRUPOVÁ, T. a kol. *Občanská výchova 8: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-900-1.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk jako jedinec

Téma: Osobnost

Učivo dle RVP ZV:

„Osobní rozvoj – význam motivace, aktivity“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh): (návrh na jinou aktivitu v učebnici str. 13 z příručky učitele)

Žáci hledají v různých zdrojích, jak lze zvyšovat sebevědomí (zdravý životní styl, životospráva, umění pochválit se i za drobný úspěch, věnovat se svým koníčkům a zájmům, dopřát si pravidelný odpočinek apod.). Formou prezentace nebo plakátu (lze ho zpracovat i výtvarně) před ostatními popisují závěry své práce.

Pro zvýšení sebevědomí žáci mohou také sepsat seznam věcí, které se jim v životě povedly (i maličkosti). Např. vyhrál (a) jsem soutěž, pomáhal (a) při organizaci Dne dětí, uvařil (a) dobrou večeři, upletl (a) šálu, namaloval (a) obrázek, slepil (a) model letadla ...“ (Krupová a kol., příručka učitele, 2013, s. 18).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Popíše, jak lze usměrňovat a kultivovat charakterové volní vlastnosti, rozvíjet osobní přednosti, překovávat osobní nedostatky a pěstovat zdravou sebedůvěru“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Cíle aktivity:

Žák objasní pojem sebevědomí a dokáže s pomocí spolužáků uvést příklady na jeho podporu.

Žák se aktivně účastní na práci ve skupině a pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.

Žák svým chováním přispívá ke zkvalitňování mezilidských vztahů ve skupině.

Žák oceňuje názory a nápady ostatních spolužáků.

Žák respektuje během práce pravidla ve třídě.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, Výchova ke zdraví

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, pracovní

Metody a organizační formy: projekt, skupinová

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- *„Žák než začne pracovat, probere vlastními slovy s ostatními ve skupině zadaný úkol. (4.1)*
- *Žák si rozdělí role ve skupině, které jsou v zadání vymezeny, případně použije známé role. (4.2)*
- *Žák vymezuje spolu s ostatními kritéria dobře odvedené práce nebo objasňuje ta, která skupina dostala spolu s úkolem. (4.3)*

- *Žák upraví pracovní místo, aby se skupině dobře pracovalo, půjčuje pomůcky (4.4)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *„Žák se postará o hotové dílo v rámci zadání nebo na pokyn učitele. (4.10)*
- *Žák ze zadaných hledisek sleduje práci celé skupiny, jednotlivců i sebe a hodnotí ji podle modelu, s pomocí pracovního listu nebo podle kritérií připravených učitelem (4.12)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).*
- *„Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchu celé skupiny. (4.14)*
- *Žák neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informaci a nikoliv na osobu. (4.15)*
- *Žák pokud jedná impulsivně a nezvládne své jednání, omluví se za to, že nezvládl své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- *„Žák analyzuje ve skupině problémovou situaci a určí, co je úkolem (použije svou klíčovou kompetenci k řešení problémů). (4.1)*
- *Žák si rozdělí ve skupině úkol na části a přijme svou část, včetně zodpovědnosti za její plnění. (4.2)*
- *Žák k úkolu vytváří kritéria toho, jak bude vypadat dobře odvedená práce. (4.3)*
- *Žák zajistí podmínky (nástroje, materiál a prostor); dbá, aby komunikace mezi členy týmu byla pro všechny stejně dostupná (4.4)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *„Žák se samostatně (individuálně i jako členové skupiny) postará o hotové dílo. (4.10)*
- *Žák reflektuje a hodnotí práci svého týmu, jednotlivců i sebe podle kritérií, která si skupina vytvořila ve fázi přípravy; podle potřeby projednává i další hlediska. (4.12)*
- *Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním stereotypům nebo rivalitám ani osobním preferencím ve vztahu ke spolužákům; raduje se z úspěchu celé skupiny i tehdy, když se na něm nepodílel nebo když zvítězilo řešení, které sám neprosazoval (4.14)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).*
- *„Žák se zdržuje posměšků nebo opovržení nad prací druhých, mluví o práci a jejím výsledku a nikoliv o vlastnostech nebo povaze osoby. (4.15)*

- *Žák pojmenuje své emoce v daném okamžiku, omluví se při jejich nezvládnutí ve skupině, používá jednoduché postupy jak zvládat své emoce (4.20)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- *„Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí (5.1)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- *„Žák se chová tak, aby důsledky jeho chování neomezovaly druhé lidi a nepoškozovaly prostředí (5.6)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- *„Žák přijímá názory nebo přesvědčení druhých jako možné, svůj názor překládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty (5.1)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).

„Žák se chová v různých situacích, kde nejsou přesně stanovena pravidla tak, aby neobtěžoval a neškodil; respektuje, že jeho svoboda končí tam, kde začíná svoboda druhého (5.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).

7.3 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Fraus)

Učebnice:

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-012-3.

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-013-0.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk jako jedinec

Téma: Volba povolání

Učivo dle RVP ZV:

„Osobní rozvoj – životní cíle a plány, životní perspektiva, adaptace na životní změny, sebezměna“(RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„Spolu se spolužákem/spolužačkou v lavici prodiskutujte následující otázky: Jsi ochotný(á) za práci cestovat? Kolik hodin/minut denně? Jsi ochotný(á) se za práci přestěhovat? Které výhody a které problémy by s tím mohly být spojeny? Je dnes snadné, nebo obtížné změnit povolání?“ (Urban kol., učebnice, 2014, s. 49).

Očekávaný výstup dle RVP:

„Žák posoudí vliv osobních vlastností na dosahování individuálních i společných cílů, objasní význam vůle při dosahování cílů a překonávání překážek.

Žák popíše, jak lze usměrňovat a kultivovat charakterové a volní vlastnosti, rozvíjet osobní přednosti, překonávat osobní nedostatky a pěstovat zdravou sebedůvěru“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Cíle aktivity:

Žák si uvědomuje podíl vlastní odpovědnosti při výběru práce.

Žák účinně spolupracuje ve skupině a svým chováním přispívá k dobrým vztahům mezi spolužáky, vnáší do skupiny pozitivní atmosféru, která má dobrý vliv na společnou práci.

Žák se aktivně zúčastní diskuse, respektuje názory a zkušenosti ostatních, na základě pádné argumentace obhajuje svoje názory.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova

Mezipředmětové vztahy: Pracovní činnosti

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, pracovní

Metody a organizační formy: metoda diskuse, práce ve dvojici

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák analyzuje ve skupině problémovou situaci a určí, co je úkolem (použije svou klíčovou kompetenci k řešení problémů. (4.1)*
- *Žák pracuje podle zažitých (zvnitřněných) pravidel spolupráce, a pokud vyvstane potřeba, pravidla pro danou situaci aktualizuje (4.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *„Žák se zdržuje posměšků nebo opovržení nad prací druhých, mluví o práci a jejím výsledku a nikoli o vlastnostech nebo povaze osoby. (4.15)*
- *Žák podle svého uvážení využívá zpětnou vazbu pro své další jednání (4.19)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák názory nebo přesvědčení druhých přijímá jako možné, svůj názor předkládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty. (5.1)
- Žák vyjadřuje své vlastní pocity, nedotýká se citů druhých v různých situacích (5.2)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák nečeká, že společné problémy, které se dotýkají nyní nebo v dohledné budoucnosti i jeho života doma nebo ve škole, bude řešit někdo druhý („oni“), sám na ně upozorňuje, hledá řešení a navrhuje postupy. (5.10)
- Žák samostatně posuzuje, zda má dost informací, aby se mohl rozhodnout; zvažuje pro i proti v daném problému, odmítá zaujmout konečné stanovisko, pokud neměl dost času k rozvaze (5.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).
- „Žák osobní vztah k prostoru, kde žije, rozšiřuje nejen na blízké okolí, ale i mimo vlast; zvažuje realisticky výhody i omezení rodiště nebo bydliště (5.19)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 58).

7. 4 Praktické námítky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení

Učebnice z řady Fraus lze hodnotit jako velmi vydařené. Pro každou z nich existuje metodická podpora v podobě příručky učitele, ve které se nachází mimo jiné modifikované aktivity úkolů z učebnic. Pro lepší orientaci jsou v příručce na základě stálé struktury vymezeny znalosti, dovednosti a postoje, ke kterým jsou žáci vedeni. Z hlediska organizačních forem své místo zde má samostatná práce, práce ve dvojici i práce ve skupinách. Z hlediska metod je častá řízená diskuse, brainstorming, projektová metoda, komunitní kruh, výuková hra, argumentační cvičení, analýza obrázků, dramatizace, pantomima, práce s textem a informačními zdroji aj. Složení aktivit je díky tomu velice pestré a přehledné.

Jednotlivé kapitoly se v rámci kompetence sociální a personální a kompetence občanské zaměřují na rozvoj spolupráce mezi žáky, upevňování dobrých mezilidských vztahů, vedou k aktivnímu naslouchání, učí respektu vůči ostatním, dodržování společenských pravidel a norem. Řešení problémových situací se nabízí z různých úhlů pohledu např. i za pomoci dramatizace. Žáci se učí rozlišovat mravné a nemravné jednání, vysvětlují význam osobní kázně.

7.5 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Nová škola)

Učebnice:

SKÁCELOVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2017. ISBN 978-80-7289-886-2.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk ve společnosti

Téma: Život mezi lidmi

Učivo dle RVP ZV:

„Zásady lidského soužití – pravidla chování“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„Připravte si klubičko provazu a vytvořte kruh. Někdo hodí klubičkem libovolnému spolužákovi v kruhu, nechá si začátek provázku a řekne, co se mu líbí/nelíbí na vaší třídě. Spolužák pokračuje stejným způsobem a hází dalšímu (klidně i víckrát stejnému spolužákovi), až se vám podaří „vyházet“ celé klubko. Cítí se většina z vás ve třídě dobře? Zda jste dobrý kolektiv, poznáte i podle toho, jak pevnou síť se vám podařilo z klubička splést. Pokud si vzájemně pomáháte, budou do sítě zapojeni všichni a bude pevná“ (Skácelová a kol., 2017, s. 37).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem.

Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám.

Žák posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině, ve škole, v obci“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Cíle aktivity:

Žák účinně spolupracuje ve skupině, poskytne pomoc svým spolužákům nebo o ni sám požádá.

Žák jedná tak, aby přispíval k upevňování dobrých mezilidských vztahů ve třídě.

Žák se aktivně zúčastní diskuse ve třídě, přičemž respektuje názory ostatních i v případě, že se neshodují s těmi jeho.

Žák řeší konfliktní situace nenásilným způsobem.

Žák respektuje přesvědčení ostatních spolužáků, chápe jejich hodnoty a staví se proti šikaně a jinému fyzickému nebo psychickému násilí.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova, Multikulturní výchova

Mezipředmětové vztahy: Etická výchova, Výchova ke zdraví

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, pracovní

Metody a organizační formy: didaktická hra, metoda kooperativní spolupráce, skupinová forma výuky

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák se spolupodílí na vytvoření pravidel spolupráce; domluvená pravidla dodržuje, upozorní na jejich porušení (4.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).
- „Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchu celé skupiny. (4.14)
- Žák při potížích nebo nezdaru neshazuje vinu na druhé. (4.16)
- Žák vyslechne, co mu druzí nebo učitel o jeho práci říkají, radí se s učitelem, jak zlepšit své jednání na základě toho, co se dozvěděl ze zpětné vazby. (4.19)
- Žák pokud jedná impulsivně a nezvládne své jednání, omluví se za to, že nezvládl své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí. (5.1)
- Žák se emocím druhých neposmívá, nedělá opovržlivé poznámky (5.2)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák se nevyjadřuje pohrdavě nebo s předsudky o skupinách lidí nebo jejich příslušnících. (5.4)
- Žák s pomocí dospělého vytváří a formuje pravidla soužití jednotlivého společenství (třídy, kroužku), pravidla dodržuje nebo přijímá důsledky vyplývající z jejich nedodržování; ve sporech se dovolává pravidel. (5.5)
- Žák v konfliktních situacích navrhuje, jak by bylo vhodné jednat – připomíná pravidla soužití, nezahazuje vážné útoky na druhé a neúčastní se jich, neponižuje je (5.7)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).

- „Žák navrhuje, co konkrétního by třída mohla podniknout, aby byl odstraněn některý nežádoucí nešvar. (5.10)
- Žák nad návrhy ostatních o společných záležitostech uvažuje a neodmítá je rovnou, podává své osobní návrhy k diskusi a zvážení, neodmítá realizovat přijatá řešení, i když nejsou jeho (5.12)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

7.6 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Nová škola)

Učebnice:

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-852-7.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk ve společnosti

Téma: Řešení názorového střetu

Učivo dle RVP ZV:

„*Vztahy mezi lidmi – konflikty v mezilidských vztazích*“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„*Připravte si ve smíšených skupinách modelovou situaci konfliktu a různé varianty jeho řešení. Jednou z variant by měl být kompromis.*

1. skupina: *Konflikt kvůli urážlivému oslovení spolužáka.*
 2. skupina: *Konflikt kvůli tomu, že se jeden z vás vzepře vůdčí osobnosti třídy.*
 3. skupina: *Konflikt mezi vyučujícím a žákem, který si dovolil hrát ve vyučovací hodině na mobilu hru. Vyučující mu mobil zabavil s tím, že mu ho vrátí po hodině.*
 4. skupina: *Rozpor ve třídě, zda se má spolužák přiznat k tomu, že rozbil okno.*
- Nakonec sepište dva návrhy. Jeden na zlepšení vztahů mezi sebou navzájem, druhý na zlepšení vztahů s vyučujícími. Návrhy vyvěste ve třídě. Na konci každého měsíce vyhodnoťte v hodině občanské výchovy, jak se vám daří nebo nedaří vzájemné vztahy zlepšovat“* (Lunerová a kol., 2016, s. 13).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Cíle aktivity:

Žák účinně spolupracuje ve skupině, odmítá útlak a hrubé zacházení vůči sobě i svým spolužákům.

Žák se svým chováním pozitivně ovlivňuje mezilidské vztahy ve skupině.

Žák svým návrhem přispívá k dobrým vztahům ve třídě a s vyučujícím.

Žák se snaží vžít do dané situace a navrhnout různá řešení sporu, včetně kompromisu.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova

Mezipředmětové vztahy: Etika, Český jazyk

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: metoda inscenační, skupinová forma výuky

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- *„Žák se spolupodílí na vytvoření pravidel spolupráce; domluvená pravidla dodržuje, upozorní na jejich porušení (4.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *„Žák vyslechne, co mu druzí nebo učitel o jeho práci říkají, radí se s učitelem, jak zlepšit své jednání na základě toho, co se dozvěděl ze zpětné vazby.(4.19)*
- *Žák pokud jedná impulsivně a nezvládne své jednání, omluví se za to, že nezvládl své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- *Žák pracuje podle zažitých (zvnitřněných) pravidel spolupráce, a pokud vyvstane potřeba, pravidla pro danou situaci aktualizuje (4.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *Žák podle svého uvážení využívá zpětnou vazbu pro své další jednání. (4.19)*
- *Žák pojmenuje své emoce v daném okamžiku, omluví se při jejich nezvládnutí ve skupině, používá jednoduché postupy jak zvládat své emoce (4.20)“(Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- „Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí. (5.1)
- Žák při posuzování konkrétních a nepříliš komplikovaných jevů, procesů, událostí a problémů ve svém okolí se ptá: „Jak bych se na to díval, kdybych byl někým jiným (tím druhým, jiným žákem, učitelem, rodičem)? (5.3)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák s pomocí dospělého vytváří a formuluje pravidla soužití jednotlivého společenství (třídy, kroužku), pravidla dodržuje nebo přijímá důsledky vyplývající z jejich nedodržení; ve sporech se dovolává pravidel. (5.5)
- Žák v konfliktní situaci navrhuje, jak by bylo vhodné jednat – připomíná pravidla soužití, nezahajuje vážné útoky na druhé a neúčastní se jich, neponižuje druhé (5.7)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).
- „Žák navrhuje, co konkrétního by třída mohla podniknout, aby byl odstraněn některý nežádoucí jev či nešvar (5.10)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- „Žák názory nebo přesvědčení druhých přijímá jako možné, svůj názor předkládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty. (5.1)
- Žák posuzuje a hodnotí jevy, procesy, události a problémy ve svém okolí z různých úhlů pohledu (5.3)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák se skupinou vrstevníků vytváří a formuluje pravidla potřebná pro danou situaci, v případě potřeby tvorbu pravidel sám navrhuje; pravidla dodržuje nebo přijímá důsledky vyplývající z jejich nedodržení; ve sporu se dovolává pravidel. (5.5)
- Žák nepoužívá násilné řešení sporů, vyjedná smír; používá v případě potřeby různá vyjádření a postupy, kterými je možné odmítnout agresi proti sobě nebo proti třetí osobě (5.7)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).
- „Žák nečeká, že společné problémy, které se dotýkají nyní nebo v dohledné budoucnosti i jeho života doma nebo ve škole, bude řešit někdo druhý („oni“), sám na ně upozorňuje, hledá řešení a navrhuje postupy (5.10)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

7.7 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Nová škola)

Učebnice:

LAICMANOVÁ, A. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 9. ročník základní školy nebo pro odpovídající ročník víceletého gymnázia*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-835-0.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk jako jedinec

Téma: Moje budoucnost

Učivo dle RVP ZV:

„*Osobní rozvoj – životní cíle a plány, životní perspektiva*“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„*Pokuste se mezi následujícími zájmy najít ty vaše.*“

- ☐ *baví mě montovat, seřizovat, opravovat*
- ☐ *líbí se mi práce se dřevem*
- ☐ *rád/ráda vařím, připravuji pokrmy nebo různé nápoje*
- ☐ *zajímá mě elektrotechnika*
- ☐ *rád/ráda pracuji rukama*
- ☐ *baví mě zkoumat, hledat příčiny, vymýšlet různá řešení*
- ☐ *jsem rád/ráda mezi lidmi, rád/ráda s nimi jednám*
- ☐ *baví mě práce s barvami a různými materiály jako textil, kůže, sklo, keramika*
- ☐ *rád/ráda fotografuji a zpracovávám fotografie*
- ☐ *zajímám se o zvířata, rostliny, přírodu*
- ☐ *rád/ráda pomáhám druhým*
- ☐ *baví mě pracovat na zahradě*
- ☐ *baví mě organizovat různé akce, promýšlím je a plánuji*
- ☐ *zajímá mě hudba, film, divadlo*
- ☐ *baví mě veřejně vystupovat, rád/ráda se předvádím*
- ☐ *rád/ráda programuji, vytvářím webové stránky, pracuji s počítačem*

☐ *zajímám se o auta, motorky*

☐ *rád/ráda sportuji*

☐ *rád/ráda čtu, jsem knihomol*

Poté se rozdělte do skupin podle převládajících zájmů: manuální zručnost, zájem o kulturu, o přírodu, komunikační technologie ... Ve které skupině vás bylo nejvíce? Proč? Diskutujte ve skupině, které povolání byste rádi vykonávali, popř. poradte spolužákům, jakou cestu by si mohli zvolit“ (Laicmanová, 2016, s. 20-21).

Očekávaný výstup dle RVP:

„Žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Cíle aktivity:

Žák na základě vybraných zájmů zvažuje vhodnou volbu povolání.

Žák účinně spolupracuje ve skupině, pozitivně ovlivňuje kvalitu práce ve skupině a svých chováním přispívá k dobrým mezilidským vztahům.

Žák se aktivně zúčastní diskuse ve třídě, během níž respektuje a oceňuje názory ostatních.

Žák se dokáže posoudit danou situaci z různých úhlů pohledu.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, Pracovní činnosti

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, pracovní

Metody a organizační formy: metoda diskuse, skupinová forma výuky

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák analyzuje ve skupině problémovou situaci a určí, co je úkolem (použije svou klíčovou kompetenci k řešení problémů) (4.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *„Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním stereotypům nebo rivalitám ani osobním preferencím ve vztahu ke spolužákům. (4.14)*
- *Žák podle svého uvážení využívá zpětnou vazbu pro své další jednání (4.19)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák názory nebo přesvědčení druhých přijímá jako možné, svůj názor předkládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty. (5.1)
- Žák vyjadřuje své vlastní pocity, nedotýká se citů druhých v různých situacích. (5.2)
- Žák posuzuje a hodnotí jevy, procesy, události a problémy ve svém okolí z různých úhlů pohledu (5.3“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).

7.8 Praktické námitky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení

Učebnice z řady Nová škola lze hodnotit pozitivně. Uvedené aktivity rozvíjí zkoumané kompetence sociální a personální a kompetenci občanskou.

Každá kapitola obsahuje aktivity zaměřené na práci ve skupině, které napomáhají k prohloubení sociálních vztahů, vedou k aktivní spolupráci ve skupině či ve třídě, k respektování názorů, pravidel, společenských norem. Žáci přistupují k řešení problémových situací z různých úhlů pohledu, respektují ostatní.

Úkoly označené symbolem lupy, sovy a počítače blíže nespecifikují, jestli se jedná o samostatnou nebo skupinovou práci. Je tedy na volbě učitele, jakou výukovou organizační formu zvolí. Symbol chlapce a dívky charakterizuje skupinovou práci, což usnadní lepší orientaci při hledání vhodné aktivity.

V rámci rozvoje kompetence občanské navržené metody a postupy vedou k získávání znalostí občanského života. Pomocí získávání dovedností a postojů se snaží žáky uvést do problematiky různých rozměrů soužití.

Nejvíce inspirativních aktivit týkajících se rozvoje daných kompetencí se nachází v tematických celcích v rámci kompetenčního okruhu *Já, ty, on – Etika*. U žáků je posilováno vlastní pozitivní sebepojetí, na jehož základě si posléze vytváří pozitivní vztah k vlastní osobě i ostatním lidem.

8 Didaktická analýza vybraných aktivit - kompetenční okruh Kde se rozhoduje o světě kolem mě

8.1 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Fraus)

Učebnice:

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-397-9.

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-402-0.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk, stát a právo, Člověk ve společnosti

Téma: Miniúvod do lidských práv

Učivo dle RVP ZV:

„Protiprávní jednání – druhy a postihy protiprávního jednání, trestní postižitelnost; porušování předpisů v silničním provozu“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online])

„Zásady lidského soužití - morálka a mravnost, svoboda a vzájemná závislost, pravidla chování“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„Přečti si znovu příběhy. Vytvoř s kamarády tříčlennou skupinu a společně přemýšlejte, kdo nese odpovědnost za dodržování práv v uvedených příkladech. Výsledky zapište do sešitu. Uveď míru odpovědnosti (velká, částečná, malá).

Můžeme to tak nechat?

V ohradě plné bláta je natěsnáno přes 20 krav. Jsou strašně vyhublé, protože majitel jim dává žrát jen někdy. Vodu musí pít z kaluží nebo ze staré rezavé vany. V ohradě se povalují i kusy železa, takže některé krávy mají řezná zranění, která jim nikdo neošetří.

V autobuse je plno. Na sedačce uprostřed autobuse sedí dva třináctiletí kluci a povídají si. Vedle nich stojí několik starších lidí, kteří se přidržují držadel.

Z obchodu s elektronikou vyběhl mladík. Za ním prodavačka, která volá o pomoc, protože mladík ukradl drahé zboží.

Ve škole je poprask. Na druhém stupni žáci odmítali učiteli dát mobil, se kterým vyrušovali při vyučování. Učitel se rozčílil, mobil jim sebral a zabavil. Žáci hlučí a protestují, protože učitel jim zabral jejich majetek.

Dívka ze sousední třídy je zamlklá a smutná. Všem se vyhýbá a na otázku: „Co se děje“ nereaguje. Kamarádky říkaly, že prý má na těle modřiny.

Řidič nedal přednost cyklistovi na hlavní silnici a srazil ho“ (Janošková a kol., učebnice, 2012, s. 91).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod.

Žák rozpozná protiprávní jednání, rozliší přestupek a trestný čin, uvede jejich příklady“ (RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).

Cíle aktivity:

Žák odmítá útlak a hrubé zacházení jak s lidmi, tak i se zvířaty.

Žák rozpozná jednání, které ohrožuje práva druhých lidí.

Žák si uvědomuje nutnost vzniků zákonů, jelikož chápe, že proto, abychom měli nějaká práva, musíme dodržovat i určité povinnosti.

Žák za pomoci příkladů rozpozná míru odpovědnosti.

Žák se ve skupině efektivně podílí na řešení daného zadání.

Žák svým jednáním upevňuje dobré mezilidské vztahy se svými spolužáky a vnáší do skupiny pozitivní atmosféru.

Žák se aktivně zúčastní diskuse, během níž respektuje a váží si názorů ostatních.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: metoda diskuse, metoda s použitím škály, skupinová forma výuky

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák než začne pracovat, probere vlastními slovy s ostatními ve skupině zadaný úkol.
(4.1)

- *Žák si rozdělí ve skupině role, které jsou v zadání vymezeny, případně použije známé role (4.2)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *„Žák při potížích se svou prací hledá pomoc nejprve u spolužáků, či v knihách a v jiných zdrojích, nakonec u učitele. (4.8)*
- *Žák v případě potřeby nabízí svou pomoc, ochotně vyhoví při žádosti o pomoc (4.9)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).*
- *„Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchů celé skupiny. (4.14)*
- *Žák neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informaci a nikoli na osobu. (4.15)*
- *Žák při potížích nebo nezdaru neshazuje vinu na druhé (4.16)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí. 5.1)*
- *Žák se emocím druhých neposmívá, nedělá opovržlivé poznámky. (5.2)*
- *Žák při posuzování konkrétních a nepřiliš komplikovaných jevů, procesů, událostí a problémů ve svém okolí se ptá: „Jak bych se na to díval, kdybych byl někým jiným (tím druhým, jiným žákem, rodičem, učitelem)?(5.3)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).*
- *„Žák se chová tak, aby důsledky jeho chování neomezovaly druhé lidi a nepoškozovali prostředí. Kontroluje hlasitost svých hovorů, nevolá na vzdáleného spolužáka při práci, ale dojde k němu. Při vzájemném předčítání ve dvojici mluví polohlasem. (5.6)*
- *Žák v konfliktní situaci navrhuje, jak by bylo vhodné jednat – připomíná pravidla soužití, nezahajuje vážné útoky na druhé a neúčastní se jich, neponižuje druhé (5.7)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).*
- *„Žák navrhuje, co konkrétního by třída mohla podniknout, aby byl odstraněn některý nežádoucí jev či nešvar. (5.10)*
- *Žák nad návrhy ostatních o společných záležitostech uvažuje a neodmítá je rovnou, podává své osobní návrhy k diskusi a zvážení, neodmítá realizovat přijatá řešení, i když nejsou jeho (5.12)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).*

„Žák posuzuje, jak v reálné životní situaci, kterou prožil, byla respektována nebo porušována jeho práva; využije spolupráce s dospělým v situacích, kde svá práva nemůže uplatnit sám (5.13)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 57).

8. 2 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Fraus)

Učebnice:

BROM, M. a kol. *Občanská výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-807238-879-0.

BROM, M. a kol. *Občanská výchova 7: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-880-6.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk, stát a právo, Mezinárodní vztahy, globální svět

Téma: Cesta k demokracii

Učivo dle RVP ZV:

Principy demokracie – znaky demokratického způsobu rozhodování a řízení státu; politický pluralismus; sociální dialog a jejich význam (RVP ZV, 2017, s. 61, [online])

Zadání úkolu (průběh): (návrh na jinou aktivitu v učebnici str. 67 z příručky učitele)

„Najdeš správnou cestu, která vede k demokracii?“

Dvojice žáků mohou pracovat s pracovními listy 10. Příkazovou značkou vyznačí cesty, které k demokracii směřují. Výstražnou značkou varují před možným nebezpečím – směřování k demokracii není jednoznačné. Zákazové značky umístí u cest, které k demokracii v žádném případě nevedou.

Žáci mohou značky zakreslit do sešitu a vypsát k nim, které jednání spěje k demokracii, a které ne.

Demokratické principy (příkazová značka):

- svobodné volby;
- dodržování lidských práv;
- rozdělení státní moci;
- nezávislé soudy;
- účast na protestních akcích;
- povinnost dodržovat zákony;
- účast obyvatel na životě státu.

Projevy, které mohou vést k demokracii, ale nemusejí (výstražná značka):

- *v čele státu je monarcha;*
- *vláda většiny;*
- *přehlasování menšiny většinou.*

Nedemokratické principy (příkazová značka):

- *přinucení obyvatel k poslušnosti;*
- *moc v rukou jednotlivce nebo skupiny;*
- *zákaz soukromého podnikání;*
- *potlačování menšin;*
- *záměrná neinformovanost občanů;*
- *cenzura tisku.*

Následně ve čtveřicích porovnejí a zdůvodní rozmístění značek. Doplň demokratické principy o další a sestaví seznam demokratických pravidel.

Výsledek představí ostatním a společně diskutují na téma Demokracie.

Příklady dalších demokratických zásad:

- *účast ve volbách;*
- *zájem o dění ve veřejném životě;*
- *účast na veřejných diskuzích a setkáních občanů;*
- *členství v občanských sdruženích a společnostech;*
- *rovnost;*
- *odpovědnost za své chování;*
- *informovanost občanů;*
- *možnost vlastnit soukromý majetek, soukromě podnikat, vybrat si svobodně svou práci;*
- *kontrola státní moci*
- *existence více než jedné politické strany – možnost volby“ (Brom a kol., příručka učitele, 2013, s. 75-76).*

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák rozlišuje nejčastější typy a formy států a na příkladech porovná jejich znaky.

Žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů“ (RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).

Cíle aktivity:

Žák objasní principy demokracie a rozezná je od těch, které jsou typické pro jiné formy států.

Žák popíše pravidla, kterými se řídí demokratická společnost.

Žák se aktivně podílí na práci ve dvojici i ve skupině.

Žák svým jednáním pozitivně přispívá k dobrým mezilidským vztahům.

Žák v případě potřeby poradí ostatním spolužákům.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v Evropských a globálních souvislostech

Mezipředmětové vztahy: Dějepis, Zeměpis

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, pracovní

Metody a organizační formy: metoda diskuse, didaktická hra, práce ve dvojici, skupinová práce

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- „Žák než začne pracovat, probere vlastními slovy s ostatními ve skupině zadaný úkol. (4.1)
- Žák upraví pracovní místo, aby se skupině dobře pracovalo, půjčuje pomůcky (4.4)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).
- „Žák při potížích se svou částí práce hledá pomoc nejprve u spolužáků, či v knihách a v jiných zdrojích, nakonec u učitele (4.8)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).
- „Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchu celé skupiny. (4.14)
- Žák neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informaci a nikoliv na osobu. (4.15)
- Žák pokud jedná impulsivně a nezvládne své jednání, omluví se za to, že nezvládl své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- „Žák analyzuje ve skupině problémovou situaci a určí, co je úkolem (použije svou klíčovou kompetenci k řešení problémů). (4.1)
- Žák zajistí podmínky (nástroje, materiál a prostor); dbá, aby komunikace mezi členy týmu byla pro všechny stejně dostupná (4.4)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).

- „Žák při potížích se svou částí práce se snaží najít příčiny; při závažných potížích celé skupiny zastavuje práci a hledá, kde v dosavadním postupu došlo k chybě (4.8)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).
- „Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním stereotypům nebo rivalitám ani osobním preferencím ve vztahu ke spolužákům; raduje se z úspěchu celé skupiny i tehdy, když se na něm nepodílel nebo když zvítězilo řešení, které sám neprosazoval. (4.14)
- Žák se zdržuje posměšků nebo opovržení nad prací druhých, mluví o práci a jejím výsledku a nikoliv o vlastnostech nebo povaze osoby. (4.15)
- Žák pojmenuje své emoce v daném okamžiku, omluví se při jejich nezvládnutí ve skupině, používá jednoduché postupy jak zvládat své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- „Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí (5.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák se chová tak, aby důsledky jeho chování neomezovaly druhé lidi a nepoškozovaly prostředí (5.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).
- „Žák za pomoci učitele ve skupině posuzuje, zda má dost informací k tomu, aby se mohl rozhodnout (5.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- „Žák přijímá názory nebo přesvědčení druhých jako možné, svůj názor překládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty (5.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák se chová v různých situacích, kde nejsou přesně stanovena pravidla tak, aby neobtěžoval a neškodil; respektuje, že jeho svoboda končí tam, kde začíná svoboda druhého (5.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).

„Žák samostatně posuzuje, zda už má dost informací, aby se mohl rozhodnout; uvažuje pro i proti v daném problému, odmítá zaujmout konečné stanovisko, pokud neměl dost času k rozvaze (5.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

8.3 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Fraus)

Učebnice:

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-012-3.

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-013-0.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk, stát a právo, Mezinárodní vztahy, globální svět

Téma: Náš úředník, náš pán

Učivo dle RVP ZV:

„Státní správa a samospráva – orgány a instituce státní správy a samosprávy“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„Zázitek z návštěvy úřadů se dokáže radikálně proměnit „jen“ na základě toho, zda se příslušný úředník i my sami chováme slušně nebo ne. Nejlépe se to ukáže, když ve dvojici secvičíte krátkou scénku z úřednického života. Může se jednat o žádost o řidičský průkaz, evidenci na úřadu práce nebo oznámení konání velkolepé akce na náměstí ve vaší obci.

Důležité je, že jednou přehrajete scénku v „neslušném režimu“, kdy se obě strany k sobě budou chovat nevhodně, podruhé proběhne vše ve slušnosti. Snažte se působit co nejvěrněji. Můžete také zkusit sehrát kombinaci – jeden z vás se bude chovat slušně, druhý nikoli“ (Urban a kol., 2014, učebnice, str. 11).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu“ (RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).

Cíle aktivity:

Žák rozvine svoji schopnost používat vhodné formulace při komunikaci s úřady.

Žák se dokáže vžít do role úředníka i do role žadatele a posoudit jejich správné či nesprávné jednání v souladu se zásadami slušného chování.

Žák efektivně spolupracuje ve skupině a vnáší do ní své nápady a poznatky.

Žák přispívá svým chováním k dobrým mezilidským vztahům se svými spolužáky.

Žák poskytne ostatním pomoc, pokud o ni požádají nebo pokud je zřejmé, že ji potřebují.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: metoda inscenační, metoda diskuse, práce ve dvojici, frontální

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák si rozdělí ve skupině úkol na části a přijme svou část, včetně zodpovědnosti za její plnění (4.2)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).
- „Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním stereotypům nebo rivalitám ani osobním preferencím ve vztahu ke spolužákům; raduje se z úspěchu celé skupiny i tehdy, když se na něm nepodílel nebo když zvítězilo řešení, které sám neprosazoval. (4.14)
- Žák se zdržuje posměšků nebo opovržení nad prací druhých, mluví o práci a jejím výsledku a nikoli o vlastnostech nebo povaze osoby. (4.15)
- Žák při nezdaru nebo potížích neshazuje vinu na druhé, k příčinám nezdaru se dostává společným rozbořem postupu nebo podmínek. (4.16)
- Žák podle svého uvážení využívá zpětnou vazbu pro své další jednání (4.19)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák názory nebo přesvědčení druhých přijímá jako možné, svůj názor předkládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty. (5.1)
- Žák vyjadřuje své vlastní pocity, nedotýká se citů druhých v různých situacích (5.2)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák nepoužívá násilné řešení sporů, vyjednává smír; používá v případě potřeby různá vyjádření a postupy, kterými je možné odmítnout agresi proti sobě nebo proti třetí osobě (5.7)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).
- „Žák samostatně posuzuje, zda má dost informací, aby se mohl rozhodnout; zvažuje pro i proti v daném problému, odmítá zaujmout konečné stanovisko, pokud neměl dost času k rozvaze (5.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

8. 4 Praktické námitky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení

Učebnice z řady Fraus lze hodnotit jako velmi vydařené. Pro každou z nich existuje metodická podpora v podobě příručky učitele, ve které se nachází mimo jiné modifikované aktivity úkolů z učebnic. Pro lepší orientaci jsou v příručce na základě stálé struktury vymezeny znalosti, dovednosti a postoje, ke kterým jsou žáci vedeni. Z hlediska organizačních forem své místo zde má samostatná práce, práce ve dvojici i práce ve skupinách. Z hlediska metod je častá řízená diskuse, brainstorming, projektová metoda, komunitní kruh, výuková hra, argumentační cvičení, analýza obrázků, dramatizace, pantomima, práce s textem a informačními zdroji aj. Složení aktivit je díky tomu velice pestré a přehledné.

Jednotlivé kapitoly se v rámci kompetence sociální a personální a kompetence občanské zaměřují na rozvoj spolupráce mezi žáky, upevňování dobrých mezilidských vztahů, vedou k aktivnímu naslouchání, učí respektu vůči ostatním, dodržování společenských pravidel a norem. Řešení problémových situací se nabízí z různých úhlů pohledu např. i za pomoci dramatizace. Žáci jsou vedeni ke schopnosti zaujmout stanovisko k událostem kolem sebe. Seznamují se s principy fungování společnosti, kde fungují různá pravidla, kde se berou a jak se tvoří. Chápu, co je to být aktivním a sebevědomým občanem.

8.5 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 6. ročníku (Nová škola)

Učebnice:

SKÁCELOVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2017. ISBN 978-80-7289-886-2.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk, stát a právo, Mezinárodní vztahy, globální svět

Téma: Místo, kde žiji

Učivo dle RVP ZV:

„Státní správa a samospráva – orgány a instituce státní správy a samosprávy, jejich úkoly“
(RVP ZV, 2017, s. 61, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„Když už víte, jakými problémy se samospráva obcí a měst zabývá, zjistěte ve skupinkách, jaké má váš obecní úřad odbory. K jejich názvům zkuste přiřadit záležitosti, kterými se tyto odbory zabývají. Svoje tipy prodiskutujte s ostatními skupinkami a s vyučujícím“ (Skácelová a kol., 2017, s. 47).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek stát moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu“ (RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).

Cíle aktivity:

Žák vyjmenuje spolu s ostatními členy ve skupince odbory příslušného obecního úřadu a popíše jejich činnost.

Žák se se svými nápady účinně podílí na spolupráci ve skupině.

Žák vnese do skupiny dobrou atmosféru a svým jednáním přispěje k upevňování dobrých mezilidských vztahů.

Žák respektuje názory ostatních a slušně obhájí ty své.

Žák se aktivně podílí na diskusi a oceňuje nápady ostatních.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: metoda práce s informačními zdroji, diskuse, skupinová forma výuky

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- *„Žák než začne pracovat, probere vlastními slovy s ostatními ve skupině zadaný úkol. (4.1)*
- *Žák si rozdělí ve skupině role, které jsou v zadání vymezeny, případně použije známé role. (4.2)*
- *Žák vymezuje spolu s ostatními kritéria dobře odvedené práce nebo objasňuje ta, která skupina dostala spolu s úkolem. (4.3)*
- *Žák se spolupodílí na vytvoření pravidel spolupráce; domluvená pravidla dodržuje, upozorní na jejich porušení (4.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*

- „Žák při potížích se svou částí práce hledá pomoc nejprve u spolužáků, či v knihách a v jiných zdrojích, nakonec u učitele. (4.8)
- Žák v případě potřeby nabízí svou pomoc, ochotně vyhoví při žádosti o pomoc. (4.9)
- Žák ze zadaných hledisek sleduje práci celé skupiny, jednotlivců i sebe a hodnotí ji podle modelu, s pomocí pracovního listu nebo kritérií připravených učitelem (4.12)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).
- „Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchu celé skupiny. (4.14)
- Žák neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informace a nikoli na osobu. (4.15)
- Žák při potížích nebo nezdaru neshazuje vinu na druhé (4.16)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí (5.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- „Žák navrhuje, co konkrétního by třída mohla podniknout, aby byl odstraněn některý nežádoucí jev či nešvar. (5.10)
- Žák za pomoci učitele ve skupině posuzuje, zda má dost informací k tomu, aby se mohl rozhodnout. (5.11)
- Žák nad návrhy ostatních o společných záležitostech uvažuje a neodmítá je rovnou, podává své osobní návrhy k diskusi a zvážení, neodmítá realizovat přijatá řešení, i když nejsou jeho (5.12)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

8.6 Didaktická analýza vybraných aktivit: meziúroveň (Nová škola)

Učebnice:

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 8. ročník základní školy a tercie víceletého gymnázia*. 5. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2017. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-924-1.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk, stát a právo

Téma: Reklamace

Učivo dle RVP ZV:

„Právo v každodenním životě – význam právních vztahů; důležité právní vztahy a závazky z nich vyplývající; základní práva spotřebitele“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„Zahrajte si scénku. Spotřebitel přijde do prodejny a chce reklamovat nefunkční rychlovarnou konvici v prodejně elektro. Jak bude postupovat spotřebitel a prodávající (pracovník oprávněný vyřizovat reklamace)“ (Lunerová a kol., 2017, s. 73).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„Žák přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod, rozumí povinností občana při zajišťování obrany státu.

Žák provádí jednoduché právní úkony a chápe jejich důsledky, uvede příklady některých smluv upravujících občanskoprávní vztahy – osobní přeprava, koupě, oprava či pronájem věci“ (RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).

Cíle aktivity:

Žák se dokáže vžít do role spotřebitele nebo prodávajícího a díky svým znalostem dokáže vyřešit problém s reklamací.

Žák respektuje práva a povinnosti spotřebitele i prodávajícího.

Žák účinně spolupracuje ve skupině, přičemž se aktivně podílí na společné práci.

Žák svým chováním pozitivně ovlivňuje atmosféru ve skupině.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: metoda inscenační, skupinová forma výuky

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence.

Žák již zvládá následující hladiny:

- „Žák si rozdělí ve skupině role, které jsou v zadání vymezeny, případně použije známé role (4.2)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).
- Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchu celé skupiny. (4.14)

- *Žák neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informaci a nikoli na osobu. (4.15)*
- *Žák pokud jedná impulsivně a nezvládne své jednání, omluví se za to, že nezvládl své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- *„Žák si rozdělí ve skupině úkol na části a přijme svou část, včetně zodpovědnosti za její plnění (4.2)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).*
- *„Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním stereotypům nebo rivalitám ani osobním preferencím ve vztahu ke spolužákům; raduje se z úspěchu celé skupiny i tehdy, když se na něm nepodílel nebo když zvítězilo řešení, které sám neprosazoval. (4.14)*
- *Žák se zdržuje posměšků nebo opovržení nad prací druhých, mluví o práci a jejím výsledku a nikoli o vlastnostech nebo povaze osoby. (4.15)*
- *Žák pojmenuje své emoce v daném okamžiku, omluví se při jejich nezvládnutí ve skupině, používá jednoduché postupy jak zvládat své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).*

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

Žák již zvládá následující hladiny:

- *„Žák vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druzí, vyptává se, proč si to myslí (5.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).*
- *„Žák v konfliktní situaci navrhuje, jak by bylo vhodné jednat – připomíná pravidla soužití, nezahajuje vážné útoky na druhé a neúčastní se jich, neponižuje druhé (5.7)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).*
- *„Žák za pomoci učitele ve skupině posuzuje, zda má dost informací k tomu, aby se mohl rozhodnout (5.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).*

Díky osvojeným kompetencím může dále navazovat na nové vyšší cílové hladiny a pokusit se o jejich naplnění:

- *„Žák přijímá názory nebo přesvědčení druhých jako možné, svůj názor předkládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty (5.1)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).*

- „Žák nepoužívá násilné řešení sporů, vyjednává smír; používá v případě potřeby různá vyjádření a postupy, kterými je možné odmítnout agresi proti sobě nebo proti třetí osobě (5.7)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).
- „Žák samostatně posuzuje, zda už má dost informací, aby se mohl rozhodnout; zvažuje pro i proti v daném problému, odmítá zaujmout konečné stanovisko, pokud neměl dost času k rozvaze (5.11)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

8.7 Didaktická analýza vybraných aktivit: na úrovni 9. ročníku (Nová škola)

Učebnice:

LAICMANOVÁ, A. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 9. ročník základní školy nebo pro odpovídající ročník víceletého gymnázia*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-835-0.

Klíčové kompetence: sociální a personální, občanská

Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě

Tematický okruh dle RVP ZV: Člověk, stát a právo, Mezinárodní vztahy, globální svět

Téma: Mezinárodní spolupráce

Učivo dle RVP ZV:

„*Evropská integrace – podstata, význam, výhody*“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online])

Zadání úkolu (průběh):

„*Rozdělte se na dvě skupiny. Jste politici fiktivního státu a jednáte o vstupu do EU. Jedna skupina bude pro vstup, druhá proti. Shromážděte co nejvíce důvodů, které budete v následné diskuzi obhajovat*“ (Laicmanová, 2016, s. 71).

Očekávaný výstup dle RVP ZV:

„*Žák popíše vliv začlenění ČR do EU na každodenní život občanů, uvede příklady práv občanů ČR v rámci EU i možných způsobů jejich uplatňování*“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).

Cíle aktivity:

Žák rozumí podstatě Evropské unie a dokáže vyhodnotit její klady a zápory.

Žák účinně pracuje ve skupině, tím že pozitivně ovlivňuje kvalitu práce.

Žák přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů tím, že poskytne ostatním členům pomoc.

Žák se aktivně zúčastní diskuse, během níž respektuje a oceňuje názory ostatních i v případě, že se neshodují s tím jeho.

Žák se dokáže na situaci dívat z různých úhlů pohledu.

Průřezové téma: Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Výchova demokratického občana

Mezipředmětové vztahy: Zeměpis

Další rozvíjené klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní

Metody a organizační formy: metoda diskuse, skupinová forma výuky,

Reflexe k rozvoji kompetence sociální a personální:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák analyzuje ve skupině problémovou situaci a určí, co je úkolem (použije svou klíčovou kompetenci k řešení problémů). (4.1)
- Žák si rozdělí ve skupině úkol na části a přijme svou část, včetně zodpovědnosti za její plnění.(4.2)
- Žák pracuje podle zažitých (zvnitřněných) pravidel spolupráce, a pokud vyvstane potřeba, pravidla pro danou situaci aktualizuje (4.6)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 44).
- „Žák v případě potřeby nabízí svou pomoc (4.9)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 45).
- „Žák vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním stereotypům nebo rivalitám ani osobním preferencím ve vztahu ke spolužákům; raduje se z úspěchu celé skupiny i tehdy, když se na něm nepodílel nebo když zvítězilo řešení, které sám neprosazoval. (4.14)
- Žák při nezdaru nebo potížích neshazuje vinu na druhé, k příčinám nezdaru se dostává společným rozbořením postupu nebo podmínek. (4.16)
- Žák podle svého uvážení využívá zpětnou vazbu pro své další jednání. (4.19)
- Žák pojmenuje své emoce v daném okamžiku, omluví se při jejich nezvládnutí ve skupině, používá jednoduché postupy jak zvládat své emoce (4.20)“ (Bělecký a kol., 2007, s. 46).

Reflexe k rozvoji kompetence občanské:

V rámci uvedené aktivity lze dosáhnout následujících hladin klíčové kompetence:

- „Žák názory nebo přesvědčení druhých přijímá jako možné, svůj názor předkládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty. (5.1)
- Žák vyjadřuje své vlastní pocity, nedotýká se citů druhých v různých situacích. (5.2)

- *Žák posuzuje a hodnotí jevy, procesy, události a problémy ve svém okolí z různých úhlů pohledu (5.3)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 54).
- *„Žák se skupinou vrstevníků vytváří a formuluje pravidla potřebná pro danou situaci, v případě potřeby tvorbu pravidel sám navrhuje; pravidla dodržuje nebo přijímá důsledky vyplývající z jejich nedodržování; ve sporu se dovolává pravidel. (5.5)*
- *Žák nepoživá násilné řešení sporů, vyjedná smír; používá v případě potřeby různá vyjádření a postupy, kterými je možné odmítnout agresi proti sobě nebo proti třetí osobě (5.7)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 55).
- *„Žák samostatně posuzuje, zda už má dost informací, aby se mohl rozhodovat; zvažuje pro i proti v daném problému, odmítá zaujmout konečné stanovisko, pokud neměl dost času k rozvaze. (5.11)*
- *Žák při rozhodování o společných záležitostech hledá a prosazuje řešení přijatelné pro všechny, hlasování přijímá jen jako východisko z nouze, i když dojde k hlasování, snaží se, aby se přehlasovaná menšina necítila při realizaci řešení špatně; v diskusi připomíná, že většinová vůle nemá ukřivdit názorové menšině ani znemožnit soužití s ní (5.12)*“ (Bělecký a kol., 2007, s. 56).

8.8 Praktické námitky, jak učebnici zlepšit v rámci rozvoje uvedených klíčových kompetencí, celkové hodnocení

Učebnice z řady Nová škola lze hodnotit pozitivně. Uvedené aktivity rozvíjí zkoumané kompetence sociální a personální a kompetenci občanskou.

V rámci rozvoje kompetence sociální a personální každá kapitola obsahuje aktivity zaměřené na práci ve skupině, která napomáhá k prohloubení sociálních vztahů, vede k aktivní spolupráci ve skupině či ve třídě, k respektování názorů, zkušeností, pravidel, společenských norem. Žáci přistupují k řešení problémových situací z různých úhlů pohledu.

Úkoly označené symbolem lupy, sovy a počítače blíže nespecifikují, jestli se jedná o samostatnou nebo skupinovou práci. Je tedy na volbě učitele, jakou výukovou organizační formu zvolí. Symbol chlapce a dívky charakterizuje skupinovou práci, což usnadní lepší orientaci při hledání vhodné aktivity.

V rámci rozvoje kompetence občanské navržené metody a postupy vedou k získávání znalostí občanského života. Pomocí získávání dovedností a postojů se snaží žáky uvést do problematiky různých rozměrů soužití. Jsou vedeni k utváření si pozitivních občanských

postojů, na kterých stojí dnešní demokratická Evropa. Vybavují žáka na základní úrovni občanské gramotnosti. Je kladen důraz na participaci občana ve smyslu osobní občanské odpovědnosti.

Některé postupy jsou popsány velmi stroze. Při jejich zrealizování je dán prostor pro vlastní pedagogickou tvořivost, je zapotřebí více fantazie. Učiteli se nabízí i možnost aktivity modifikovat.

Závěr

Hlavním cílem diplomové práce bylo zanalyzovat klíčové kompetence sociální a personální a občanskou v rámci aktivit dle vybraných kompetenčních okruhů a poukázat na jednotlivé aspekty, které napomáhají k jejich rozvoji. Didaktická analýza odkazuje zejména na inovativní výukové metody, jako na zásadní pomocnou složku při rozvoji sledovaných kompetencí. Jedná se zejména o brainstormingové metody, inscenační, situační a diskusní metody, didaktická hra, projektové výukové metody a práce se zdroji informací. U vybraných metod můžeme sledovat rozvoj klíčových kompetencí a dovedností nejenom na rovině RVP ZV, ale také dle Běleckého hladin.

Sledované klíčové kompetence kladou důraz nejenom na kooperaci a spolupráci žáků, ale také na vzájemnou toleranci a soudržnost ve třídě i mimo ni. V rámci analýzy vybraných aktivit se prokázala provázanost rozvoje sledovaných klíčových kompetencí s organizačními formami vyučování, které dané podmínky splňují. Jedná se zejména o skupinovou formu výuky, práci ve dvojici, kooperativní výuku, ale i o frontální výuku, během níž je vyžadována již zmíněná tolerance, respektování postojů, dodržování stanovených pravidel a mnoho jiných aspektů sledovaných klíčových kompetencí.

Dalším cílem diplomové práce bylo zhodnotit vybrané sady učebnic a popřípadě navrhnout zlepšení v rámci rozvoje daných klíčových kompetencí. Učebnice z řady Nová škola lze hodnotit pozitivně. Uvedené aktivity rozvíjí zkoumané kompetence sociální a personální a kompetenci občanskou.

Každá kapitola obsahuje aktivity zaměřené na práci ve skupině, které napomáhají k prohloubení sociálních vztahů, vedou žáky k aktivní spolupráci ve skupině či ve třídě, k respektování názorů, zkušeností, pravidel, společenských norem vůči ostatním spolužákům, k hodnocení problémových situací z různých úhlů pohledu.

Úkoly označené symbolem lupy, sovy a počítače blíže nespecifikují, jestli se jedná o samostatnou nebo skupinovou práci. Je tedy na volbě učitele, jakou výukovou organizační formu zvolí. Symbol chlapce a dívky charakterizuje skupinovou práci, což usnadní lepší orientaci při hledání vhodné aktivity.

V rámci rozvoje kompetence občanské navržené metody a postupy vedou k získávání znalostí občanského života. Pomocí získávání dovedností a postojů se snaží žáky uvést do problematiky různých rozměrů soužití. Žáci se seznamují s vývojem společnosti a

společenskými jevy, které se promítají do každodenního života. Jsou vedeni k utváření pozitivních občanských postojů, na kterých stojí dnešní demokratická Evropa.

Některé postupy jsou popsány velmi stroze. Při jejich zrealizování je dán prostor pro vlastní pedagogickou tvořivost, je zapotřebí více fantazie. Učiteli se nabízí možnost aktivity modifikovat.

Učebnice z řady Fraus se jeví jako mnohem vydařenější už jenom díky existující příručce pro učitele, ve které se nachází mimo jiné modifikované aktivity úkolů z učebnic. Pro lepší orientaci jsou v příručce na základě stálé struktury vymezeny znalosti, dovednosti a postoje, ke kterým jsou žáci vedeni. Z hlediska organizačních forem má zde své místo samostatná práce, práce ve dvojici i práce ve skupinách. Z hlediska metod je častá řízená diskuse, brainstorming, projektová metoda, komunitní kruh, výuková hra, argumentační cvičení, analýza obrázků, dramatizace, pantomima, práce s textem a informačními zdroji aj. Složení aktivit je díky tomu velice pestré a přehledné.

Jednotlivé kapitoly se v rámci kompetence sociální a personální a kompetence občanské zaměřují na rozvoj spolupráce mezi žáky, upevňování dobrých mezilidských vztahů, vedou k aktivnímu naslouchání, učí respektu vůči ostatním, dodržování společenských pravidel a norem. Řešení problémových situací se nabízí z různých úhlů pohledu např. i za pomoci dramatizace. Žáci se učí rozlišovat mravné a nemravné jednání, vysvětlují význam osobní kázně.

Seznam použitých informačních zdrojů

- [1] BĚLECKÝ, Zdeněk. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. V Praze: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. ISBN 978-80-87000-07-6.
- [2] BELZ, Horst. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-479-6.
- [3] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3450-7.
- [4] HANSEN ČECHOVÁ, Barbara. *Nápady pro rozvoj a hodnocení klíčových kompetencí žáků*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-388-8.
- [5] MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.
- [6] PECINA, Pavel. *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4551-4.
- [7] VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H., BUREŠ, M. *Pedagogika pro učitele. 2., rozš. a aktualiz. vyd.* Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.
- [8] ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4100-0.

Internetové zdroje

- [1] Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37052/>.
- [2] Schlüsselkompetenzen [online] Dostupné z: <http://www.kompetenzrahmen.de/119-0-Schlueselkompetenzen.html>

Sledované učebnice

- [1] JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-397-9.
- [2] JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-402-0.
- [3] BROM, M. a kol. *Občanská výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-807238-879-0.
- [4] BROM, M. a kol. *Občanská výchova 7: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-880-6.
- [5] URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-899-8.
- [6] KRUPOVÁ, T. a kol. *Občanská výchova 8: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-900-1.
- [7] URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-012-3.
- [8] URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-013-0.
- [9] SKÁČELOVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2017. ISBN 978-80-7289-886-2.
- [10] LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-852 -7.

[11] LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 8. ročník základní školy a tercie víceletého gymnázia*. 5. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2017. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-924-1.

[12] LAICMANOVÁ, A. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 9. ročník základní školy nebo pro odpovídající ročník víceletého gymnázia*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-835-0.

Přílohy:

Příloha A: Hladiny klíčové kompetence občanské

Příloha B: Hladiny klíčové kompetence sociální a personální

Příloha C: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Fraus 6. r.)

Příloha D: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Fraus 7. r.)

Příloha E: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Fraus 8. r.)

Příloha F: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Fraus 9. r.)

Příloha G: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Nová škola 6. r.)

Příloha H: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Nová škola 7. r.)

Příloha CH: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Nová škola 8. r.)

Příloha I: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Nová škola 9. r.)

Příloha J: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Fraus 6. r.)

Příloha K: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Fraus 7. r.)

Příloha L: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Fraus 8. r.)

Příloha M: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Fraus 9. r.)

Příloha N: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Nová škola 6. r.)

Příloha O: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Nová škola 7. r.)

Příloha P: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Nová škola 8. r.)

Příloha Q: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Nová škola 9. r.)

Příloha R: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Fraus 6. r.)

Příloha S: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Fraus 7. r.)

Příloha T: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Fraus 8. r.)

Příloha U: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Fraus 9. r.)

Příloha V: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Nová škola 6. r.)

Příloha Y: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Nová škola 7. r.)

Příloha X: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Nová škola 8. r.)

Příloha Z: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Nová škola 9. r.)

Příloha A: Hladiny klíčové kompetence občanské

	5. ročník	9. ročník
Respekt k druhým		
5.1	– vyslechne názor druhých až do konce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se; ověřuje si, jak ostatní něco chápou, jaký názor na věc mají druhí, vyptává se, proč si to myslí	– názory nebo přesvědčení druhých přijímá jako možné, svůj názor předkládá také jako jeden z možných a opírá ho o argumenty
5.2	– emocím druhých se neposmívá, nedělá opovrhlivé poznámky	– vyjadřuje své vlastní pocity, nedotýká se citů druhých v různých situacích
5.3	– při posuzování konkrétních a nepříliš komplikovaných jevů, procesů, událostí a problémů ve svém okolí se ptá: „Jak bych se na to díval, kdybych byl někým jiným (tím druhým, jiným žákem, učitelem, rodičem)?“	– posuzuje a hodnotí jevy, procesy, události a problémy ve svém okolí z různých úhlů pohledu <i>Když spolu s druhými řeší problém, např. při sporech o přednost ve hře, připomíná, že je třeba také zjistit, jaké postoje by mohli mít další účastníci problému. Bere tyto možné postoje v úvahu při návrhu řešení.</i>
5.4	– nevyjadřuje se pohrdlivě nebo s předsudky o skupinách lidí nebo jejich příslušnících. <i>Nepoužívá ustálených obrátů nebo pojmenování, které křivdí některé skupině obyvatel. Vyjádří své hodnocení něčeho špatného bez zapojování předsudků.</i>	– kritizuje stereotypy a předsudky použité v soukromé i ve veřejné komunikaci, snaží se jich vyvarovat. <i>Odhalí, zda ve zprávě nebo komentáři autor využívá podvědomé předsudky čtenářů.</i>
Pravidla		
5.5	– s pomocí dospělého vytváří a formuluje pravidla soužití jednotlivého společenství (třídy, kroužku), pravidla dodržuje nebo přijímá důsledky vyplývající z jejich nedodržení; ve sporech se dovolává pravidel. <i>Na začátku každého ročníku spolu s druhými (na výzvu učitele) reviduje dosud platná pravidla. Sám navrhuje podle dohodnutých sankcí, čím napraví svůj přestupek proti společným pravidlům. Obrací se při sporu k pravidlům třídy, která si vytvořili, a vysvětluje, co z nich bylo v dané situaci porušeno.</i>	– se skupinou vrstevníků vytváří a formuluje pravidla potřebná pro danou situaci, v případě potřeby tvorbu pravidel sám navrhuje; pravidla dodržuje nebo přijímá důsledky vyplývající z jejich nedodržení; ve sporu se dovolává pravidel
5.6	– chová se tak, aby důsledky jeho chování neomezovaly druhé lidi a nepoškozovaly prostředí. <i>Kontroluje hlasitost svých hovorů,</i>	– v různých situacích, kde nejsou přesně stanovená pravidla, se chová tak, aby neobtěžoval a neškodil; respektuje, že jeho svoboda končí tam, kde začíná svoboda druhého

	<i>nevolá na vzdáleného spolužáka při práci, ale dojde k němu. Při vzájemném předčítání ve dvojicích mluví polohlasem.</i>	<i>Při kooperativní práci v malých a různorodých skupinách vyhledá pomoc nebo spoluúčast mezi spolužáky i z jiných tříd a ročníků. Ohlíží se na to, zda jeho hluk z činnosti a hlasitost jeho řeči v konkrétní situaci neruší nebo neohrožuje druhé, vyzývá svou skupinu k ohleduplnosti.</i>
Odmítání násilí		
5.7	– v konfliktní situaci navrhuje, jak by bylo vhodné jednat – připomíná pravidla soužití, nezahajuje vážné útoky na druhé a neúčastní se jich, neponižuje druhé	– nepoužívá násilné řešení sporů, vyjedná smír; používá v případě potřeby různá vyjádření a postupy, kterými je možné odmítnout agresi proti sobě nebo proti třetí osobě
5.8	– snaží se získat pomoc pro napadeného spolužáka, všimá si křivdy, neoplácí	– fyzickému i psychickému násilí ve škole nepřihlíží, ale podle svých možností se mu postaví
Aktivní pomoc		
5.9	– pomáhá spolužákům, i když nejsou kamarádi, učiteli, rodičům, bližním; pod vedením dospělých promýšlí možnosti pomoci druhým a zapojuje se do podpory vzdálených lidí.	– aktivně pomáhá slovem i činem spolužákům i spoluobčanům, podle svých možností se zapojuje do obecně prospěšných akcí na místní i širší úrovni <i>Navrhuje akce, které prospějí obci, sousedům, třídě a škole, v kulturním životě nebo v péči o životní prostředí. Vyzývá druhé k podpoře ušlechtilých aktivit celosvětových, např. fair trade, „adopce na dálku“.</i>
5.10	– navrhuje, co konkrétního by třída mohla podniknout, aby byl odstraněn některý nežádoucí jev či nešvar	– nečeká, že společné problémy, které se dotýkají nyní nebo v dohledné budoucnosti i jeho života doma nebo ve škole, bude řešit někdo druhý („oni“), sám na ně upozorňuje, hledá řešení a navrhuje postupy
Samostatné jednání		
5.11	– za pomoci učitele žák ve skupině posuzuje, zda má dost informací k tomu, aby se mohl rozhodnout <i>Učitel nechává na žácích, aby samostatně sbírali informace, a pomáhá jim k samostatné úvaze poznámkami typu „Nezapomněli jste taky na...“, „formulovali jste zatím pět věcí proti, a jen jednu pro“ apod.</i>	– samostatně posuzuje, zda už má dost informací, aby se mohl rozhodovat; zvažuje pro i proti v daném problému, odmítá zaujmout konečné stanovisko, pokud neměl dost času k rozvaze <i>Při rozhodování o věcech třídy (ve výuce, v pořádku, v aktivitách mimo výuku) vyžaduje, aby si před hlasováním o věci řádně porozprávěli.</i>
Respekt k právům jednotlivce		
5.12	– nad návrhy ostatních o společných záležitostech uvažuje a neodmítá je rovnou, podává své osobní návrhy k	– při rozhodování o společných záležitostech hledá a prosazuje řešení přijatelné pro všechny, hlasování přijímá jen jako východisko z nouze, i

	diskusi a zvážení, neodmítá realizovat přijatá řešení, i když nejsou jeho.	když dojde k hlasování, snaží se, aby se přehlasovaná menšina necítila při realizaci řešení špatně; v diskusi připomíná, že většinová vůle nemá ukřivdit názorové menšině ani znemožnit soužití s ní
5.13	– posuzuje, jak v reálné životní situaci, kterou prožil, byla respektována nebo porušována jeho práva; využije spolupráce s dospělým v situacích, kde svá práva nemůže uplatnit sám	– při střetu s požadavky dospělých, které nerespektují lidská práva jeho nebo ostatních, předkládá argumenty postavené na znalosti lidských práv
5.14	– pokud nezná důvody pro to, co je mu jako dítěti zakázáno nebo mu není dopřáno, požádá o vysvětlení a to trpělivě vyslechne a respektuje	– respektuje, že v některých výjimečných situacích mohou dospělí omezit jeho práva; podřizuje se těmto omezením i v případech, kdy nehrozí přímá kontrola
Udržitelnost života		
5.15	– respektuje základní jednoduchá pravidla trvale udržitelného života <i>Třídí své vlastní odpady, zhasíná, neplytvá vodou, bere si jen tolik, co sní.</i>	– posuzuje své potřeby a nároky a snaží se je omezovat z hlediska trvale udržitelného života <i>Rozlišuje, co skutečně potřebuje, co chce pro radost, a co pro prestiž nebo ze zvyku (hromady dárků k Vánocům apod.). Porovnává ceny, užitnou hodnotu i důvody pro výběr daného typu zboží nebo spotřeby. Neponižuje spolužáky, kteří nepodléhají okamžitým módám. S materiály pracuje úsporně.</i>
Krizové situace		
5.16	– zná telefonní čísla, místa nebo osoby pro přivolání pomoci; ví, jak přivolá pomoc, případně ji poskytne	– zná a popíše i předvede některé záchranné i strategické postupy a zásady při krizových situacích (úraz, tonutí, požár, napadení útočníkem, okradení, svědectví při zločinu); ví, kdo v nouzové situaci pomůže, a přivolá pomoc, případně ji poskytne
5.17	– v kritických situacích bez zmatku počká na instrukce, nebo si najde vhodnou osobu, která mu pomůže	– poslouchá v kritických situacích bez zmatku pokyny kompetentních osob; pomůže těm, kteří sami nemohou pokyny splnit
5.18	– vyhýbá se známým nebezpečím v okolí bydliště a školy, řídí se radami a doporučeními dospělých v tom, jak předcházet rizikům	– předvídá možná rizika i v nových situacích a prostorech a dodržuje známé zásady bezpečnosti při zábavě i práci
Vztah ke kulturnímu dědictví		
5.19	– osobní vztah k prostoru, kde žije, projevuje znalostí místa, neničením památek, výzdoby, přírody, užitných objektů <i>Nepoškozuje výzdobu školy, nečmárá na zdi místní zastávky nebo kapličky,</i>	– osobní vztah k prostoru, kde žije, rozšiřuje nejen na blízké okolí, ale i mimo vlast; zvažuje realisticky výhody i omezení rodiště nebo bydliště

	<i>vypráví příběhy spojující jeho rodinu nebo národ s památkami. Přidává se k akcím na pomoc památkám (vlastní prací, finančním příspěvkem).</i>	
5.20	ke hře i spolupráci přijímá ostatní a neodmítá nikoho	– rozpozná a posuzuje extremistické projevy národní hrdosti s odkazem na lidská práva, nalézá souvislosti s tragickými příklady z historie i současnosti
5.21	– navštěvuje kulturní události v obci	– sleduje a vybírá si kulturní události v obci, zvažuje jejich kvalitu

Příloha B: Hladiny klíčové kompetence sociální a personální

	5. ročník	9. ročník
Přípravná fáze práce ve skupině		
4.1	– než začne pracovat, probere vlastními slovy s ostatními ve skupině zadaný úkol	– analyzuje ve skupině problémovou situaci a určí, co je úkolem (použije svou klíčovou kompetenci k řešení problémů)
4.2	– rozdělí si ve skupině role, které jsou v zadání vymezeny, případně použije známé role	– rozdělí si ve skupině úkol na části a přijme svou část, včetně zodpovědnosti za její plnění
4.3	– vymezuje spolu s ostatními kritéria dobře odvedené práce nebo objasňuje ta, která skupina dostala spolu s úkolem	– k úkolu vytváří kritéria toho, jak bude vypadat dobře odvedená práce
4.4	– upraví pracovní místo, aby se skupině dobře pracovalo, půjčuje pomůcky	– zajistí podmínky (nástroje, materiál a prostor); dbá, aby komunikace mezi členy týmu byla pro všechny stejně dostupná
4.5	– dodržuje termín splnění úkolu, plní mezitermíny dohodnuté s učitelem	– stanoví s ostatními časy pro splnění úkolů (harmonogram práce), v dlouhodobém úkolu hlídá mezipřestávky i závěrečný termín
4.6	– spolupodílí se na vytvoření pravidel spolupráce; domluvená pravidla dodržuje, upozorní na jejich porušení	– pracuje podle zažitých (zvnitřněných) pravidel spolupráce, a pokud vyvstane potřeba, pravidla pro danou situaci aktualizuje.
Realizace práce ve skupině		
4.7	– plní jednoduché úkoly s menším počtem kroků, plní jasné role s návodem, a dotahuje je do konce; rozpozná, že jednoduchý úkol (jeho část) je hotov	– rozpozná, kdy je úkol (jeho etapa) hotov, a že je čas přejít k další etapě; dotahuje celý úkol do konce (včetně vyhodnocení nebo úklidu apod.)
4.8	– při potížích se svou částí práce hledá pomoc nejprve u spolužáků, či v knihách a v jiných zdrojích, nakonec u učitele	– při potížích se svou částí práce se snaží najít příčiny; při závažných potížích celé skupiny zastavuje práci a hledá, kde v dosavadním postupu došlo k chybě
4.9	– v případě potřeby nabízí svou pomoc – ochotně vyhoví při žádosti o pomoc	– v případě potřeby nabízí svou pomoc – všimne si, kdo ji potřebuje
4.10	– postará se o hotové dílo ¹ v rámci zadání nebo na pokyn učitele <i>Žáci podle učitelova zadání nebo vyvěšeného návodu dílo prezentují (vyvěsí na nástěnku, na webovou stránku, vystaví na poličku...), archivují (vloží do desek a umístí na určené archivační místo ve třídě), založí do svého portfolia apod.</i>	– samostatně (individuálně i jako členové skupiny) se postarají o hotové dílo. <i>Žáci samostatně rozhodují o tom, co se náležitě má stát s hotovým dílem zda ho budou prezentovat, vystaví jej či pověsí na stěnu ve třídě, na chodbě apod., tedy nenechají ho ležet na lavici nebo na katedře a neodejdou.</i>
4.11	– po dobu práce udržuje pracovní pořádek, po skončení práce se v čase vymezeném učitelem nebo pravidly postará o úklid	– po skončení práce se stará o úklid. <i>Žák se s ostatními žáky po skončení práce iniciativně dohodne, kde ve třídě udělají dočasnou výstavku právě dokončených</i>

		<i>produktů, aby ostatní viděli, co která skupina vytvořila. (Nenechá ležet výtvar na místě bez toho, aby se zajímal o jeho další osud, nespolehá se na to, že to za něj „někdo udělá“, přestože jde o skupinovou práci.)</i>
Vyhodnocení práce ve skupině		
4.12	– ze zadaných hledisek sleduje práci celé skupiny, jednotlivců i sebe a hodnotí ji podle modelu, s pomocí pracovního listu nebo podle kritérií připravených učitelem	– reflektuje a hodnotí práci svého týmu, jednotlivců i sebe podle kritérií, která si skupina vytvořila ve fázi přípravy; podle potřeby projednává i další hlediska
4.13	– pod vedením učitele nebo podle pracovního listu navrhuje, co by se příště mělo dělat stejně a co jinak	– hledá spolu s druhými nejlepší návrhy na to, co by se příště mělo dělat stejně a co jinak
Upevňování vztahů s druhými		
4.14	– vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání, raduje se z úspěchu celé skupiny	– vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než kritiku; děkuje druhým za uznání; nepodléhá ambicím, třídním stereotypům nebo rivalitám ani osobním preferencím ve vztahu ke spolužákům; raduje se z úspěchu celé skupiny i tehdy, když se na něm nepodílel nebo když zvítězilo řešení, které sám neprosazoval
4.15	– neodmítá ani nekritizuje nápady, dokud nejsou prozkoumány; neposmívá se, reaguje na informaci a nikoli na osobu	– zdržuje se posměšků nebo opovržení nad prací druhých, mluví o práci a jejím výsledku a nikoli o vlastnostech nebo povaze osoby
4.16	– při potížích nebo nezdaru neshazuje vinu na druhé	– při nezdaru nebo potížích neshazuje vinu na druhé, k příčinám nezdaru se dostává společným rozbořem postupu nebo podmínek
Podložená volba osobních cílů		
4.17	– z nabídky úkolů si vybere takové, které dokáže splnit sám nebo s pomocí skupiny	– s pomocí učitele si vytyčuje individuální úkoly a termíny podle své zkušenosti a vědomí svých dovedností; svá tvrzení o vlastních schopnostech dokládá příkladem některého svého výkonu
4.18	– v sebehodnoticích pracovních listech si s pomocí učitele nebo rodiče volí cíl pro sebezlepšení a určuje, co pro to může udělat	– stanovuje si cíle pro sebezlepšení (snaží se dál rozvinout v tom, v čem je silný, i zlepšit se v tom, v čem je slabší) a vydrží usilovat o jejich dosažení
4.19	– vyslechne, co mu druzí nebo učitel o jeho práci říkají, radí se s učitelem, jak zlepšit své další jednání na základě toho, co se dozvěděl ze zpětné vazby	– podle svého uvážení využívá zpětnou vazbu pro své další jednání

Emoce		
4.20	– pokud jedná impulsivně a nezvládne své jednání, omluví se za to, že nezvládl své emoce	– pojmenuje své emoce v daném okamžiku, omluví se při jejich nezvládnutí ve skupině, používá jednoduché postupy jak zvládat své emoce

Příloha C: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Fraus 6. r.)

Název učebnice

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-397-9.

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-402-0.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá z deseti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- Člověk v rytmu času
- **Kalendář**
- **Domov je tam, kde....**
- Rodinný život
- **Má vlast**
- **Z historie**
- Miniúvod do lidských práv
- Život ve škole
- Osobní bezpečí
- První pomoc

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* je rozvíjen v tématu **Kalendář**, ve kterém jsou svátky vnímány jako nositelé tradic naší kultury. Téma **Domov je tam, kde....** vymezuje, co si pod tímto pojmem představujeme a co pro nás znamená.

Následující téma **Má vlast** se ve své kapitole **Život v regionech** zabývá rozdílnými zvyklostmi a tradicemi našich regionů. Kapitola **Kolik řečí znáš** rozvíjí pojem jazyk jako typický znak národa. Státní symboly, které odlišují a charakterizují daný stát, rozvíjí kapitola **Státní symboly**.

Tematický celek **Z historie** odvolává na odkazy našich předků prostřednictvím památek a archeologických nálezů v kapitole **V hlubinách dávných časů**. Kapitola **O zlatý dukát** nabízí možnost, jak soutěžní formou získat co nejvíce poznatků a zajímavostí z naší historie. Významné osobnosti českého národa, které se neodmyslitelně zapsali do dějin české historie, řeší kapitola **Významné osobnosti**. Kapitola **Naši prezidenti** uvádí prezidenty, kteří se negativně či pozitivně podíleli na chodu naší země. Kapitola **Stověžatá Praha** popisuje Prahu jako hlavní město plné historických památek, ale i jako město současnosti.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematickém okruhu:

- Člověk ve společnosti

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kořeny a zdroje evropské civilizace* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák objasní účel důležitých symbolů našeho státu a způsoby jejich používání.
- Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu.
- Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- „**naše obec, region, kraj** – zajímavá a památná místa, místní tradice
- **naše vlast** – pojem vlasti a vlastenectví; zajímavá a památná místa, co nás proslavilo, významné osobnosti; státní symboly; významné dny
- **kulturní život** – rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZP, 2017, s. 127-128, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát* (RVP ZV, 2017, s. 130, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Úkoly zaměřené na zkoumanou kompetenci se zaměřují zejména na práci ve dvojici a skupinovou formu výuky. Žáci ve skupině pracují tak, že každý přispívá svou částí k výslednému celku. Výrazné zastoupení zde zaujímá metoda řízené diskuse, myšlenková mapa a různá argumentační cvičení.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- „Žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Úkoly vedou k respektování, ochraně a úctě k našim tradicím, kulturnímu i historickému dědictví.

Příloha D: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Fraus 7. r.)

Název učebnice

BROM, M. a kol. *Občanská výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-807238-879-0.

BROM, M. a kol. *Občanská výchova 7: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-880-6.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 7. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá ze sedmi témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- Život mezi lidmi
- **Člověk a kultura**
- **Přírodní a kulturní bohatství**
- Majetek v našem životě
- **Řízení společnosti**
- Svět kolem nás
- Lidská práva

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* rozvíjí téma **Člověk a kultura**. Konkrétněji je mu věnována kapitola **Kultura**, která vysvětluje pojem kultura z mnoha různých úhlů pohledu. Úzce s ní souvisí také umění (rozvíjené ve stejnojmenné kapitole **Umění**), které odkazuje na tvorbu našich předků. Nejen umění, ale i móda podléhá trendům, které se víceméně opakují (kapitola **Krása kolem nás**). Náboženství se řadí mezi důležité duchovní prameny naší kultury. Jeho formy popisují kapitoly **Víra a náboženství** a **Nejstarší formy náboženství**. Následující kapitola **Kam za kulturou** uvádí nabídku kulturního vyžití. Tematický celek **Přírodní a kulturní bohatství** poukazuje na krásy naší země. Kapitola **Procházka po architektonických stylech** popisuje nejen nejstarší architektonické styly, které odkazují na kulturu našich předků, ale i ty současné. V tematickém celku **Řízení společnosti** kapitola **Stát** seznamuje žáky s prvopočátky jeho vzniku.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematickém okruhu:

- Člověk ve společnosti

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kořeny a zdroje evropské civilizace* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák zhodnotí nabídku kulturních institucí a cíleně z ní vybírá akce, které ho zajímají.
- Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám“ (RVP ZV, 2017, s 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- *„naše obec, region, kraj – zajímavá a památná místa, místní tradice, ochrana kulturních památek*
- *naše vlast – zajímavá a památná místa*
- *kulturní život – rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice; kulturní instituce“* (RVP ZV, 2017, s 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 127-128, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát* (RVP ZV, 2017, s. 130, [online]).

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Kulturní diference*
- *Lidské vztahy* (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.
- Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.
- Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Úkoly rozvíjející zkoumanou kompetenci se zaměřují zejména na skupinovou formu výuky a práci ve dvojici. Žáci se společně podílí na řešení konkrétních úkolů. Pro větší efektivitu práce si rozdělí role tak, aby se každý mohl z části podílet na zadaném úkolu. Kompetenci rozvíjí zejména metody brainstorming, řízená diskuse, projektové metody, objevuje se i pětilístek, který vede k seznámení s novou látkou.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- „Žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit.
- Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. V rámci zkoumané kompetence jsou úkoly koncipovány tak, aby se žáci učili respektu ke své i k jiné kultuře. Dále se zamýšlí nad vírou a náboženstvím, jako nositelem tradic, hodnot a postojů. V rámci tématu Přírodní a kulturní bohatství je žák veden k úctě ke kulturnímu dědictví. Většina cvičení jsou řešena metodou diskuse, brainstorming a argumentační cvičení.

Příloha E: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Fraus 8. r.)

Název učebnice

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-899-8.

KRUPOVÁ, T. a kol. *Občanská výchova 8: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-900-1.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 8. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá ze šesti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- Osobnost
- Psychické procesy a stavy
- Člověk v sociálních vztazích
- Hospodaření
- Právní minimum
- **Základy práva v České republice**

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* je rozvíjen v tématu **Základy práva v České republice**. Ve stejnojmenné kapitole narazíme na státní symboly (kapitola **Státní symboly**), které se neodmyslitelně váží k tradicím naší vlasti.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematickém okruhu:

- Člověk ve společnosti

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kořeny a zdroje evropské civilizace* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák objasní účel důležitých symbolů našeho státu a způsoby jejich používání“ (RVP ZV, 2017, s 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- „**naše vlast** – státní symboly“ (RVP ZV, 2017, s 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 127-128, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát* (RVP ZV, 2017, s. 130, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.
- Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.
- Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. V rámci zkoumané kompetence se v učebnici a v příručce pro učitele objevují úkoly zaměřené na skupinovou práci i práci ve dvojici. Žáci svým chováním pozitivně ovlivňují společnou práci, podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost.*
- *Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Žáci respektují zacházení se státními symboly a uvědomují si smysl jejich existence a nutnost jejich důstojného užívání. V učebnici a v příručce pro učitele se objevuje především metoda řízené diskuse.

Příloha F: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Fraus 9. r.)

Název učebnice

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-012-3.

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-013-0.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá ze sedmi témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- **Občanství aneb Kam patřím, kde jsem doma**
- Občan a právo
- Právní ochrana
- Volba povolání
- Hospodaření
- Rodina a zákony
- Globální svět
- Životní perspektivy aneb co tě čeká?

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* je rozvíjen v tématu **Občanství aneb Kam patřím, kde jsem doma**. Žák je veden k uvědomění si sebe sama jako občana obce, státu, Evropské unie z pohledu současnosti i s odkazem na historii.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematickém okruhu:

- Člověk ve společnosti

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kořeny a zdroje evropské civilizace* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „*Žák posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině, ve škole, v obci*“ (RVP ZV, 2017, s 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- „*naše obec, region, kraj – zajímavá a památná místa významní rodáci, místní tradice*“ (RVP ZV, 2017, s 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 127-128, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát* (RVP ZV, 2017, s. 130, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „*Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*

- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. V rámci zkoumané kompetence se objevují úkoly zaměřené na skupinovou formu výuky a práci ve dvojici. Konkrétněji se jim věnuje především metoda řízené diskuse. Žáci svým chováním přispívají k dobrým vztahům ve skupině a svými nápady obohacují své práce.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost.*
- *Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Žáci projevují respekt k ostatním a svým pozitivním přístupem se podílí na vzájemném soužití. Dále se svým chováním podílí na ochraně tradic, kulturního a historického dědictví.

Příloha G: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace

(Nová škola 6. r.)

Název učebnice

SKÁČELOVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2017. ISBN 978-80-7289-886-2.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia se skládá ze čtyř témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly, které se dále člení na různé podkapitoly.

Obsažená témata:

- **Život v čase**
- Život v rodině
- Život mezi lidmi
- **Místo, kde žiji**

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* je rozvíjen v tematickém celku **Život v čase** a konkrétně se ho týká kapitola **Čas svátků**, kde jsou svátky vnímány nejen jako nositelé historických událostí a tradic, ale je zde i vyzdvihnuta jejich funkce ve smyslu stmelování lidského společenství.

V tematickém celku **Místo, kde žiji**, nacházíme spojitost s kapitolou **Domov**. Kapitola **Žiji v obci** je zaměřena na život lidí v různých typech obcí. V kapitole **Žiji v kraji** je stěžejním termínem region, který je místem kulturních tradic spojených s úctou k odkazu předků. V kapitole **Žiji ve státě** narazíme jak na historické souvislosti, tak i zakladatelské mýty. Projevem úcty ke státním symbolům (kapitola **Státní symboly České republiky**) prokazujeme úctu i ke státu samotnému. V kapitole **Žili a žijí tu s námi** jsou vymezeny základní pojmy jako národnost, státní občanství a vlastenectví.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematickém okruhu:

- Člověk ve společnosti

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kořeny a zdroje evropské civilizace* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák objasní účel důležitých symbolů našeho státu a způsoby jejich používání.
- Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu.
- Žák zhodnotí nabídku kulturních institucí a cíleně z ní vybírá akce, které ho zajímají.
- Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- „**naše obec, region, kraj** – zajímavá a památná místa, významní rodáci, místní tradice; ochrana kulturních památek, přírodních objektů a majetku
- **naše vlast** – pojem vlasti a vlastenectví; zajímavá a památná místa, co nás proslavilo, významné osobnosti; státní symboly, státní svátky, významné dny“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZP, 2017, s. 127-128, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát* (RVP ZV, 2017, s. 130, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.

- *Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Úkoly napomáhají rozvoji kompetence sociální a personální zejména ve skupinových formách výuky, konkrétněji se odráží v metodách slovních jako například diskuze a asociačních jako je brainstorming, dále v metodách inscenačních a situačních. Úkoly jsou zpracovány tak, aby se žáci naučili vzájemnému respektování a tolerance.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví.*
- *Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Vzhledem k občanské kompetenci převažují úkoly se symbolem sovy. Směřují k propojení učiva s dosavadními znalostmi a zkušenostmi z každodenního života.

Příloha H: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Nová škola 7. r.)

Název učebnice

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-852-7.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia se skládá z pěti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly, které se dále člení na různé podkapitoly.

Obsažená témata:

- Kam patřím
- **Já a společenský systém**
- **Já a okolní svět**
- Já a hospodaření
- Obrana státu

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* je obsažen v tématu **Já a společenský systém**. Konkrétněji je mu věnován začátek kapitoly **Česká republika – stát, ve kterém žijí**, která se zabývá opakováním státních symbolů a vztahem k naší vlasti. Podkapitola **Prezidenti v české historii** vyzdvihuje významné osobnosti, které se neodmyslitelně dotkli historie naší země. Úcta a respektování národnostních menšin je rozvíjena v kapitole **Žijí tu s námi** (podkapitoly **Národnostní menšiny** a **Rasová nesnášenlivost**). Různé způsoby projevů vlastenectví charakterizuje stejnojmenná kapitola **Vlastenectví** a podkapitola **Co je vlastenectví**.

Téma **Já a okolní svět** obsahuje kapitolu **Historická tradice**, která se ve své podkapitole **Naši slavní předkové v běhu staletí** zabývá nejvýznamnějšími českými panovníky, mysliteli, vědci, vynálezci a spisovateli. Kapitola **Kultura a umění** rozděluje kulturu v podkapitole **Kultura** na hmotnou a nehmotnou. Podkapitola **Kulturní rozmanitost světa** popisuje odlišnosti způsobů života v ostatních částech planety. Kapitolu uzavírá podkapitola **Umění**, která přibližuje jeho funkce a dělí ho na výtvarné, dramatické, hudební, taneční atd. Následující kapitola nese název **Kultura v našem životě**. Její podkapitola **Společenská a kulturní zařízení** přibližuje místa, kde se lidé mohou kulturně vzdělávat. Poslední kapitola,

týkající se kompetenčního okruhu *Kořeny a zdroje evropské civilizace*, se nazývá **Kulturní bohatství**. Seznamuje nás s významnými výtvoři lidské činnosti, jako jsou památky zapsané do Seznamu světového dědictví, národní kulturní památky a kulturní památky. Dále pak popisuje různé kulturní zvyklosti a chráněná území nacházející se v našem státě.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematickém okruhu:

- Člověk ve společnosti

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kořeny a zdroje evropské civilizace* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák objasní účel důležitých symbolů našeho státu a způsoby jejich používání.
- Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu.
- Žák zhodnotí nabídku kulturních institucí a cíleně z ní vybírá akce, které ho zajímají.
- Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje menšinám.
- Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“ (RVP ZV, 2017, s 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- **„naše obec, region, kraj** – zajímavá a památná místa; ochrana kulturních památek, přírodních objektů a majetku
- **naše vlast** – pojem vlasti a vlastenectví; zajímavá a památná místa, co nás proslavilo, významné osobnosti; státní symboly
- **kulturní život** – rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice; kulturní instituce“ (RVP ZV, 2017, s 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 127-128, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát* (RVP ZV, 2017, s. 130, [online]).

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Kulturní diference*
- *Lidské vztahy*
- *Etnický původ*
- *Multikulturalita*
- *Princip sociálního smíru a solidarity* (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.
- Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.
- Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.
- Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Zkoumaná kompetence je rozvíjena zejména v úkolech skupinové formy výuky, která je zaměřená na metody brainstorming a brainwriting, jejímž cílem je propojení praktického života s probíraným učivem. V návaznosti se velmi často objevuje metoda slovní, zejména diskuse. Žáci mají na základě nalezených informací dospět k určitému závěru či vyřešit zadaný úkol.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti

- Počítač – práce s internetem

V rámci zkoumané kompetence se velmi často objevují úkoly skupinové formy výuky. Hojně zastoupeny jsou především metody asociační. Nejčastěji se objevují úkoly propojené s dosavadními znalostmi, které žáci získali i v jiných předmětech jako například v dějepise.

Příloha CH: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Nová škola 8. r.)

Název učebnice

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 8. ročník základní školy a tercie víceletého gymnázia*. 5. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2017. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-924-1.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 8. ročník základní školy a tercie víceletého gymnázia se skládá ze čtyř témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly, které se dále člení na různé podkapitoly.

Obsažená témata:

- **Člověk jako osobnost**
- Člověk mezi lidmi
- Člověk, láska a manželství
- Člověk ve státě

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* je rozvíjen v tématu **Člověk jako osobnost**. Konkrétněji se jím zabývá kapitola **Osobnosti naší země**. Vyzdvihuje významné osobnosti z odvětví hudby, literatury, vědy a sportu, které se svou působností neodmyslitelně zapsali do historie nejen naší země ale i v zahraničí.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk ve společnosti

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kořeny a zdroje evropské civilizace* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- „***Naše vlast** – co nás proslavilo, významné osobnosti*“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 127-128, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „*Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Uvedené úkoly napomáhají k rozvoji sociální a personální kompetence zejména ve skupinových formách výuky. Žáci mají řešit zadané otázky, o kterých následně diskutují

s ostatními. Každá skupina vnese na daný problém nový náhled. S ohledem a respektem dojdou ke společnému řešení.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Kompetenci občanskou rozvíjejí zejména úkoly, jejichž cílem je ucelení a upevnění znalostí o českém kulturním dědictví, které se odráží v hudebním, literárním i vědeckém světě.

Příloha I: Kompetenční okruh: Kořeny a zdroje evropské civilizace (Nová škola 9. r.)

Název učebnice

LAICMANOVÁ, A. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 9. ročník základní školy nebo pro odpovídající ročník víceletého gymnázia*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-835-0.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia se skládá z pěti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- **Člověk a náboženství**
- Moje budoucnost
- Finanční gramotnost
- Národní hospodářství
- Mezinárodní spolupráce

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* je obsažen v tématu **Člověk a náboženství**. Rozvíjí ho kapitola **Náboženství a náboženská tolerance**, která se zabývá základním vymezením pojmů. V následujících kapitolách **Judaismus**, **Křesťanství**, **Islám**, **Hinduismus**, **Buddhismus** a **Další náboženství a nová náboženská hnutí** jsou charakterizovány jednotlivé znaky daných náboženství, jejich symboly, svátky, tradice a zvyky. Poslední kapitola **Extremismus a fanatismus** popisuje výskyt náboženských hnutí, která jsou svými projevy pro společnost nebezpečná.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kořeny a zdroje evropské civilizace* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk ve společnosti

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kořeny a zdroje evropské civilizace* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám.
- Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášlivosti“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odrážejí v učivu:

- „**kulturní život** – rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 127-128, [online]).

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Kulturní diference*
- *Lidské vztahy* (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.
- Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.

- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

V rámci rozvoje zkoumané kompetence sociální a personální převažuje skupinová forma výuky a práce ve dvojici. Úkoly jsou zaměřeny zejména na diskusi, pomocí které žáci řeší dané otázky, které jsou velmi široké, a proto se názory v jednotlivých skupinách mohou na základě různých úhlů pohledu lišit.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou

- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Zkoumaná kompetence se rozvíjí především prostřednictvím metod asociačních a diskuse. Cílem řešení daných problémů je zamyšlení se nad svobodným rozhodováním jedince v rámci náboženství. Úkoly vedou žáky k respektu k druhým, k odmítání násilí a pozitivnímu vztahu ke kulturnímu dědictví.

Příloha J: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Fraus 6. r.)

Název učebnice

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-397-9.

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-402-0.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá z deseti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- Člověk v rytmu času
- Kalendář
- Domov je tam, kde...
- **Rodinný život**
- Má vlast
- Z historie
- Miniúvod do lidských práv
- **Život ve škole**
- **Osobní bezpečí**
- První pomoc

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* je rozvíjen v tématu **Rodinný život**. Zabývá se jím kapitola **Rodina**, kdy rodina hraje bezesporu důležitou roli pro život každého člověka. Postavení muže a ženy v rodině se časem výrazně změnilo, o čemž nás informuje kapitola **Rodina – postavení a role ženy a muže**. Rodokmen a popis příbuzenských vztahů přibližuje kapitola **Příbuzenské vztahy**. Následující kapitola se věnuje manželství a partnerskému soužití (kapitola **Manželství je smlouva, slib je přísaha**). Rodinu jako pocit bezpečí, jistoty a spokojenosti přibližují kapitoly **Rodina – místo návratů** a **Rodina – ostrov bezpečí**. Funkcí rodiny je také funkce biologická (kapitola **Děti – pokračování našeho života**). Právě rodina by dětem měla dávat určitý příklad a nastolit jistá pravidla, základ pro budoucí život (kapitola **Rodina jako vzor a příklad**). Kapitoly **Když vlastní rodina chybí** a **Pomoc na dálku** popisují náhradní péči pro děti, o které se vlastní rodina nemůže postarat. Rozvoj osobnosti u

malého dítěte je také velmi důležitým a zodpovědným úkolem rodičů (kapitola **Vliv rodiny na rozvoj osobnosti dítěte**). Různými druhy komunikace se zabývá kapitola **Komunikace**, kterou rozvíjí další kapitoly **Komunikace v rodině** a **Modelové situace a hry zaměřené na osvojení komunikačních dovedností**.

Systémem povinné školní docházky včetně typů škol se zabývá kapitola **Škola – základ života** v rámci tematického celku **Život ve škole**. Více o pravidlech ve škole i mimo ni informuje kapitola **I ve škole s pravidly**. Různé typy a metody, které napomáhají efektivitě učení, charakterizuje kapitola **Umění učit se** a **Vedení záznamu o čase stráveném u televize, videa a počítače**. Člověk je tvor společenský, a proto se stává přátelství jedním z nejdůležitějších faktorů lidského života (kapitola **Kamarádství, přátelství, láska**). S dospíváním přichází také různé problémy, které je potřeba řešit (kapitola **Vyrovňování se s problémy**).

Poslední kapitoly, které rozvíjí daný kompetenční okruh, najdeme v tematickém celku **Osobní bezpečí** a jsou zaměřeny na krizové situace, se kterými se žáci mohou setkat (kapitoly **Způsoby chování v krizových situacích** a **Šikana**).

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk ve společnosti
- Člověk jako jedinec

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák zhodnotí a na příkladech doloží význam vzájemné solidarity mezi lidmi, vyjádří své možnosti, jak může v případě potřeby pomáhat lidem v nouzi a jak pomoci v situacích ohrožení a obrany státu.
- Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými řeší nenásilným způsobem.
- Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy způsoby chování a myšlení, zaujímá tolerantní postoje k menšinám.

- *Žák posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině, ve škole, v obci“* (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk ve společnosti:**

- *„naše škola – život ve škole, práva a povinnosti žáků, význam a činnost žákovské samosprávy, společná pravidla a normy; vklad vzdělání pro život*
- *lidská setkání – rovné postavení mužů a žen; lidská solidarita, pomoc lidem v nouzi*
- *vztahy mezi lidmi – mezilidská komunikace; konflikty v mezilidských vztazích“* (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk jako jedinec** jsou:

- *„Žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života.*
- *Žák posoudí vliv osobních vlastností na dosahování individuálních i společenských cílů, objasní význam vůle při dosahování cílů a překonávání překážek“* (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk jako jedinec:**

- *„podobnost a odlišnost lidí – projevy chování, rozdíly v prožívání, myšlení a jednání*
- *vnitřní svět člověka – vnímání, prožívání, poznávání a posuzování skutečnosti, sebe i druhých lidí, systém osobních hodnot, sebehodnocení“* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Osobnostní rozvoj*
- *Sociální rozvoj*
- *Morální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online].)

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občanská společnost a škola* (RVP ZV, 2017, s. 130-131, [online]).

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Princip sociálního míru a solidarity* (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají“*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Vzhledem ke zkoumané kompetenci jsou aktivity zaměřeny na práci ve skupině a práci ve dvojici. Nejčastěji se objevují metody jako brainstorming, diskuse nebo analýza textu. Žáci ve skupině nebo ve dvojici pracují tak, že každý přispívá svou částí k výslednému celku.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu.*
- *Žák se rozhoduje zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Vzhledem ke zkoumané kompetenci se objevují úkoly zaměřené na respekt k druhému a pochopení základních principů morálních a právních norem. Díky práci ve dvojici a skupinové práci se rovněž žáci učí respektovat názory a nápady ostatních. Cvičení napomáhají zamýšlet se nad problematickými situacemi. Nejvíce se objevují metody diskusní, brainstormig, analýza textu a situační. Žáci se nejprve musí vžít do dané role, aby mohli vznést konečné stanovisko.

Příloha K: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Fraus 7. r.)

Název učebnice

BROM, M. a kol. *Občanská výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-807238-879-0.

BROM, M. a kol. *Občanská výchova 7: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-880-6.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 7. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá ze sedmi témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- **Život mezi lidmi**
- **Člověk a kultura**
- Přírodní a kulturní bohatství
- Majetek v našem životě
- Řízení společnosti
- Svět kolem nás
- **Lidská práva**

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* rozvíjí téma **Život mezi lidmi**. Konkrétněji je mu věnována kapitola **Patříme k lidem**, ve které je člověk charakterizován jako tvor společenský. Následující kapitola přibližuje proces socializace ve smyslu sociálních skupin (kapitola **Společenské a sociální skupiny**). Kapitola **Vliv rodiny** popisuje jaká práva a povinnosti k sobě děti a rodiče mají. Další sociální skupina, která vedle rodiny ovlivňuje postoje a chování dítěte je škola (kapitola **Ve škole**). Kapitola **Mezi vrstevníky** charakterizuje vliv vrstevnických skupin na osobnost člověka v období dospívání. Podstatu komunikace a různé pojmy jako jsou například mimoslovní komunikace, mimika, zóny osobního prostoru, verbální či neverbální komunikace, vysvětluje kapitola s názvem **Komunikace**. Právě vzájemná komunikace v rodině přispívá k dobrým vztahům, čemuž se více věnuje kapitola **Komunikace v rodině**.

Další téma, které se věnuje zkoumanému kompetenčnímu okruhu, nese název **Člověk a kultura**. Kapitola **Slušnost pro každý den** popisuje pravidla chování ve společnosti.

Posledním tématem zabývajícím se kompetenčním okruhem *Etika: já, ty, on* jsou **Lidská práva**. Kapitola **Morálka a mravnost** hledá odpovědi na otázky, co je morální a správné.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk ve společnosti
- Člověk jako jedinec

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák zhodnotí a na příkladech doloží význam vzájemné solidarity mezi lidmi, vyjádří své možnosti, jak může v případě potřeby pomáhat lidem v nouzi a jak pomoci v situacích ohrožení a obrany státu.
- Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem.
- Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám.
- Žák posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině, ve škole, v obci“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odrážejí v učivu tematického okruhu **Člověk ve společnosti**:

- „**naše škola** – život ve škole, práva a povinnosti žáků, společná pravidla a normy
- **lidská setkání** – přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi, rovnost a nerovnost
- **vztahy mezi lidmi** – osobní a neosobní vztahy, mezilidská komunikace; konflikty v mezilidských vztazích
- **zásady lidského soužití** – morálka a mravnost, pravidla chování“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk jako jedinec** jsou:

- „Žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi a kvalitu života.
- Žák rozpozná projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Uvedené výstupy se odrážejí v učivu tematického okruhu **Člověk jako jedinec**:

- „*podobnost a odlišnost lidí* – projevy chování, rozdíly v prožívání, myšlení a jednání
- *vnitřní svět člověka* – vnímání, prožívání, poznávání a posuzování skutečnosti, sebe i druhých lidí“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Osobnostní rozvoj*
- *Sociální rozvoj*
- *Morální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Kulturní difference*
- *Lidské vztahy*
- *Etnický původ* (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.

- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá ku pevnování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj, ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Vzhledem ke zkoumané kompetenci se nejčastěji objevuje skupinová forma výuky a práce ve dvojici. Nejčastěji v učebnici a příručce pro učitele najdeme metody myšlenková mapa, argumentační cvičení, řízená diskuse, analýza textu, projektová metoda a brainstorming. Žáci efektivně pracují dle zadaných rolí, které si sami stanoví nebo jsou jim přiděleny učitelem, navzájem si pomáhají.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu.*
- *Žák se rozhoduje zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Vzhledem ke zkoumané kompetenci se objevují úkoly zaměřené na

respekt k druhému a pochopení základních principů morálních norem. Díky práci ve dvojici a skupinové práci se rovněž žáci učí respektovat názory a nápady ostatních, dohodnout se na kompromisu. Nalezneme metody inscenační, s jejichž pomocí se mohou žáci vcítit do dané role a přiblížit si tak problematickou situaci. Dále jsou to například řízené diskuse, argumentační cvičení, projektová metoda, analýza textu, brainstorm

Příloha L: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Fraus 8. r.)

Název učebnice

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-899-8.

KRUPOVÁ, T. a kol. *Občanská výchova 8: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-900-1.

Charakteristika obsahu učebnice:

Učebnice pro 8. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá ze šesti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- **Osobnost**
- **Psychické procesy a stavy**
- **Člověk v sociálních vztazích**
- Hospodaření
- Právní minimum
- Základy práva v České republice

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* nalezneme v rámci tématu **Osobnost**. Konkrétněji je rozvíjen v kapitole **Jsem člověk – ale jaký?**, která se zabývá fázemi lidského života a formováním osobnosti spolu s biologickými, psychickými a sociálními změnami. Následující kapitola **Navždy v pubertě** se zabývá zejména dospíváním a změnami, které toto období provází. Kapitola **Já a moje já** rozvíjí a popisuje termíny sebepojetí, sebepoznání, sebehodnocení a seberealizace. Rozdíl mezi temperamentem a charakterem osobnosti uvádí kapitola **Jaký jsem**. Následující kapitola **Co dokážu** se věnuje nejprve vysvětlení pojmů nadání, genialita, talent a poté se zaměřuje na schopnosti a dovednosti.

Jak vnímáme a poznáváme okolní svět popisuje kapitola **Jak poznávám a vnímám** v rámci tematického celku **Psychické procesy a stavy**. K poznávání světa nám pomáhá i myšlení (kapitola **Myslím, tedy jsem**). Díky paměti si člověk uchovává informace, které se mu za určitých předpokladů opět vybaví (kapitola **Pamatuješ si, jak...?**). Neustále se učíme novým věcem. Více se tímto tématem zabývá kapitola **Celý život je učením**. Pocity, které v nás vyvolá určitá situace, se člověk musí naučit ovládat (kapitola **Jak prožívám své city**). V tematickém okruhu **Člověk v sociálních vztazích** kapitola **Umím se přiměřeně**

prosazovat charakterizuje výhody asertivního chování. Stres funguje jako takový hnací motor, pomocí něhož je člověk schopen dosáhnout určitých cílů. Konkrétněji se tomuto problému věnuje kapitola **Nestíhám a jsem ve stresu**. Poslední kapitola, která rozvíjí zkoumaný kompetenční okruh, nese název **Konflikt a jeho řešení**. Snaží se nastínit možný průběh konfliktní situace a hledá nejschůdnější řešení.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk ve společnosti
- Člověk jako jedinec

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk ve společnosti**:

- „*vztahy mezi lidmi – konflikty v mezilidských vztazích*“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk jako jedinec** jsou:

- „Žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života.
- Žák posoudí vliv osobních vlastností na dosahování individuálních i společných cílů, objasní význam vůle při dosahování cílů a překonávání překážek.
- Žák rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání.

- *Žák popíše, jak lze usměrňovat a kultivovat charakterové a volní vlastnosti, rozvíjet své přednosti, překonávat osobní nedostatky a pěstovat zdravou sebedůvěru“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).*

Uvedené výstupy se odrážejí v učivu tematického okruhu **Člověk jako jedinec**:

- *„podobnost a odlišnost lidí – projevy chování, rozdíly v prožívání, myšlení a jednání; osobní vlastnosti, dovednosti a schopnosti, charakter; vrozené předpoklady, osobní potenciál*
- *vnitřní svět člověka – vnímání, prožívání, poznávání a posuzování skutečnosti, sebe i druhých lidí, systém osobních hodnot, sebehodnocení; stereotypy v posuzování druhých lidí*
- *osobní rozvoj – vůle a osobní kázně při seberozvoji“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).*

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Osobnostní rozvoj*
- *Sociální rozvoj*
- *Morální rozvoj (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).*

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Lidské vztahy (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).*

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*

- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo obohaceny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Vzhledem ke zkoumané kompetenci se v učebnici a příručce pro učitele nachází úkoly, které jsou zaměřeny na skupinovou formu výuky a práci ve dvojici. Nejčastěji se objevují metody, jako jsou brainstorming, řízená diskuse a inscenační metody. Žáci řeší ve skupinkách různé situace, poznávají sami sebe, druhé, čímž přispívají k upevňování dobrých mezilidských vztahů ve třídě. Svá tvrzení o vlastních schopnostech žák dokládá příkladem některého svého výkonu.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák se rozhoduje zodpovědně podle dané situace, poskytuje dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích ohrožujících život a zdraví člověka“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo obohaceny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Nejčastěji se objevují metody, jako jsou brainstorming, řízená diskuse a inscenační metody. Žáci jsou během práce ve skupině vedeni k respektování vymezených pravidel. Názory nebo přesvědčení druhých přijímají jako možné, svůj názor předkládají také jako jeden z možných a opírají ho o argumenty.

Příloha M: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Fraus 9. r.)

Název učebnice

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-012-3.

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-013-0.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá z osmi témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- Občanství aneb Kam patřím, kde jsem doma
- Občan a právo
- Právní ochrana
- **Volba povolání**
- Hospodaření
- **Rodina a zákony**
- Globální svět
- **Životní perspektivy aneb co tě čeká?**

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* je nejdříve rozvíjen v tématu **Volba povolání**. Kapitoly **Správná volba** a **Každé povolání si žádá své** sledují možný výběr povolání, které by daného žáka bavilo a naplňovalo na základě preference hodnot. Následující kapitola **První brigáda, první zaměstnání** uvádí nejen možnosti jak práci najít, ale také nezbytné záležitosti, které s žádostí o zaměstnání souvisí vzhledem k prezentaci člověka na základě jeho chování.

Jaké výhody a nevýhody s sebou manželství přináší a co je to registrované partnerství, objasňuje kapitola **Rodina** v rámci tematického celku **Rodina a zákony**. Pořízení dětí s sebou nese určitou zodpovědnost, kterou by si měli rodiče uvědomovat i v případě, dojde-li na rozvod či jinou konfliktní situaci (kapitoly **Rodiče a děti** a **Rozvod z pohledu dítěte**). Poslední tematický celek, který se zabývá zkoumaným kompetenčním okruhem, nese název **Životní perspektivy aneb co tě čeká**. Úkolem je vést žáky k zamyšlení se nad svou vlastní vizí.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk ve společnosti
- Člověk jako jedinec

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odrážejí v učivu tematického okruhu **Člověk ve společnosti**:

- „**vztahy mezi lidmi** – konflikty v mezilidských vztazích“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk jako jedinec** jsou:

- „Žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života.
- Žák posoudí vliv osobních vlastností na dosahování individuálních i společenských cílů, objasní význam vůle při dosahování cílů a překonávání překážek“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Uvedené výstupy se odrážejí v učivu tematického okruhu **Člověk jako jedinec**:

- „**osobní rozvoj** – životní plány, životní perspektiva, adaptace na životní změny, sebezměna“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Osobnostní rozvoj*

- *Sociální rozvoj*
- *Morální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo obohaceny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Vzhledem ke zkoumané kompetenci se v učebnici a příručce pro učitele objevují aktivity zaměřené na skupinovou formu výuky a práci ve dvojici. Z metod je nejčastěji využita řízená diskuse. Žáci během ní respektují daná pravidla a dbají na jejich dodržování. Žáci se ve skupinách snaží odpovědět na otázky týkající se volby povolání. Vzhledem ke kompetenčnímu okruhu je žádoucí zabývat se i profesní etikou. Žáci respektují každého jedince, jeho individualitu a potřeby. Svým jednáním pozitivně ovlivňují mezilidské vztahy a efektivně spolupracují s ostatními.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- „Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.
- Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu.
- Žák se rozhoduje zodpovědně podle dané situace, poskytuje dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích ohrožujících život a zdraví člověka“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo obohaceny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. S ohledem na zkoumanou kompetenci se v učebnici a v příručce pro učitele nejčastěji objevují aktivity se zaměřením na skupinovou formu výuky a práci ve dvojici. Z metod je nejčastěji využita řízená diskuse. Žáci se chovají slušně k ostatním spolužákům, váží si jejich přesvědčení a vnitřních hodnot. Zároveň dokáží obhájit svá přesvědčení a své hodnoty v souladu s mravními principy.

Příloha N: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Nová škola 6. r.)

Název učebnice

SKÁČELOVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2017. ISBN 978-80-7289-886-2.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia se skládá ze čtyř témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly, které se dále člení na různé podkapitoly.

Obsažená témata:

- Život v čase
- Život v rodině
- Život mezi lidmi
- Místo, kde žiji

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* nalezneme v rámci tematického celku **Život v rodině** v kapitole **Rodina má mnoho členů**. Vymezením pojmu rodina, jakožto primární skupiny, která nám poskytuje dané hodnoty a vzorce chování, se zabývá stejnojmenná podkapitola **Rodina**. Typy a obrazové znázornění rodokmenů uvádí podkapitola **Rodokmen**. Rozmanitá vyobrazení rodin nebo typy náhradní rodinné výchovy rozvíjí kapitola **Rodina má mnoho podob** (podkapitoly **Podoby rodiny**, **Užší a širší rodina** a **Náhradní výchova**). Kapitola **Rodina má své zvyklosti** přibližuje individualitu rodinných vztahů, která se projevuje v odlišném nastolení zvyklostí, rituálů a rodinného řádu (podkapitoly **Rodinný řád** a **Zvyky a rituály v rodině**). Nejustálenější rodinný zvyk je svatba, která je řešena v podkapitolách **Svatba**, **Manželství** a **Registrované partnerství**. Jaké způsoby chování můžeme uplatit, pokud dojde k porušení pravidel, popisuje kapitola **I rodina se někdy neshodne**, podkapitoly **Konflikt a jeho řešení** a **Vzájemná komunikace**.

Pravidla společenského života jsou stěžejním bodem tematického celku **Život mezi lidmi**. Vymezení pojmu sociální skupina a pravidla, kterými se ve společnosti řídíme, abychom spolu byli schopni žít, obsahuje kapitola **Pravidla pomáhají žít spolu** (podkapitola **Člověk je tvor společenský**). Důležitým předpokladem dobrého soužití ve společnosti je respektování práv a povinností. Podkapitola **Lidská práva** zahrnuje jak práva dospělých, tak i práva dětí (kapitola **Pravidla pomáhají chránit**). Poslední kapitola **Když se pravidla nerespektují** se v rámci zkoumaného kompetenčního okruhu zabývá úmyslným ohrožováním, týráním a

sexuálním zneužíváním člověka nebo skupiny lidí (podkapitoly **Šikana** a **Násilí na dětech**).
Následně radí, jak se v daných situacích zachovat.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk ve společnosti
- Člověk jako jedinec

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák zhodnotí a na příkladech doloží význam vzájemné solidarity mezi lidmi, vyjádří své možnosti, jak může v případě potřeby pomáhat lidem v nouzi
- Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem.
- Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám.
- Žák posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině.
- Žák rozpoznává netolerantní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odrážejí v učivu tematického okruhu **Člověk ve společnosti**:

- „**lidská setkání** – pomoc lidem v nouzi
- **vztahy mezi lidmi** – osobní a neosobní vztahy, mezilidská komunikace; konflikty v mezilidských vztazích
- **zásady lidského soužití** – morálka a mravnost, pravidla chování“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk jako jedinec** jsou:

- „Žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými i kvalitu života.
- Žák rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk jako jedinec**:

- „*podobnost a odlišnost lidí* – projevy chování, rozdíly v prožívání, myšlení a jednání
- *vnitřní svět člověka* – posuzování skutečnosti, sebe i druhých lidí“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj*
- *Morální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Lidské vztahy*
- *Princip sociálního míru a solidarity* (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.
- Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.

- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Zkoumaná sociální a personální kompetence je rozvíjena zejména úkoly v rámci hromadného vyučování. Žáci pracují nejdříve individuálně, rozhodují se podle své osobní intuice a pocitu. Následně jsou jejich výsledky prodiskutovány společně ve třídě, přičemž každý jednotlivec chápe a respektuje odlišné názory ostatních a vhodně obhajuje názory své. V rámci skupinové výuky jsou zastoupeny nejen metody inscenační, situační, ale i asociační. Zejména jsou to brainstormig, brainwritig a myšlenková mapa. Žáci velmi často řeší problémy pro a proti a své nápady poté porovnávají s ostatními.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák se rozhoduje zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Úkoly napomáhají k rozvoji kompetence občanské zejména směřováním k respektu k druhému a k pochopení základních principů morálních i právních norem. Zastoupena je metoda diskuze, brainstorming nebo metoda inscenační a situační. Za pomoci metody inscenační a situační se žákům podaří vcítit se do daných rolí a rozhodovat o správnosti jednání. Žáci se vcítí do dané situace a na základě toho shromažďují nápady na její realizaci nebo odůvodnění. Pomocí metody diskuse dané návrhy a nápady řeší tak, že berou v úvahu i prožitky ostatních a náhled na věc z jejich pozice a zkušeností.

Příloha O: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Nová škola 7. r.)

Název učebnice

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-852-7.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia se skládá ze pěti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly, které se dále člení na různé podkapitoly.

Obsažená témata:

- **Kam patřím**
- **Já a společenský systém**
- **Já a okolní svět**
- Já a hospodaření
- Obrana státu

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* rozvíjí v rámci tematického celku **Kam patřím** kapitola **Já a dospívání**. Je věnována etapám období lidského života (podkapitola **Období lidského života**). Každá z etap přináší určité změny, které se projevují jak po tělesné, tak i duševní a sociální stránce (podkapitola **Dospívání neboli puberta**). Podkapitola **Člověk jako osobnost** popisuje individualitu lidské osobnosti projevující se v odlišných schopnostech a charakteru, která ovlivňuje buď pozitivně nebo negativně mezilidské vztahy. Kapitola **Žijeme ve společenství lidí** se zabývá otázkou, proč je pro nás společnost důležitá (podkapitola **Život ve společnosti**). Dále rozděluje skupiny podle velikosti, blízkosti členů a stanovených pravidel (podkapitola **Společenské skupiny**). Podkapitola **Řešení názorového střetu** napomáhá nalézt vhodná východiska v konfliktních situacích, které s sebou mezilidské vztahy přináší. Povinná školní docházka sebou přináší určitou zodpovědnost, práva a povinnosti. Tématu je věnována kapitola **Ve školních lavicích** (podkapitoly **Povinná školní docházka** a **Život ve škole**). Kapitola **Komunikace** popisuje způsoby, kterými se lidé mezi sebou dorozumívají (podkapitola **Způsoby komunikace**). Agresivní chování jakožto následek nedorozumění ve vzájemné komunikaci rozvíjí podkapitola **Asertivita a agresivita**. Následující kapitola **Pravidla chování** objasňuje termíny, jako jsou právní normy, morální pravidla a společenská pravidla ve styku s ostatními lidmi a následné důsledky prohřešků proti nim (podkapitoly

Právní normy (zákony), Morální pravidla, Společenská pravidla a Důsledky porušování pravidel a norem).

V tematickém celku **Já a společenský systém** narazíme na kapitolu **Žijí s námi** věnující se soužití národnostních menšin v České republice (podkapitola **Národnostní menšiny**). Nesnášenlivost vůči ostatním národnostním skupinám, která je velmi často zakořeněná v předsudcích, blíže popisuje podkapitola **Rasová nesnášenlivost**.

V tematickém celku **Já a okolní svět** základní pravidla slušného chování na kulturních akcích přibližuje podkapitola **Jak se neztrapnit při kulturních událostech**, která je součástí kapitoly **Kultura v našem životě**.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk ve společnosti
- Člověk jako jedinec

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák zhodnotí a na příkladech doloží význam vzájemné solidarity mezi lidmi, vyjádří své možnosti, jak může v případě potřeby pomáhat lidem v nouzi.
- Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilných způsobem.
- Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám.
- Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti.
- Žák posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů ve škole“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk ve společnosti**:

- *„naše škola – život ve škole, práva a povinnosti žáků, společná pravidla a normy; vklad vzdělání pro život*
- *lidská setkání – přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi, rovnost a nerovnost; lidská solidarita*
- *vztahy mezi lidmi – osobní a neosobní vztahy, mezilidská komunikace; konflikty v mezilidských vztazích; problém lidské nesnášenlivost*
- *zásady lidského soužití – morálka a mravnost, pravidla chování“* (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk jako jedinec** jsou:

- *„Žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života.*
- *Žák rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání.*
- *Žák popíše, jak lze usměrňovat a kultivovat charakterové a volní vlastnosti, rozvíjet osobní přednosti, překovávat osobní nedostatky a pěstovat zdravou sebedůvěru.*
- *Žák posoudí vliv osobních vlastností na dosahování individuálních i společenských cílů, objasní význam vůle při dosahování cílů a překonání překážek.“* (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk jako jedinec**:

- *„podobnost a odlišnost lidí – projevy chování, rozdíly v prožívání, myšlení a jednání; osobní vlastnosti, dovednosti a schopnosti, charakter; vrozené předpoklady, osobní potenciál*
- *vnitřní svět člověka – vnímání, prožívání, poznávání a posuzování skutečnosti, sebe i druhých lidí“* (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Osobnostní rozvoj*
- *Sociální rozvoj*

- *Morální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Kulturní difference*
- *Lidské vztahy*
- *Etnický původ*
- *Multikulturalita*
- *Princip sociálního smíru a solidarity* (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá kupevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj, ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce

- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Zkoumaná kompetence sociální a personální je rozvíjena zejména ve skupinové formě výuky a práci ve dvojici. V rámci skupiny žáci řeší zadané úkoly, přičemž mají rozdělené role, díky nimž je práce ještě více zkvalitněna. Žák vnáší nové myšlenky a zkušenosti, které přispívají ke splnění daného úkolu. Následně své nápady diskutují ve třídě a společně přistupují na různá řešení. Práce ve dvojici vede například k pozitivní představě o svém spolužákovi, která se projevuje v odhalení jeho schopností, dovedností a postojů.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- „Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.
- Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu.
- Žák se rozhoduje zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo.
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Kompetence občanská je rozvíjena zejména úkoly v rámci metody inscenační a situační. Žáci mají za úkol, aby se vcítili do zadaných rolí. Snaží se rozpoznat fyzické i psychické konfliktní jednání vedoucí k útlaku a hrubému zacházení a nacházet cestu následného řešení.

Vzhledem ke zkoumané kompetenci se objevují úkoly zaměřené na respekt k druhému a pochopení základních principů morálních a právních norem.

Příloha P: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Nová škola 8. r.)

Název učebnice

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 8. ročník základní školy a tercie víceletého gymnázia*. 5. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2017. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-924-1.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 8. ročník základní školy a tercie víceletého gymnázia se skládá ze čtyř témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly, které se dále člení na různé podkapitoly.

Obsažená témata:

- **Člověk jako osobnost**
- **Člověk mezi lidmi**
- **Člověk, láska a manželství**
- **Člověk ve státě**

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* je rozvíjen v tematickém celku **Člověk jako osobnost** v kapitole **Já jsem já**, která blíže popisuje duševní vlastnosti, jako jsou temperament, schopnosti, charakter a vůle (podkapitola **Duševní vlastnosti osobnosti**). Nejčastější motivy jednání člověka, které nás nutí jednat a chovat se určitým způsobem, jsou charakterizovány v podkapitole **Potřeby, zájmy, hodnoty**. Podkapitoly **Jak se vidím já** a **Jak mě vidí ostatní** se věnují sebepoznání, jakožto důležitému faktoru při kontaktu s ostatními lidmi. Následující kapitola nese název **Já, moje pocity a emoce** (podkapitoly **Pocity, City, (emoce), Rozdělení citů z hlediska intenzity a délky trvání**). V určitých situacích je potřebné umět své city ovládat, což je blíže vysvětleno v podkapitole **Jak ovládat své city**. Stres jakožto součást našeho každodenního života má různé projevy, které mohou mít za následek konfliktní situace (podkapitola **Jak zvládat náročné životní situace**). Kapitola **Já, moje smysly a paměť** se věnuje smyslům, díky nimž jsme schopni vnímat a poznávat okolní svět (podkapitola **Smysly**). Získané informace dále zpracovává mozek. Za pomoci paměti si je následně ukládá, vybavuje a dále využívá (podkapitola **Paměť**). Kapitola **Já a životní styl** nám přibližuje, jak se životní styl od archaické společnosti až po postmoderní společnost změnil (podkapitoly **Životní styl a Životní styl v minulosti a dnes**). Nejceněnější je pro člověka zdraví, které by si měl udržovat zdravým životním stylem, ke kterému patří nejenom správné stravovací návyky a dostatek spánku, ale především sociální zdraví v rodině, v práci i ve společnosti.

(podkapitola **Zdravý životní styl**). Vymezení pojmu závislost a výčet návykových látek spolu s ostatními druhy závislostí, které mají negativní vliv na člověka a jeho okolí, popisuje podkapitola **Závislost**.

V tematickém celku **Člověk mezi lidmi** se kapitola **Lidská setkání** zabývá respektem odlišností vůči ostatním lidem ve společnosti, specifikuje pojmy jako je tolerance, konsenzus, kompromis a stereotyp (podkapitola **Všichni jsme lidé, ale jsme různí**). Kapitola **Vztahy mezi lidmi** rozlišuje druhy mezilidských vztahů z různých úhlů pohledu (podkapitola **Mezilidské vztahy**) a objasňuje pojmy autorita, solidarita, altruismus a egoismus (podkapitoly **Autorita, Solidarita a Altruismus a Egoismus**). Kapitola **Chování v konfliktních situacích** definuje pojem konflikt, jeho fáze a popisuje nejvhodnější jednání v případě střetových situací (podkapitoly **Co je konflikt, Fáze konfliktu a Jednání v konfliktních situacích**).

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* se odráží i v tematickém celku Člověk, láska, manželství. Během dospívání dochází k výrazným tělesným, duševním i sociálním změnám. Příchod první lásky a sexuálního zážitku popisují podkapitoly **Zamilovanost a láska** a **Sex** (kapitola **Láska**). Sexuální orientace je vrozená a společnost by ji měla respektovat (podkapitoly **Heterosexuality a homosexuality** a **Sexuální identita**). Kapitola **Manželství – základ rodiny** popisuje vznik manželství, které s sebou přináší nutnost vzájemné tolerance a důvěry. Ve svých podkapitolách se věnuje úskalím, která se mohou mezi manželi objevit (podkapitoly **Založení rodiny, Neshody v manželství a Rozvod**). Příchod dítěte na svět nese velkou zodpovědnost, které by si budoucí rodiče měli být vědomi (kapitola **Vznik lidského života**). Vznik lidského života, odpovídající chování těhotné matky a náhradní péče jsou popsány v podkapitolách **Jak vzniká lidský život, Jak se chovat v těhotenství** a **Náhradní výchova**. Možnosti chráněného pohlavního styku jsou uvedeny v podkapitole **Antikoncepce** (kapitola **Metody antikoncepce**). K sexuálnímu životu bychom měli přistupovat zodpovědně. Téma blíže rozvíjí podkapitoly **Co vše patří k zodpovědnému sexu** a **Pohlavní choroby a jejich příznaky** (kapitola **Nebezpečí sexuálního života**).

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk ve společnosti

- Člověk jako jedinec

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu

Člověk ve společnosti jsou:

- „Žák zhodnotí a na příkladech doloží význam vzájemné solidarity mezi lidmi, vyjádří své možnosti, jak může v případě potřeby pomáhat lidem v nouzi a jak pomoci v situacích ohrožení.
- Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem.
- Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám.
- Žák rozpoznává netolerantní projevy, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti.
- Žák posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk ve společnosti**:

- „**lidská setkání** – lidská solidarita, pomoc lidem v nouzi
- **vztahy mezi lidmi** – osobní a neosobní vztahy, mezilidská komunikace; konflikty v mezilidských vztazích, problémy lidské nesnášenlivosti“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu

Člověk jako jedinec jsou:

- „Žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života.
- Žák posoudí vliv osobních vlastností na dosahování individuálních i společenských cílů, objasní význam vůle při dosahování cílů a překonávání překážek.
- Žák rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání.

- *Žák popíše, jak lze usměrňovat a kultivovat charakterové a volní vlastnosti, rozvíjet osobní přednosti, překonávat osobní nedostatky a pěstovat zdravou sebedůvěru“* (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk jako jedinec**:

- *„podobnost a odlišnost lidí – projevy chování, rozdíly v prožívání, myšlení a jednání; osobní vlastnosti, dovednosti a schopnost, charakter; vrozené předpoklady, osobní potenciál*
- *vnitřní svět člověka – vnímání, prožívání, poznávání a posuzování skutečnosti, sebe i druhých lidí, systém osobních hodnot, sebehodnocení; stereotypy v posuzování druhých lidí“* (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Osobnostní rozvoj*
- *Sociální rozvoj*
- *Morální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Lidské vztahy*
- *Etnický původ*
- *Princip sociálního smíru a solidarity* (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*

- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

V rámci rozvoje zkoumané sociální a personální kompetence obsahuje daná učebnice úkoly zaměřené zejména na práci ve dvojici a ve skupině. Žáci řeší problémy nebo otázky, na které se společně snaží nalézt odpověď. Role ve skupině jsou přiděleny tak, aby každý pracoval na částech, které do sebe zapadají a společně vytvoří celek. Následně vše prodiskutují ve třídě, přičemž se navzájem respektují. Učebnice rozvíjí i pozitivní představu žáka o sobě samém.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák se rozhoduje zodpovědně podle dané situace, poskytuje dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích ohrožujících život a zdraví člověka“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Občanská kompetence je rozvíjena v úkolech, které jsou zaměřeny zejména na práci ve skupině a ve dvojici. Žáci se mohou za pomoci metod inscenačních a situačních vcítit do zadaných rolí a řešit tak různá hlediska řešení sporů. Dále diskutují o chování a pomoci, kterou by poskytli, pokud by byli svědky takového konfliktního jednání.

Příloha Q: Kompetenční okruh: Etika: já, ty, on (Nová škola 9. r.)

Název učebnice

LAICMANOVÁ, A. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 9. ročník základní školy nebo pro odpovídající ročník víceletého gymnázia*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-835-0.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia se skládá z pěti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- **Člověk a náboženství**
- **Moje budoucnost**
- Finanční gramotnost
- Národní hospodářství
- Mezinárodní spolupráce

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* je rozvíjen v tématu **Člověk a náboženství**. Ve světě se setkáváme s lidmi, kteří mohou být odlišného náboženského vyznání a jejich přesvědčení nemusí vždy korespondovat s tím naším. Měli bychom si však uvědomit následky náboženských válek, které způsobila ve většině případů pouhá netolerance jiného vyznání (rozvíjí kapitola **Náboženství a náboženská tolerance**, podkapitoly **Náboženství**, **Náboženská tolerance**).

Kompetenční okruh je dále rozvíjen v tématu **Moje budoucnost** (kapitola **Než se rozhodnu**). Vlastnosti a typy temperamentu, které ovlivňují chování člověka, jsou popsány v podkapitole **Osobnost**. Následující podkapitoly řeší sny a zájmy, které mohou sloužit jako vodítko pro výběr budoucího povolání (podkapitoly **Sny** a **Zájmy**). Kapitola **Volba povolání** přibližuje aspekty, které si žák musí při výběru uvědomit. Pokud si je žák vědom, jakým směrem se vydá, zajímá se o typy škol (kapitola **Volba střední školy**). Další podkapitola **Kdo mi poradí, co mi pomůže** uvádí výčet odborných pracovníků (tzv. pomáhající profese), na které se žák může obrátit, pokud si s výběrem střední školy neví rady. Jak by se měl žák chovat a jaké záležitosti předchází nástupu do práce, popisuje kapitola **Nástup do zaměstnání**, podkapitola **Žádost o zaměstnání**.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Etika: já, ty, on* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk ve společnosti
- Člověk jako jedinec

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk ve společnosti** jsou:

- „Žák uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích.
- Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám“ (RVP ZV, 2017, s. 57, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk ve společnosti**:

- „**vztahy mezi lidmi** – osobní a neosobní vztahy, lidská komunikace
- **zásady lidského soužití** – svoboda a vzájemná závislost“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Etika: já, ty, on* v tematickém okruhu **Člověk jako jedinec** jsou:

- „Žák objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života.
- Žák posoudí vliv osobních vlastností na dosahování individuálních i společenských cílů, objasní význam vůle při dosahování cílů a překonávání překážek.
- Žák rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání.
- Žák popíše, jak lze usměrňovat a kultivovat charakterové a volní vlastnosti, rozvíjet osobní přednosti, překovávat osobní nedostatky a pěstovat zdravou sebedůvěru“ (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk jako jedinec**:

- *„podobnost a odlišnost lidí – osobní vlastnosti, dovednosti a schopnosti, charakter; vrozené předpoklady, osobní potenciál*
- *osobní rozvoj – životní cíle, plány, životní perspektivy, adaptace na životní změny, sebezměna; aktivity“* (RVP ZV, 2017, s. 58, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Osobnostní rozvoj*
- *Sociální rozvoj*
- *Morální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Multikulturalita* (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Zkoumaná kompetence je obsažena v úkolech, které jsou zaměřené na všechny organizační formy výuky (skupinová, práce ve dvojici, frontální). Žáci společně řeší zadané otázky. Přitom každý vnáší a obohacuje skupinu o své nápady a praktické zkušenosti. V rámci třídy probíhá diskuse, při níž se žáci vzájemně respektují. V rámci rozhodování se pro budoucí povolání si žák sestaví výčet schopností a dovedností, které podpoří jeho sebedůvěru. Vzhledem ke kompetenčnímu okruhu je žádoucí zabývat se i profesní etikou.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- „*Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí*“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

V rámci zkoumané kompetence občanské za pomoci metod inscenačních a situačních se žáci vcítí do daných rolí. Možnosti jsou následně prodiskutovány ve třídě a žáci společně naleznou takovou modelovou situaci, která je dle jejich úsudku správná.

Příloha R: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Fraus 6. r.)

Název učebnice

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-397-9.

JANOŠKOVÁ, D. a kol. *Občanská výchova 6: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-402-0.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá z deseti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- Člověk v rytmu času
- Kalendář
- **Domov je tam, kde...**
- Rodinný život
- **Má vlast**
- Z historie
- **Miniúvod do lidských práv**
- Život ve škole
- **Osobní bezpečí**
- První pomoc

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* je rozvíjen v tématu **Domov je tam, kde....** Nejprve popisuje vzhled obce, její působnosti a výkon činností, které je obec povinná jak ze zákona, tak i v jejím zájmu vykonávat (kapitoly **Obec** a **Obecní řízení**).

V rámci tematického celku **Má vlast** kapitola **Česká republika – demokratický právní stát** popisuje základní činnosti moci zákonodárné, výkonné a soudní včetně institucí, které do nich spadají.

Tematický celek **Miniúvod do lidských práv** vysvětluje princip a význam lidských práv (kapitoly **Všichni jsme lidé**, **První krok k lidským právům**, **Dvě strany mince**, **Moje práva-tvoje práva**).

Poslední téma, ve kterém se objevuje zkoumaný kompetenční okruh, je **Osobní bezpečí**. Týká se omezování osobní svobody a možných trestů.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematickém okruhu:

- **Člověk, stát a právo**

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Člověk, stát a právo** jsou:

- „Žák rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu.
- Žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů.
- Žák přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod, rozumí povinností občana při zajišťování obrany státu“ (RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk, stát a právo**:

- **„právní základy státu** – složky státní moci, jejich orgány a instituce
- **státní správa a samospráva** – orgány a instituce státní správy a samosprávy, jejich úkoly
- **principy demokracie** – znaky demokratického způsobu rozhodování a řízení státu
- **lidská práva** – základní lidská práva, práva dítěte, jejich ochrana; poškozování lidských práv, šikana, diskriminace“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Osobnostní rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát*
- *Formy participace občanů v politickém životě* (RVP ZV, 2017, s. 131, [online]).

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Lidské vztahy*
- *Etnický původ* (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druhé lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. S ohledem na zkoumanou kompetenci se objevují úkoly zaměřené na skupinovou formu výuky a práci ve dvojici. Metody jsou velice rozmanité např.

brainstorming, myšlenková mapa, řízená diskuse nebo argumentační cvičení. Žáci se učí ve skupinách efektivně pracovat podle daných rolí, na kterých se společně domluví.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje se povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy.*
- *Žák se rozhoduje zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Vzhledem ke zkoumané kompetenci se objevují úkoly zaměřené na respekt k druhému a pochopení základních principů morálních a právních norem. Díky práci ve dvojici a skupinové práci se rovněž žáci učí respektovat názory a nápady ostatních. Cvičení napomáhají zamýšlet se nad problematickými situacemi. Žáci se nejprve vžijí do dané role, poté se pokusí vznést konečné stanovisko.

Příloha S: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Fraus 7. r.)

Název učebnice

BROM, M. a kol. *Občanská výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-807238-879-0.

BROM, M. a kol. *Občanská výchova 7: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-880-6.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 7. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá ze sedmi témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- Život mezi lidmi
- Člověk a kultura
- Přírodní a kulturní bohatství
- Majek v našem životě
- Řízení společnosti
- Svět kolem nás
- Lidská práva

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* je rozvíjen v tématu **Řízení společnosti**. Konkrétně je mu věnována kapitola **Stát**, která uvádí funkce a formy státu. V následující kapitole **Cesta k demokracii** jsou popsány její principy. Jak fungují volby do parlamentu, obecního úřadu, evropského parlamentu a jaké druhy volebního práva máme, popisuje kapitola **Volby**. Lidé se mohou participovat zřízením různých neziskových organizací, občanských sdružení aj., což je také jeden z principů demokracie (kapitola **Začlenění se do veřejného života**).

Cíle zřízení Evropské unie, členské státy nebo výhody a nevýhody uvádí kapitola **Spolupráce mezi zeměmi Evropy**, která je součástí tematického celku **Svět kolem nás**. Kapitola Mezinárodní organizace a aliance uvádí přínosy mezinárodních organizací, jako jsou OSN a NATO.

Poslední téma věnované zkoumanému kompetenčnímu okruhu nese název **Lidská práva**. V kapitole **Lidská práva v dokumentech** jsou uvedeny nejvýznamnější prameny ochrany lidských práv.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk, stát a právo
- Mezinárodní vztahy, globální svět

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Člověk, stát a právo** jsou:

- „Žák rozlišuje nejčastější typy a formy států a na příkladech porovná jejich znaky.
- Žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů.
- Žák vyloží smysl voleb do zastupitelstev v demokratických státech a uvede příklady, jak mohou výsledky voleb ovlivňovat každodenní život občanů.
- Žák přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod, rozumí povinnostem občana při zajišťování obrany státu“
(RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- **„právní základy státu** – znaky státu, typy a formy státu
- **principy demokracie** – znaky demokratického způsobu rozhodování a řízení státu; politický pluralismus, sociální dialog a jejich význam; význam a formy voleb do zastupitelstev
- **lidská práva** – základní lidská práva, úprava lidských práv a práv dětí v dokumentech; poškozování lidských práv“ (RVP ZV, 2017, s 61, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Mezinárodní vztahy, globální svět** jsou:

- „Žák popíše vliv začlenění ČR do EU na každodenní život občanů, uvede příklady práv občanů ČR v rámci EU i možných způsobů jejich uplatňování.

- *Žák uvede některé významné mezinárodní organizace a společenství, k nimž má vztah ČR, posoudí jejich význam ve světovém dění a popíše výhody spolupráce mezi státy, včetně zajišťování obrany státu a účasti v zahraničních misích“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).*

Uvedené výstupy se odrážejí v učivu tematického okruhu **Mezinárodní vztahy, globální svět:**

- *„evropská integrace – podstata, význam, výhody; Evropská unie a ČR*
- *mezinárodní spolupráce – ekonomická, politická a bezpečnostní spolupráce mezi státy, její výhody; významné mezinárodní organizace“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).*

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).*

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát*
- *Formy participace občanů v politickém životě*
- *Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování (RVP ZV, 2017, s. 131, [online]).*

V průřezovém tématu **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Jsme Evropané (RVP ZV, 2017, s. 133, [online]).*

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Kulturní diference*
- *Lidské vztahy*
- *Etnický původ*
- *Multikulturalita*
- *Princip sociálního smíru a solidarity (RVP ZV, 2017, s. 135, [online]).*

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.
- Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá kupevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.
- Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.
- Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. S ohledem na zkoumanou kompetenci se objevují aktivity zaměřené zejména na skupinovou formu výuky a práci ve dvojici. Výrazné zastoupení mají metody pětilístek, diskuse, argumentační cvičení, inscenační metoda nebo projektová metoda.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- „Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.
- Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Vzhledem ke zkoumané kompetenci se objevují úkoly zaměřené na respekt k druhému a pochopení základních principů morálních a právních norem. Díky práci ve dvojici a skupinové práci se rovněž žáci učí respektovat názory a nápady ostatních, dohodnout se na kompromisu. Nalezneme metody inscenační, s jejichž pomocí se mohou žáci vcítit do dané role a přiblížit si tak problematickou situaci. Dále jsou tu například řízené diskuse, argumentační cvičení nebo brainstorming. Žáci jsou vedeni k pochopení smyslu participace občana ve volbách do institucí, *kde se rozhoduje o světě kolem mě*.

Příloha T: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Fraus 8. r.)

Název učebnice

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-899-8.

KRUPOVÁ, T. a kol. *Občanská výchova 8: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-900-1.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 8. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá ze šesti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- Osobnost
- Psychické procesy a stavy
- Člověk v sociálních vztazích
- Hospodaření
- **Právní minimum**
- **Základy práva v České republice**

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* je rozvíjen v tématu **Právní minimum**. Konkrétně se mu věnuje kapitola **Pravidla jsou všude kolem nás**. Zabývá se pojmy, jako jsou morální a právní normy. Následující kapitola **Právo tvoří systém** rozlišuje právní normy dle právního předpisu a odvětví. Dále uvádí rozdělení práva na soukromé a veřejné. Kapitola **Právní vztahy** pomáhá objasnit pojem právní vztah a jeho účastníci, způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům.

Ústavní zákony jsou vymezeny v rámci tematického celku **Základy práva v České republice (kapitola Ústavní zákony)**. Následující kapitoly se věnují moci zákonodárné, výkonné a soudní. Uvádí příslušné instituce, jejich činnost, počet členů, způsob jejich volby atd. (kapitoly **Moc zákonodárná, Moc výkonná, Moc soudní**). Kapitola **Listina základních práv a svobod** uvádí význam jednotlivých práv a jak se jich můžeme domáhat. Hlavními účastníky politiky jsou v demokratické společnosti politické strany, jejich úlohu popisuje kapitola **Politika**. Poslední kapitola zabývající se zkoumaným kompetenčním okruhem nese název **Evropská unie a právo**. Uvádí výčet nejdůležitějších orgánů Evropské unie.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk, stát a právo
- Mezinárodní vztahy, globální svět

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Člověk, stát a právo** jsou:

- „Žák rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu.
- Žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů.
- Žák vyloží smysl voleb do zastupitelstev v demokratických státech a uvede příklady, jak mohou výsledky voleb ovlivňovat každodenní život občanů.
- Žák přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod, rozumí povinnostem občana při zajišťování obrany státu.
- Žák objasní význam právní úpravy důležitých vztahů – vlastnictví, pracovní poměr, manželství.
- Žák provádí jednoduché právní úkony a chápe jejich důsledky, uvede příklady některých smluv upravujících občanskoprávní vztahy – osobní přeprava, koupě, oprava či pronájem věci.
- Žák dodržuje právní ustanovení, která se na něj vztahují, a uvědomuje si rizika jejich porušování.
- Žák rozpozná protiprávní jednání, rozliší přestupek a trestný čin, uvede jejich příklady“ (RVP ZV, 2017, s 60, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- „**právní základy státu** – Ústava ČR; složky státní moci, jejich orgány a instituce

- **principy demokracie** – znaky demokratického způsobu rozhodování a řízení státu; politický pluralismus, sociální dialog a jejich význam; význam a formy voleb do zastupitelstev
- **lidská práva** – základní lidská práva, jejich ochrana; úprava lidských práv v dokumentech; poškozování lidských práv
- **právní řád České republiky** – význam a funkce právního řádu, orgány právní ochrany občanů, soustava soudů; právní norma, předpis
- **právo v každodenním životě** – význam právních vztahů; důležité právní vztahy a závazky z nich vyplývající“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Mezinárodní vztahy, globální svět** jsou:

- „Žák popíše vliv začlenění ČR do EU na každodenní život občanů, uvede příklady práv občanů ČR v rámci EU i možných způsobů jejich uplatňování“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Mezinárodní vztahy, globální svět**:

- „**evropská integrace** – podstata, význam, výhody; Evropská unie a ČR“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát*
- *Formy participace občanů v politickém životě*
- *Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování* (RVP ZV, 2017, s. 131, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.
- Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.
- Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.
- Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Aktivita jsou zaměřeny více na samostatnou práci žáků, ale nalezneme i práci ve skupině či ve dvojici. Vzhledem ke zkoumané kompetenci jsou obsaženy metody diskusní, inscenační nebo myšlenková mapa. Diskuse se objevuje jak ve skupině, tak i v celé třídě. Žáci se díky ní učí přijímat názory a různá hlediska ostatních.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- „Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.
- Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Vzhledem ke zkoumané kompetenci se objevují úkoly zaměřené na respekt k druhému a pochopení základních principů morálních a právních norem. Díky práci ve dvojici a skupinové práci se rovněž žáci učí respektovat názory a nápady ostatních. Cvičení napomáhají zamýšlet se nad problematickými situacemi. Objevují se metody inscenační, díky nimž si žáci mohou vyzkoušet roli právníků, soudců či svědků, tím se pokusit vžít do role ostatních a nahlížet na problém z různých úhlů pohledu. Jsou vedeni k pochopení smyslu participace občana ve volbách do institucí, *kde se rozhoduje o světě kolem mě*.

Příloha U: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě Fraus 9. r.)

Název učebnice

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-012-3.

URBAN, M. a kol. *Občanská výchova 9: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia: [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-013-0.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia se skládá ze sedmi témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- **Občanství aneb Kam patřím, kde jsem doma**
- **Občan a právo**
- **Právní ochrana**
- **Volba povolání**
- Hospodaření
- Rodina a zákony
- Globální svět
- Životní perspektivy aneb co tě čeká

Zkoumaný kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* rozvíjí téma **Občanství aneb Kam patřím, kde jsem doma**. Kapitola **Občanem své obce** se zabývá představiteli a fungováním obce. Následující kapitola **Náš úředník, náš pán** uvádí úřady, na které se můžeme v případě řešení konkrétní situace obrátit. Jak získat státní občanství a jaká práva a povinnosti občan má, obsahuje kapitola **Občanem svého státu**. Každý občan státu, který je součástí Evropské unie, se stává současně občanem Evropské unie (kapitola **Občanem Evropské unie**). Demokratické zřízení dovoluje občanům projevit svůj vlastní postoj a názor. Jakými prostředky toho lze dosáhnout uvádí kapitola **Občan, nebo ovčan?**.

Právní řád zkoumá kapitola **Odvětví práva v České republice** v rámci tematického celku **Občan a právo**. Následující kapitola **Občanské právo v systému práva** popisuje jak občanské právo, tak i jednotlivé složky, které upravuje (**Vlastnictví zavazuje, Ochrana**

majetku). Kapitola **Uzavíráme smlouvy** se zabývá právy a povinnostmi účastníků. Dále uvádí nejčastější typy smluv.

Kdo chrání naše práva a povinnosti a na koho se můžeme v případě poškození obrátit, upravuje kapitola **Orgány právní ochrany a sankce, které ukládají** v rámci tematického celku **Právní ochrana**. Správní úřady rozhodují o právech a povinnostech ve správním řízení (kapitola **Správní řízení**). Kapitola **Přestupky** uvádí rozdíl mezi přestupkem a trestním činem. Dále charakterizuje orgány, které se přestupky zabývají. Následující kapitoly popisují výčet trestných činů a následující postup trestního řízení (kapitoly **Trestní právo – trestné činy**, **Trestní právo – mladiství a děti mladší 15 let**, **Trestní právo – trestní řízení**).

Jaké náležitosti musí pracovní smlouva obsahovat, aby byla platná, uvádí kapitola **Pracovní smlouva** v tematickém celku **Volba povolání**.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk, stát a právo
- Mezinárodní vztahy, globální svět

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Člověk, stát a právo** jsou:

- *„Žák rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu.*
- *Žák přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod, rozumí povinnostem občana při zajišťování obrany státu.*
- *Žák objasní význam právní úpravy důležitých vztahů – vlastnictví, pracovní poměr, manželství.*
- *Žák provádí jednoduché právní úkoly a chápe jejich důsledky, uvede příklady některých smluv upravující občanskoprávní vztahy – osobní přeprava, koupě oprava či pronájem věci.*

- *Žák dodržuje právní ustanovení, která se na něj vztahují, a uvědomuje si rizika jejich porušování.*
- *Žák rozlišuje a porovnává úkoly orgánů právní ochrany občanů, uvede příklady jejich činnosti a spolupráce při postihování trestných činů.*
- *Žák rozpozná protiprávní jednání, rozliší přestupek a trestný čin, uvede jejich příklady“ (RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).*

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk, stát a právo:**

- *„**státní správa a samospráva** – orgány a instituce státní správy a samosprávy, jejich úkoly*
- ***právní řád České republiky** – význam, funkce právního řádu, orgány ochrany občanů, právní norma předpis*
- ***protiprávní jednání** – druhy a postihy protiprávního jednání, trestní postižitelnost, porušování práv k duševnímu vlastnictví*
- ***právo v každodenním životě** – význam právních vztahů; důležité právní vztahy a závazky z nich vyplývající; základní práva spotřebitele; styk s úřady“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).*

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Mezinárodní vztahy, globální svět** jsou:

- *„Žák popíše vliv začlenění ČR do EU na každodenní život občanů, uvede příklady práv občanů ČR v rámci EU i možných způsobů jejich uplatnění“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).*

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Mezinárodní vztahy, globální svět:**

- *„**Evropská integrace** – podstata, význam, výhody; Evropská unie a ČR“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).*

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *„**Sociální rozvoj**“ (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).*

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- „*Občan, občanská společnost a stát*“ (RVP ZV, 2017, s. 131, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- „*J sme Evropané*“ (RVP ZV, 2017, s. 133, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- „*Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Aktivita jsou zaměřeny z velké části na skupinovou formu výuky a práci ve dvojici vedoucí k upevňování vztahů. Objevují se inscenační metody, diskusní metody, argumentační cvičení či brainstorming. Úkoly jsou různě členěné, obsahují i spoustu dílčích úkolů, kde se dají velmi dobře uplatnit role ve skupině.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu" (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Učebnice obsahuje úkoly, které jsou dále rozvíjeny nebo doplněny o další nápady a návrhy v příručce pro učitele. Vzhledem ke zkoumané kompetenci se objevují úkoly zaměřené na uvědomování si svých práv a povinností a orientaci v právních odvětvích. S pomocí inscenační metody se žáci mohou vcítit do různých rolí a vyzkoušet si přehrát různé situace. Dále se objevují metody diskusní, brainstorming nebo argumentační cvičení směřující k vnímání sebe sama jako aktivního občana svého státu i Evropské unie.

Příloha V: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Nová škola 6. r.)

Název učebnice

SKÁČELOVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2017. ISBN 978-80-7289-886-2.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia se skládá ze čtyř témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly, které se dále člení na různé podkapitoly.

Obsažená témata:

- Život v čase
- Život v rodině
- Život mezi lidmi
- **Místo, kde žiji**

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* je rozvíjen v tematickém celku **Místo, kde žiji** v podkapitole **Obecní samospráva**, která je obsažena v kapitole **Žiji v obci**. Dozvídáme se o důležitých orgánech a činnostech, které jsou zapotřebí ke správnému fungování obce. Podkapitola **Krajská samospráva**, která je součástí kapitoly **Žiji v kraji**, se zaměřuje na základní správní rozčlenění území České republiky a působnost úřadů. Poslední kapitola (**Žiji v Evropě a ve světě**) zabývající se zkoumaným kompetenčním okruhem objasňuje téma Evropská Unie (podkapitola **Evropská Unie (EU)**). Vymezuje její hlavní principy, orgány, měnu. Podkapitola **Organizace spojených národů (OSN)** uvádí jak cíle OSN, tak i centra působnosti.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk, stát a právo
- Mezinárodní vztahy, globální svět

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Člověk, stát a právo** jsou:

- „Žák rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu.
- Žák vyloží smysl voleb do zastupitelstev v demokratických státech a uvede příklady, jak mohou výsledky voleb ovlivňovat každodenní život občanů“ (RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).

Uvedené výstupy se odrážejí v učivu tematického okruhu **Člověk, stát a právo**:

- „**státní správa a samospráva** – orgány a instituce státní správy a samosprávy, jejich úkoly
- **principy demokracie** – význam a formy voleb do zastupitelstev“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Mezinárodní vztahy, globální svět** jsou:

- „Žák popíše vliv začlenění ČR do EU na každodenní život občanů, uvede příklady práv občanů ČR v rámci EU i možných způsobů jejich uplatňování.
- Žák uvede některé významné mezinárodní organizace a společenství, k nimž má vztah ČR, posoudí jejich význam ve světovém dění a popíše výhody spolupráce mezi státy, včetně zajišťování obrany státu a účasti v zahraničních misích“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).

Uvedené výstupy se odrážejí v učivu tematického okruhu **Mezinárodní vztahy, globální svět**:

- „**evropská integrace** – podstata, význam, výhody
- **mezinárodní spolupráce** - bezpečnostní spolupráce mezi státy, její výhody, významné mezinárodní organizace“ (OSN) (RVP ZV, 2017, s. 61, [online])

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Formy participace občanů v politickém životě* (RVP ZV, 2017, s. 131, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Jsme Evropané* (RVP ZV, 2017, s. 133, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druhé lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Zkoumaná sociální a personální kompetence je rozvíjena zejména ve skupinové formě výuky a prací ve dvojici. Úkolem jednotlivých skupin či dvojic je vyřešit zadané otázky, v rámci kterých nalézáme propojení s praktickým životem, jež jsou situace, se kterými se žáci mohou

běžně setkávat. Své zážitky a znalosti, které žáci přinesli do skupiny, často poté prodiskutují i v rámci celé třídy. Vnímají tak názory ostatních, které se mohou ze zkušenosti lišit.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- „Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.
- Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Úkoly napomáhají k rozvoji kompetence občanské zejména směřováním k respektu k druhému a k pochopení základních principů morálních i právních norem a uvědomění si sebe sama jako občana obce, kraje, státu, Evropy, Země. Zastoupena je metoda diskuze, brainstorming nebo metoda inscenační. Žáci se vcítí do dané situace a na základě toho shromažďují nápady na její realizaci nebo odůvodnění. Pomocí metody diskuse dané návrhy konstruktivně řeší.

Příloha X: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě (Nová škola 7. r.)

Název učebnice

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-852-7.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia se skládá z pěti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly, které se dále člení na různé podkapitoly.

Obsažená témata:

- **Kam patřím**
- **Já a společenský systém**
- Já a okolní svět
- Já a hospodaření
- **Obrana státu**

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* je obsažen v tematickém okruhu **Kam patřím** v kapitole **Pravidla chování**, která ve své podkapitole **Mají pravidla smysl?** definuje základní typy pravidel chování. Bližší popis následuje v podkapitolách **Právní normy (zákony)**, **Morální pravidla** a **Společenská pravidla**. Důsledky prohřešků proti slušnému chování uvádí podkapitola **Důsledky porušování pravidel a norem**.

V tematickém celku **Já a společenský systém** v kapitole **Česká republika – stát, ve kterém žiji** se učebnice věnuje sledovanému kompetenčnímu okruhu ve svých podkapitolách **Česká republika – demokratický stát** a **Prezidenti v české historii**. Řeší rozdělení státní moci, činnosti institucí a volební systém. Pravidla, která ochraňují základní lidské potřeby, rozvíjí kapitola **O lidských právech**. Obsahuje podkapitoly (**Základní lidská práva**, **Všeobecná deklarace lidských práv**, **Listina základních práv a svobod v České republice**, **Zvláštní (specifická) lidská práva**, **Právo znamená i povinnost**, **Porušování lidských práv**, **Kde se můžeme domáhat lidských práv**, **Postihy za porušování lidských práv**), které charakterizují jak podstatu základních lidských práv, tak i postihy za jejich nedodržování.

Obrana státu patří k základnímu poslání státu, ale svůj díl odpovědnosti nesou také samotní občané.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematickém okruhu:

- Člověk, stát a právo

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Člověk, stát a právo** jsou:

- „Žák rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě státu.
- Žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů.
- Žák přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod, rozumí povinnostem občana při zajišťování obrany státu.
- Žák rozpozná protiprávní jednání, rozliší přestupek a trestný čin, uvede jejich příklady.
- Žák dodržuje právní ustanovení, která se na něj vztahují, a uvědomuje si rizika jejich porušování.
- Žák rozlišuje a porovnává úkoly orgánů právní ochrany občanů, uvede příklady jejich činnosti a spolupráce při postihování trestných činů“ (RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- **„právní základy státu** – znaky státu, složky státní moci, jejich orgány a instituce,
- **principy demokracie** – znaky demokratického způsobu rozhodování a řízení státu, politický pluralismus, sociální dialog a jejich význam
- **lidská práva** – základní lidská práva, práva dítěte, jejich ochrana; úprava lidských práv a práv dětí v dokumentech; poškozování lidských práv, šikana, diskriminace
- **právní řád České republiky** – význam a funkce právního řádu, orgány právní ochrany občanů, soustava soudů, právní norma, předpis, publikování právních předpisů
- **protiprávní jednání** – druhy a postihy protiprávního jednání včetně korupce, trestná postizitelnost“ (RVP ZV, 2017, s 61, [online]).

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát*
- *Formy participace občanů v politickém životě*
- *Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování* (RVP ZV, 2017, s. 131, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá ku pevnování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce

- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Zkoumaná sociální a personální kompetence je rozvíjena zejména ve formách skupinové výuky nebo prací ve dvojici. Žáci mají s pomocí dosavadních znalostí a zkušeností popsat svými slovy jednotlivé pojmy, které budou následně ve třídě prodiskutovány s tím, že se respektují navzájem v rámci dobrých mezilidských vztahů.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Kompetence občanská je rozvíjena zejména úkoly v rámci metody inscenační a situační. Žáci mají za úkol, aby se vcítili do zadaných rolí. Sestaví různé návrhy na vyřešení situace. Sehraji ve skupině scénky, které mají vyobrazit různé úhly pohledu na daný problém.

Vzhledem ke zkoumané kompetenci se objevují úkoly zaměřené na respekt k druhému a pochopení základních principů morálních a právních norem. Díky práci ve dvojici a skupinové práci se rovněž žáci učí respektovat názory a nápady ostatních.

Příloha Y: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě

(Nová škola 8. r.)

Název učebnice

LUNEROVÁ, J. a kol. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 8. ročník základní školy a tercie víceletého gymnázia*. 5. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2017. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-924-1.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 8. ročník základní školy a tercie víceletého gymnázia se skládá ze čtyř témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly, které se dále člení na různé podkapitoly.

Obsažená témata:

- Člověk jako osobnost
- Člověk mezi lidmi
- Člověk, láska a manželství
- **Člověk ve státě**

Kompetenční okruh je rozvíjen v celém tematickém celku **Člověk ve státě**. Kapitola **Stát – jeho funkce a typy** obsahuje podkapitolu **Funkce státu**, která se věnuje jak vnitřním, tak i vnějším funkcím státu. Výčet typů států uvádí stejnojmenná podkapitola (**Typy států**). Následující podkapitoly **Státy podle formy vlády (státního zřízení)**, **Státy podle způsobu vlády** a **Státy podle správního uspořádání** jednotlivé typy blíže popisují. Kapitola **O demokracii** charakterizuje základní principy demokratického systému (podkapitola **Co je demokracie**) včetně volební gramotnosti (podkapitola **Demokratické volby v České republice**) a fungování politických stran ve státě (podkapitola **Politické strany**). Kapitola **Já – občan** uvádí podmínky, jejichž splnění vede k nabytí nebo pozbytí státního občanství. Dále se zaměřuje na práva a povinnosti občanů, která jsou ukotvena v Listině základních práv a svobod. Kapitola **Ústava České republiky** obsahuje výčet funkcí ústavy (podkapitola **Funkce ústavy**), vysvětluje význam pojmu (podkapitola **Co je Ústava České republiky**) a v neposlední řadě se věnuje jejímu obsahu tvořeného z osmi hlav (podkapitola **Co obsahuje Ústava České republiky**). Rozdíl mezi právními a morálními normami rozlišuje kapitola **Právní řád České republiky**, konkrétněji jsou mu věnovány podkapitoly **Právo a morálka** a **Právní vztahy a právní normy**. Otázku právního řádu, jakožto souhrnu všech právních předpisů, řeší stejnojmenná podkapitola **Právní řád**. Poslední podkapitola **Právní odpověď**

rozděluje právní odvětví na veřejnoprávní a soukromé podle toho, které oblasti života se dané právní vztahy dotýkají. V kapitole **Právní jednání** se dozvídáme, jak takové jednání může vzniknout či zaniknout. Dále pak popisuje způsobilost k právnímu jednání (podkapitola **Právní jednání**) a nejčastější typy jednostranného i vícestranného právního jednání (podkapitola **Smlouva**). Podkapitola **Práva spotřebitele** uvádí, jaká práva a povinnosti pro spotřebitele i prodávajícího upravuje zákon. Poslední kapitola zabývající se zkoumaným kompetenčním okruhem nese název **Protiprávní jednání**. Definuje a blíže popisuje rozdíl mezi přestupkem a trestným činem (podkapitola **Přestupek a trestný čin**). Uvádí orgány, jejichž úkolem je chránit práva občanů České republiky (podkapitola **Orgány právní ochrany**). Definuje pojem kriminalita. Blíže specifikuje dětskou kriminalitu, kriminalitu mladistvých a dospělých (podkapitola **Kriminalita**), což je dále rozvíjeno v následující podkapitole **Nejčastější případy kriminality dětí a mladistvých**, která se věnuje zejména šikaně mezi spolužáky a porušováním autorských práv. V poslední části kapitoly je popisováno korupční jednání (podkapitola **Korupce**) a porušování pravidel silničního provozu (podkapitola **Porušování pravidel silničního provozu**) vedoucí k trestné činnosti.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematickém okruhu:

- **Člověk, stát a právo**

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Člověk, stát a právo** jsou:

- *„Žák rozlišuje nejčastější typy a formy států a na příkladech porovná jejich znaky.*
- *Žák rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR a jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu.*
- *Žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů.*
- *Žák přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod, rozumí povinnostem občana při zajišťování obrany státu.*

- *Žák provádí jednoduché právní úkoly a chápe jejich důsledky, uvede příklady některých smluv upravujících občanskoprávní vztahy – osobní přeprava, koupě, oprava či pronájem věci.*
- *Žák dodržuje právní ustanovení, která se na něj vztahují, a uvědomuje si rizika jejich porušování.*
- *Žák rozlišuje a porovnává úkoly orgánů právní ochrany občanů, uvede příklady jejich činnosti a spolupráce při postihování trestných činů.*
- *Žák rozpozná protiprávní jednání, rozlišuje přestupek a trestný čin, uvede jejich příklady.*
- *Žák diskutuje o příčinách a důsledcích korupčního jednání“ (RVP ZV, 2017, s 60, [online]).*

Uvedené výstupy se odráží v učivu:

- *„**právní základy státu** – typy a formy státu; státní občanství ČR; Ústava ČR; složky státní moci, jejich orgány a instituce*
- ***principy demokracie** – znaky demokratického způsobu rozhodování a řízení státu; politický pluralismus, sociální dialog a jejich význam*
- ***lidská práva** – jejich ochrana; poškozování lidských práv; šikana*
- ***právní řád České republiky** – význam a funkce právního řádu, orgány právní ochrany občanů, soustava soudů; právní norma, předpis, publikování právních předpisů*
- ***protiprávní jednání** – druhy a postihy protiprávního jednání včetně korupce, trestní postizitelnost; porušování předpisů v silničním provozu, porušování práv k duševnímu vlastnictví*
- ***právo v každodenním životě** – význam právních vztahů; důležité právní vztahy a závazky z nich vyplývající; základní práva spotřebitele“ (RVP ZV, 2017, s 61, [online])*

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).*

V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Občan, občanská společnost a stát*
- *Formy participace občanů v politickém životě*
- *Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování* (RVP ZV, 2017, s. 131, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Sociální a personální kompetenci rozvíjejí zejména úkoly zaměřené na skupinovou formu výuky a práci ve dvojici. Žáci mají (ve skupině či ve dvojici) na základě svých zkušeností a

znalostí vyřešit zadaný úkol. Každý z nich dodržuje stanovená pravidla ve skupině a drží se své role. Následně své názory ve třídě společně prodiskutují.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu.*
- *Žák se rozhoduje zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka“ (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Kompetence občanská je rozvíjena v úkolech, které se zaměřují zejména na výuku ve skupinách či práci ve dvojicích. Využité jsou asociační metody jako například myšlenková mapa či brainstorming. Díky nimž se žáci snaží nalézt vysvětlení a propojení různých pojmů. Dále se objevují metody inscenační. Žáci se vžijí do dané role a za pomoci scének se učí správnému jednání. Společně pak ve třídě prodiskutují různá hlediska a dospějí k závěru. Jsou vedeni k uvědomění si osobní odpovědnosti za své jednání.

Příloha Z: Kompetenční okruh: Kde se rozhoduje o světě kolem mě

(Nová škola 9. r.)

Název učebnice

LAICMANOVÁ, A. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 9. ročník základní školy nebo pro odpovídající ročník víceletého gymnázia*. 4. aktualizované vydání. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-835-0.

Charakteristika obsahu učebnice

Učebnice pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia se skládá z pěti témat. Každé z nich obsahuje jednotlivé kapitoly.

Obsažená témata:

- Člověk a náboženství
- **Moje budoucnost**
- Finanční gramotnost
- Národní hospodářství
- **Mezinárodní spolupráce**

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* je rozvíjen v tematickém celku **Moje budoucnost** v kapitole **Nástup do zaměstnání**, která obsahuje popis zákonem stanovených náležitostí, bez nichž by pracovní smlouva nenabyla platnosti.

Sledovaný kompetenční okruh je naplňován v rámci tematického celku **Mezinárodní spolupráce**. Vymezení pojmů mezinárodní smlouva, organizace a její spolupráce s ČR objasňuje kapitola **Úvod do mezinárodní spolupráce** (podkapitoly **Mezinárodní smlouva**, **Mezinárodní organizace** a **ČR a mezinárodní organizace**). Důležité světové organizace přibližuje kapitola **Světové organizace (OSN, NATO, OECD, WTO)**. Věnuje se jak cílům, tak i orgánům, které tvoří jejich důležitou součást. Instituce, které se zasadily o vznik Evropské unie, blíže popisuje kapitola **Evropská integrace (Rada Evropy, ESUO, EHS a ES)**. Kapitola **Evropská unie** nám přibližuje důležité orgány Evropské unie, které se starají o její fungování. Poslední podkapitola **Význam EU** popisuje výhody, jako jsou například Schengenský prostor, možnost studia v zahraničí, volby do Evropského parlamentu, právo občana EU obrátit se na evropského ombudsmana aj.

Charakteristika učebnice vzhledem k vybranému kompetenčnímu okruhu v rámci RVP ZV

Kompetenční okruh *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* má průnik v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost – vzdělávací obor **Výchova k občanství** v tematických okruzích:

- Člověk, stát a právo
- Mezinárodní vztahy, globální svět

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Člověk, stát a právo** jsou:

- „Žák objasní význam právní úpravy důležitých vztahů – pracovní poměr“ (RVP ZV, 2017, s. 60, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Člověk, stát a právo**:

- **právo v každodenním životě** – význam právních vztahů; důležité právní vztahy a závazky z nich vyplývající (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).

Očekávanými výstupy v rámci kompetenčního okruhu *Kde se rozhoduje o světě kolem mě* v tematickém okruhu **Mezinárodní vztahy, globální svět** jsou:

- Žák popíše vliv začlenění ČR do EU na každodenní život občanů, uvede příklady práv občanů ČR v rámci EU i možných způsobů jejich uplatnění.
- Žák uvede některé významné mezinárodní organizace a společenství, k nimž má vztah ČR, posoudí jejich význam ve světovém dění a popíše výhody spolupráce mezi státy, včetně zajišťování obrany státu a účasti v zahraničních misích“ (RVP ZV, 2017, s. 61, [online]).

Uvedené výstupy se odráží v učivu tematického okruhu **Mezinárodní vztahy, globální svět**:

- **evropská integrace** – podstata, význam, výhody; Evropská unie a ČR
- **mezinárodní spolupráce** – ekonomická, politická a bezpečnostní spolupráce mezi státy, její výhody, významné mezinárodní organizace (Rada Evropy, NATO, OSN aj.) (RVP ZV, 2017, s. 61, [online])

V průřezovém tématu **Osobnostní a sociální výchova** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Sociální rozvoj* (RVP ZV, 2017, s. 128-129, [online]).

V průřezovém tématu **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech** nacházíme průnik v rámci tematických okruhů:

- *Jsme Evropané* (RVP ZV, 2017, s. 133, [online]).

Kompetence sociální a personální

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy sociální a personální kompetence:

- *„Žák účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *Žák se podílí na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.*
- *Žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“* (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Úkoly napomáhají rozvoji kompetence sociální a personální zejména ve skupinových formách výuky a prací ve dvojici. Žáci dostanou za úkol zodpovědět různé otázky. K jejich vyřešení, mohou využít internet. Každý ve skupině přijímá přidělenou roli a společně se podílí na výsledném řešení, při čemž žáci uznávají názory ostatních a slušně obhajují názory své. Kompetence je rozvíjena i v aktivitách zaměřujících se na výukovou metodu diskusi.

Kompetence občanská

Charakteristika výstupů sledované kompetence vzhledem ke kompetenčnímu okruhu

V rámci zkoumaného kompetenčního okruhu lze rozvíjet tyto výstupy občanské kompetence:

- *„Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *Žák chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu" (RVP ZV, 2017, s. 12, [online]).*

Úkoly pro žáky vzhledem k rozvoji sledované kompetence

Úkoly v učebnici jsou označeny šesti symboly, které charakterizují požadovanou činnost:

- Sova – úkoly opakovací a uvádějící do souvislosti probrané učivo
- Lupa – tvořivé úkoly
- Glóbus – práce s mapou
- Dívka a chlapec – skupinová práce
- Z – zajímavosti
- Počítač – práce s internetem

Vzhledem ke zkoumané kompetenci se objevují úkoly zaměřené na respekt k druhému a pochopení základních principů morálních a právních norem. Díky práci ve dvojici a skupinové práci se rovněž žáci učí respektovat názory a nápady ostatních. Cvičení napomáhají zamýšlet se nad problematickými situacemi. Žáci se nejprve vžijí do dané role, aby mohli vznést konečné stanovisko.